

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti
tuleviku heaks

Analüüs – üleminek täisdigitaliseeritud kriminaalmenetlusele Kriminaalmenetluse revisjon (p. 4.1.)

töörühma liige Martin Hirvoja

31.05.2016

Sisukord

1.	Kokkuvõte.....	2
2.	Lähteülesanne	9
3.	Hetkeolukorra kaardistus	10
3.1.	Kriminaaltoimiku pidamise vorm kriminaalmenetluse seadustikus	10
3.2.	Olemasolevad kriminaalmenetluse infosüsteemid	10
3.3.	Eesti e-riigi regulatiivne ja faktiline hetkeseis võimaldamaks täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele üleminekut	11
4.	Soovitav muutus.....	12
5.	Täisdigitaliseeritud kriminaalmenetlus teistes riikides	13
5.1.	Euroopa Nõukogu liikmesriikide kohtusüsteemide IKT juurutamise tase.....	13
5.2.	Digitaalne kriminaaltoimik Saksamaa Liitvabariigis.....	15
5.3.	Digitaalne kriminaaltoimik Ühendkuningriigis	22
5.4.	Muud riigid ja kokkuvõte	23
6.	Eestis digitoimiku teemal varasemalt avaldatud uuringute ja analüütika ülevaade.....	23
7.	Täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele ülemineku eesmärgid ja oodatav kasu.....	26
8.	Digitaalse kriminaalmenetluse regulatsiooni põhimõtted ja kirjeldus	28
8.1.	Kriminaal- ja kohtutoimiku digitaalne pidamine	28
8.2.	Digitoimiku kasutamine teabevahetuseks kriminaalmenetluses osalevate isikute vahel	29
8.3.	Eraisiku digitaalses teabevahetuses osalemise soodustamine	30
8.4.	Kriminaalmenetluses teabevahetuse üldkord.....	32
8.5.	Kriminaalmenetluses teabevahetuse erikord.....	32
8.6.	Rakendussätted	32
9.	Seaduseelnõu projekti esialgne visand ja muutmist vajavate sätete kaardistus.....	33
9.1.	Konstitutiivsed põhisätted.....	34
9.2.	Digitaalsele kriminaalmenetlusele üleminekuks vajalikud muudatused KrMS muudes sätetes..	37
10.	Digimenetluse analüüsi esialgse versiooni arutelud revisjonikomisjonis	54
11.	Täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele ülemineku tulud, kulud ja muud mõjud	56
11.1.	Puudutatud sihtrühmad ja protsessid	56
11.2.	Täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele üleminekul kaasnev kulusääst ja suurenev menetlusküürus- ja efektiivsus	59
11.3.	Täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele üleminekul kaasnev kulu	61

1. Kokkuvõte

Kriminaalmenetluse revisjoni raames on käesoleva analüüsi ülesanne **üleminek täisdigitaliseeritud kriminaalmenetlusele** lähtuvalt Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammi¹ punktist 11.16 (Prokuratuuri infosüsteemi uuele platvormile viimine ning menetluse digitaliseerimise ettevalmistamine, projekti I etapp, november 2018) aga ka punktist 12.10 mis käsitleb e-politsei ja digitoimiku arendamist politseis. Lähteülesande kohaselt on digitaalsele kriminaalmenetlusele ülemineku eesmärgiks 1) kokku hoida menetlusele kuluvat tööjõu ja rahalist ressursi ja vähendada tarbetut bürokraatiat, 2) võimaldada uurimisasutusel ja prokuratuuril kriminaalasjaga samaaegselt tööd teha 3) ning võimalik oleks tunnistajate ja kannatanute poolne ütluste andmine võimalik paljudel juhtudel asendada digitaalselt allkirjastatud dokumendiga, mis säästaks nii uurimisasutuste kui ka menetlusosaliste aega.

Kriminaaltoimikut peetakse täna paber kandjal köidetuna, samas hiljem moodustatavat kohtutoimikut võib pidada ka täielikult või osaliselt digitaalsena. Kriminaalmenetluses täna *de facto* digiformaadis peetav osaline toimik ei oma õiguslikku tähendust ning kujutab endast sisuliselt paralleelselt peetavat osaliselt dubleerivat digitaalset abitoimikut. Tänapäevaks on tekkinud paber kandjal toimiku ja digitaalse toimikupidamise **hübriidsüsteem**, mis on menetlusressursi rohkem koormav kui oleks kas üksnes paber või üksnes digimenetlus. Lähteülesandes ette nähtud ressursisääst ja menetlus efektiivsus saavad tekkida üksnes nn. hübriidsüsteemist loobumisega ning ühemõtteliselt täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele üleminekul.

Selleks on loodud tugev baas juba olemasolevate kriminaalmenetluse infosüsteemide näol (näiteks POLIS, Kairi, JÄTIS, KrMR, KrHIS, VangIS, TäitIS, AET jne.) mis suhtlevad omavahel e-toimiku infosüsteemi vahendusel. Loodav digitoimik kujutaks endast uut kasutajaliidest mis võimaldab olemasolevate infosüsteemidesse integreeritult üle minna täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele. Praktikute hinnangul luuakse juba täna enam kui 90% kriminaaltoimikutesse lisavatest dokumentidest digitaalselt.

Eesti on seni edukalt juurutanud mitmeid **e-riigi** lahendusi, nagu näiteks **digiresept, e-hääletamine, äriühingu interneti teel asutamine, maksude haldamine** jne, samuti toimub täna näiteks Vabariigi Valitsuse poolt otsuste langetamine, samuti seaduseelnõude esitamine digitaalselt. Täisdigitaalse kriminaalmenetluse nagu ka muude e-riigi rakenduste vundamendiks on võimalus ennast digimaailmas autentida, mida tehakse valdavalt ID kaartide abil. Hetkel on Sertifitseerimiskeskuse andmetel **aktiivseid ID kaarte üle 1,2 miljoni**, mis tähendab seda et tänapäevaks on ca **95% Eesti elanikest olemas ID kaart**, millega on antud tänapäevaks ligi 300 miljonit digiallkirja ning tehtud üle 400 miljoni elektroonilise isikutuvastuse. Arendamisel on ka kontaktivaba ID kaart. **Eesti territooriumi katmiseks kättesaadava ja kiire internetiga on tehtud olulisi investeeringuid.** CEPEJ andmetel on Eesti Euroopa Nõukogu 47-st liikmesriigist liikmesriikidest nende 5 riigi hulgas, kes on võtnud 100% kasutusele arvutid kõigis kohtupidamise valdkondades (ülejäanud riigid on Austria, Malta, Portugal ja Rootsi), seejuures on **kohtutes IKT kasutuselevõtu skoor Eestil Euroopa Nõukogu liikmesriikidest kõige kõrgem koos Austria, Malta ja Portugaliga.** Kõik see on loonud piisava vundamenti, millele on võimalik rajada järgmine, keskmisest oluliselt

¹ Valitsuse tegevuseesmärgid aastateks 2015-2019 on sõnastatud Eesti Reformierakonna, Sotsiaaldemokraatliku Erakonna ning Erakonna Isamaa ja Res Publica Liit kokkuleppes valitsuse moodustamise ja valitsusliidu tegevusprogrammi põhiluste kohta. <https://valitsus.ee/et/valitsuse-tegevusprogramm>

mahukam ja keerukam e-riigi rakendus mis seisneb täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele üleminekus. Eelnevalt väljatoodu annab kindlust, et aeg on selleks küps.

Seni ei ole teadaolevalt veel ükski Euroopa kohus loobunud pabertoimikutest ning Eestist võib seega saada esimene riik Euroopas (või ka maailmas) kes läheb üle täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele. Samas on väga mitmed riigid juba alustanud digitaalsele kriminaalmenetlusele üleminekuga. Kõige kaugemale on selles analüüsi andmetel jõudnud Saksamaa ja Ühendkuningriik. Saksamaa Liitvabariigi Justiitsministeerium on 2014 aastal esitanud seaduseelnõu projekti elektroonilise toimiku sisseviimiseks kriminaalasjades ning seaduseelnõu rakendussätte kohaselt peaks üleminek digitaalsele kriminaalmenetlusele olema toimunud 1 jaanuariks 2024. Ühendkuningriigi justiitsminister on 2013 aastal käinud välja plaani UK kohtute täisdigitaliseerimiseks aastaks 2016.

Täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele üleminekule seab käesolev analüüs lähteülesandest tulenevalt vähemalt järgmised eesmärgid:

1. **Kaob vajadus pidada dubleerivat pabertoimikut** olukorras kus valdav enamik toimikusse lisatavaid dokumente luuakse niikuinii algselt elektrooniliselt – arvutis loodud dokumenti ei pea enam välja trükkima ning pabertoimikusse õmblema või köitma ning seejärel pabertoimikut käitlema. **Kulukas hübriidsüsteem asendatakse digitoimikuga.**
2. **Toimik on pidevalt kasutatav.** Kaob ära aeg, mil toimik on selle transportimise tõttu mittekasutatav. Samuti pabertoimikud mida tuleb täna hoida seifis või lukustatud kapis vajavad enne sellega töö alustamist sealt väljatõstmist ja hiljem tagasipanemist.
3. **Mitmed töötajad ja eri asutustest saavad samaaegselt toimikuga tööd teha.** Näiteks ei pea prokurör toimikuga tutvumiseks enam välja nõudma paberikandjal toimikut uurimisasutuset, seda küsima, ootama kohtaletoomist, politsei ei pea samuti toimiku kättetoimetamisega enam tegelema. Samuti kaob ära töökatkestus uurimisasutuses ajaks mil toimik on teise menetleja käes tutvumiseks.
4. **Toimikuga töötamine on võimalik füüsilisest asukohast sõltumata.** Kohtunikel näiteks on seadusest tulenev õigus oma tööaega ise kujundada, eeldusel et nad tagavad elementaarse andmekaitse, saaksid nad digitoimikuga tutvumise ning menetlusdokumentide ettevalmistamise tööd teha ka kodukontorist. Sama kehtib idee poolest ka teistele menetlejatele, samuti kaitsjatele. Lisaks ka süüdistatavale, kahtlustatavale jt. osalistele, kellel on toimikuga tutvumise õigus.
5. **Toimiku sisu saab iseäranis mahukates asjades paremini läbi töötada, esitada ja töödelda.** Elektrooniline toimik võimaldaks lihtsaid, mugavaid ja kiireid otsinguid. Näiteks võimaldab sõnaotsing leida hetkega huvipakkuva koha toimikust, enam ei pea selleks kõiteid läbi lappama või käsikirjalistest märkustest viidet otsima. Iseäranis mahukamas kriminaalasjas võib see oluliselt säästa uurijate, prokuröride, kaitsjate ja kohtu tööaega. Samas peab säilima ka toimiku väljatrüki võimalus isikutele kes digitaalses teabevahetuses ei osale või kes osalevad kuid soovivad esialgu jätkuvalt toimikut lugeda paberil.
6. **Ruumi-, personali, paberi, printimise, paljundamise, transpordi, saatmiskulud, kulud menetlejate kantseleidele vähenevad märgatavalt.** Kuivõrd digitoimikut ei tule transportida füüsiliselt, säästab see nii raha kui aega aga ka keskkonda. Andmete digitaalne talletamine võimaldab vähendada ka arhiivipinda.
7. **Kommunikatsioon menetlejate, menetlusosaliste ja poolte vahel kiireneb oluliselt, kogu teavet on võimalik edastada praktiliselt silmapilkselt.** Toimiku ja selle osaks olevate dokumentide (näiteks kutse, süüdistusakt, määrus) edastamine kiireneb – selle asemel et pabedokument välja trükkida, siis anda kantseleile ümbrikusse panemiseks,

kes omakorda kaasab postiteenuse osutaja või asutuse autojuhi, kes omakorda asub kulutama tööaega, transpordivahendeid, maanteid ja kütust paberdokumendi kohaletoimetamiseks, tihti kulutades selleks ka dokumendi adressaadi aega üleandmise aja kokkuleppimiseks või adressaadi leidmiseks – toimub mistahes dokumendi kätteandmine digitoimiku vahendusel kõiki eelmainitud toiminguid ära jättes ning reaalajas. Seda juhul, kui kasutada maksimaalselt ära digitoimiku tehniline potentsiaal mitte üksnes teabe talletamiseks, vaid ka selles sisalduva teabe edastamiseks ja kättesaadavaks tegemisel asjaosalistele. See võimaldab üheaegselt nii menetlusressursi säästu kui märksa kiiremat ja väiksemate viivitustega kriminaalmenetlust.

8. **Politseinik tänaval saab tulevikus kasvõi mobiilseadmest alustada reaalajas toimiku ehitamist** (ehk esimeste tõendite protokollide, videomaterjali jms lisamist toimikusse).
9. **Videtõend võib saada reegliks, mitte erandiks.** Digitoimikusse saab ja tuleb salvestada ka kogu tõenduslikult oluline audiovisuaalne materjal. Enam ei pea selle kuulamiseks/vaatamiseks/ettemängimiseks tegelema eraldi tehnilise lahendusega, vaid sellega saab tutvuda ühe nupulevajutusega ühest kohast ehk digitoimikust, kus on ka kõik muud materjalid.
10. Juhul kui menetluses osalev eraisik on valmis kasutama digitoimiku eeliseid, on see **mugav** nii temale kui samaaegselt **säästab oluliselt ka menetleja ressursi**, sest uurimisasutus, prokuratuur ega kohus ei pea enam tegelema ka talle paberdokumentide saatmisega, toimikute tutvustamisega, kohtu kantseleis dokumentide väljastamisega jne.

Nimetatud eesmärkide saavutamiseks pakub analüüs välja järgmised lahendused täienduste näol KrMS-s:

1. Sätestada et **kriminaaltoimikut ja kohtutoimikut peetakse digitaalselt** (digitoimik). Tegu on kõige olulisema ja põhimõttelise otsusega millega loobutakse toimikupidamise hübriidsüsteemist ning mis on aluseks kõikidele järgmistele.
2. Edasise regulatsiooni selguse huvides **anda toimiku pidamise legaaldefiniitsioon ning määratleda, et toimikut peab menetleja** (uurimisasutus, prokuratuur, kohus)
3. Sätestada, et kriminaaltoimikusse lisatav **paberkandjal algdokument skaneeritakse ja salvestatakse e-toimiku süsteemis**, mis lisab salvestamise aja ja salvestaja andmed ning et digitoimikusse lisatud dokument asendab paberil algdokumenti.
4. **Paberkandjal algdokumendi säilitamise kohustus**: Mittedigitaalset algdokumenti säilitatakse menetleja juures kes selle digitoimikusse sisestas ning sellega tutvumise õigus on samal alusel ja korras isikul, kellel on kriminaal- või kohtutoimikuga tutvumise õigus.
5. Sätestada seaduses **digitoimiku funktsionaalsuse ja kasutajamugavuse miinimumnõuded** et oleks oleks garanteeritud selle funktsionaalsus ning seejuures võimalikult harjumuspärasel vormis, ent samas tagaks IKT võimalustest tuleneva lisaergonoomika: digitoimik peab sisaldama sisukorda, lehekülgede nummerdust, sisukorda, võimaldama täistekstiotsingut, teksti märgistamist, kommentaari lisamist, täisekraanil kuvamist, teavituste saatmist, toimiku osa või kogu toimiku koos sisukorra ja leheküljenummerdusega eksportimist ühte pilfdifaili sellega eraldi tutvumiseks või väljatrükkimiseks
6. Sätestada digitoimiku puhul **kohustus tagada selle terviklikkus ja autentsus ning muudatuste tegemisel nende logimise**.
7. Näha ette sätte, mis **võimaldab ja kohustab kriminaalmenetlust läbi viima paberkandjal**, sealhulgas käsi- või masinakirjas **erandolukorras**, kus digitoimiku

kasutamiseks vajalikud tehnosüsteemid ei toimi (näiteks küberrünnak, IT infrastruktuuri või elektrivarustuse füüsiline purustamine näiteks relvastatud konflikti või terrorismiakti korral, looduskatastroofid jms). Nimetatud regulatsiooni olemasolu on muuhulgas vajalik **laiapõhjalise riigikaitse** eesmärkidest tulenevalt, mille kohaselt on oluline tagada ette läbimõeldud õiguslikud ja töökorralduslikud mehhanismid, et riigi tuumikfunktsioonid toimiksid ka kriisiolukorras, millal on sama oluline tagada inimeste usk riigi toimimisse.

8. Näha lisaks ette säte, et menetleja või kaitsja saaks jätkuvalt teatud juhtudel osaleda kriminaalmenetluses ning esitada dokumente ka mittedigitaalselt iseäranis olukorras kus on vaja teha tööd ning seda talletada nn **põllul** (sündmuskohad, kus puudub traadi või mobiilne internet, toimingu kiireloomulisus muus olukorras mis ei võimalda digitehnikavahendi kasutamist jms).
9. Tuua sisse uus mõiste KrMS-i: **teabevahetus kriminaalmenetlus** ning see sisustada: Teabevahetus kriminaalmenetluses on toimiku või selle osaks oleva kutse, teate või muu dokumendi edastamine, saatmine, andmine, kättetoimetamine, tagastamine, tutvustamine või muu toiming mis on vajalik menetluseks vajaliku mittesuulise teabe edastamiseks ning selle vastuvõtmiseks. Sätestades teabevahetuse mõiste kriminaalmenetluses on **võimalik täisdigitaalse kriminaalmenetluse** (toimiku pidamine digitaalselt + teabevahetus digitoimiku vahendusel) **sätestamine kehtivas KrMSis ilma selle struktuuri muutmata** ning vaja on lihtsalt ülejäänud sätetest välja rehitseda sätted mis otsesõnu või olemuslikult lähtuvad eeldusest, et toimikut peetakse paberil, muutes ülejäänud KrMS sätted üksikute eranditega **tehnoloogianeutraalseteks**. Sel juhul ei pea arvukate üksiksätete juures, mis reguleerivad dokumendi koostamist või selle kättetoimetamist igakordselt täpsustama ega kordama, kuidas see toimub vaid see on reguleeritud vastavates üldsätetes. Hilisem võimalik digitoimiku pidamise ja kriminaalmenetluses digitaalse või paberikandjal teabevahetuse korra muutmine või täpsustamine on siis samuti võimalik vaid ühe või mõne üksiku paragrahvi täiendamisega.
10. Teha **kriminaalmenetluse teabevahetuses digitaalselt osalemine kohustuslikuks menetlejale** (uurimisasutus, prokuratuur, kohus) ning **kaitsjale**.
11. Näha ette, et **kaitsja esitab dokumendi kriminaaltoimikusse lisamiseks digitaalses vormis**, välja arvatud erandid kui tegu on mittedigitaalse algdokumendiga.
12. Teha muudele **riigiasutustele kes osalevad kriminaalmenetluses digitaalses teabevahetuses osalemine kohustuslikuks** (näiteks EKEI, [kohtuekspertiisi instituut], krimiaalhooldaja, vangla jne)
13. **Muudele kriminaalmenetluses osalevatele (era)isikutele** (kahtlustatav, süüdistatav, kannatanu, tsiviilkostja, kolmas isik, tunnistaja, ekspert, asjatundja) **jätta digitaalses teabevahetuses osalemine vabatahtlikuks** (põhjendused vt Analüüsi p 8.2. ja 8.3.).
14. **Eraisiku nõusoleku küsimine digitaalses teabevahetuses osalemiseks**: Näha ette, et menetleja küsib esmakordsel suhtlemisel eraisikust kriminaalmenetluses osalejaga (kahtlustatav, süüdistatav, kannatanu, tsiviilkostja, kolmas isik, tunnistaja, ekspert, asjatundja) temalt, kas ta on nõus osalema kriminaalmenetluses digitaalses teabevahetuses, selgitades isikule tema õigusi ning digitaalse teabevahetuse eelseid ning tuvastades, kas isikul on võimekus osaleda digitaalses teabevahetuses (ennekõike, kas isikul on juurdepääs arvutile ning kas ta on võimeline ennast digitaalselt autentima ennekõike ID kaardi abil). Nõusoleku allkirjastab eraisik digitaalselt. **Kahtlustatava või süüdistatava suhtes tegutsemiskohustusena kohaldatud tõkend kohustusega kontrollida talle elektroonilise side kanali kaudu saadetud teadet kriminaalmenetluses asendaks nimetatud nõusolekut** (vt eraldi Analüüs – kriminaalmenetlust tagavate meetmete süsteemi täiendamine Kriminaalmenetluse revisjon (p. 4.7.) tööühma liige Martin Hirvoja 23.05.2016). Nõusoleku küsimise

protseduuri eesmärk on lihtsustada oluliselt menetleja edasist tööd ning soodustada et isikud vabatahtlikkuse alusel maksimaalselt kasutaksid nii neile kui menetlejatele oluliselt säästlikumat, mugavamat ja kiiremat teabevahetuse viisi.

15. Näha ette et **teabevahetus kriminaalmenetluses toimub reeglina digitaalselt**, välja arvatud erandid (*kriminaalmenetluses teabevahetuse üldkord*) järgmiselt: Käesolevas seadustikus ettenähtud kutse, teate või muu dokumendi, toimiku või teabe tutvustamine, edastamine, saatmine, andmine, kättesaadavaks tegemine, esitamine või kohale toimetamine tähendab seda, et **kohustuslikult digitaalses teabevahetuses osaleva isiku** või **selleks nõusoleku andnud isiku** elektronpostiaadressile on digitoimiku rakenduse kaudu saadetud teade, et ta saab seaduses nimetatud dokumendiga interneti vahendusel digitoimiku keskkonnas tutvuda. *Selgitus:* Kriminaalmenetluses reeglina digitaalse teabevahetuse ettenägemine on lahutamatu seotud digitoimikule üleminekuga ning lähteülesandes antud eesmärgist minna üle täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele: juhul kui sätestada, et toimikut peetakse küll digitaalselt, kuid teabevahetus kriminaalmenetluses jääb selliseks nagu ta täna on, siis ei kaasneks eesmärgiks seatud ressursisäästu: terviklik digitoimik oleks isoleeritult justkui küll loodud, kuid iga kord kui toimikut või selle osaks olevat eraldi dokumenti on vaja kellelegi edasi anda või tutvustada tuleks ta ikkagi välja printida ning füüsilisel kujul kohale toimetada. Ilma digitaalse teabevahetuse ettenägemiseta ning maksimaalses võimalikus ulatuses soodustamiseta muutuks digitoimik mõttetuks või vähemalt poolikuks lahenduseks, mis ei täida neid eesmärke mis on täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele seatud, vaid vastupidi isegi suurendaks kulu võrreldes sellega kui toimikut peetaks üksnes paberil.
16. **Kriminaalmenetluses teabevahetuse erikord:** Näha ette erandid, millal teabevahetus kriminaalmenetluses toimub jätkuval paberikandjal: sel moel osaleb teabevahetuses isik 1) kellele ei ole digitaalses teabevahetuses osalemine kohustuslik ning kes ei ole andnud selleks nõusolekut, 2) kinnipeetud või vahistatud kahtlustatav või süüdistatav, 3) isik kes on nõustunud digitaalses teabevahetuses osalema, kuid kes ei ole tutvunud talle digitoimiku vahendusel saadetud dokumendiga või kinnitanud selle kättesaamist menetleja määratud tähtajaks. Nimetatud isikule antakse dokument mille kättetoimetamine on seaduse järgi nõutav kätte **väljatrükina digitoimikust**.
17. **Kriminaaltoimiku arhiivimine:** Kriminaaltoimikusse lisatud paberikandjal algdokument säilitatakse ja arhiivitakse vastavalt samaks tähtajaks mis on ette nähtud kriminaaltoimikule.
18. **Rakendussätted:** Analüüs pakub välja digitoimiku regulatsiooni jõustumiseks 2 varianti: 1) tavalises korras, mis tähendaks digitoimikule üleminekut korraga kõigis kriminaalmenetluses, 2) **nähes ette, digitoimikule üleminek võib toimuda ka etapiviisiliselt ning eri kriminaalasjade, menetlusliikide või menetlejate kaupa või muude üldiste tunnuste alusel vastavalt pädeva täidesaatva võimu organi otsusele (Vabariigi Valitsuse otsusel asjaomase ministri ettepanekul), sätestades siiski seaduses lõpptähtaja (2022),** milliseks peab olema kõigis kriminaalmenetlustes digivormile üle mindud. Analüüsi koostaja kindel eelistus kuulub variandile 2, mis võimaldab järk-järgulist digitoimiku juurutamist vältides tehnilisi ja organisatoorseid riske mis kaasneksid korraga kõigis menetlustes (üle 30 000 aastas, seejuures neid menetlevad erinevad uurimisasutused – Politsei- ja Piirivalveamet, Kaitsepolitseiamet, Maksu- ja Tolliamet, Konkurentsiamet, Sõjaväepolitsei, Keskkonnainspektsioon ning Justiitsministeeriumi vanglate osakond kokku ca 2 000 kriminaalmenetlejaga) digivormile üleminekuga. Sellisel juhul on võimalik täidesaatval võimul otsustada vastavalt tehnilise valmisolekule näiteks etapiviisiliselt et digimenetlusele minnakse üle kas mingis menetlusliigis või kuriteoliigis või hoopis konkreetse uurimisasutuse või kohtumaja poolt läbiviidavates kriminaalasjades ning millisest kuupäevast alates.

Samuti on võimalik neid üldisi tunnuseid omavahel kombineerida ja kitsendada või laiendada. Samas on siiski oluline otsustada seaduses ära ka lõpptähtaeg mis ei oleks liiga lühike ega ülearu pikk. Näiteks Saksamaal on 2014 Justiitsministeeriumi eelnõus digitaalsele kriminaalmenetlusele üleminekuks valitud sarnane rakendusmehhanism ning lõpptähtajaks on eelnõus aasta 2024. Võttes arvesse, et Eesti on tunduvalt väiksem riik kui föderatiivne Saksamaa Liitvabariik, samuti seda et analüüsis viidatud CEPEJ raporti järgi on Eesti kohtud täna tunduvalt paremini digitaliseeritud võrreldes saksa kohtutega, pakub analüüs välja digimenetlusele ülemineku lõpptähtajaks näiteks 1. jaanuar 2022. Sel juhul kui vastav seadus jõustub näiteks 1 jaanuaril 2018 oleks aega 4 aastat, mis ei oleks ülemäära lühike aeg ent samal ajal siiski piisavalt ambitsioonikas.

19. Analüüs kaardistas ka **KrMS muud sätted mis võivad olla puutumuses digitaalsele kriminaalmenetlusele üleminekuga** ning tuvastas järgmist: **KrMSi 779-st paragrahvist** (508 põhiparagrahvi + 272 hiljem lisandunud ülamärkega §) on tulevase digimenetlusega puutumuses 123 sätet või peatükki ning seoses täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele üleminekuga **vajavad neist muutmist 81 sätet, mis moodustavad 10,4% KrMS §-de koguarvust**. Vajalikud muudatused on enamjaolt **nende sätete muutmine tehnoloogianeutraalseteks**, võimaldamaks toimiku digitaalset pidamist ning digitaalset või paberkandjal teabevahetust vastavalt üldsätetes ettenähtud korrale. (vt. Täpsem selgitud Analüüsi kokkuvõtte punkt 9). Lisaks sellele on 16 KrMS sätet sellised, mille muutmist tuleks kaaluda otstarbekusest lähtuvalt. Analüüsitud kaardistatud puutumuses olevast 123 sättest 26 on sellised, mis esialgsel hinnangul ei vaja muutmist.
20. Lisaks vajavad täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele üleminekul üle vaatamist ka **KrMS rakendusaktid** mis reguleerivad toimiku pidamist ja teabevahetust, samuti asjasse puutuvate **infosüsteemide regulatsioonid** ning **kriminaalmenetlusega puutumuses olevad eriseadused** iseäranis juhul kui näha ette et menetlejateks mitteolevad kriminaalmenetluses osalejad hakkavad samuti osalema digitaalses teabevahetuses (VangS, KrHS jne).

Kriminaalmenetlus puudutab Eestis kokku **9 menetlejate kategooriat (sihtrühmad)** (Kohus, Prokuratuur, Politsei ja Piirivalveamet, Maksu- ja Tolliamet, Konkurentsiamet, Keskkonnainspeksioon, Sõjaväepolitsei, Kaitsepolitseiamet, Vanglad) kus kokku igapäevaselt töötab vahetult kriminaalmenetlusega ca 2 000 töötajat. Lisanduvad kuni 300 kaitsjat-advokaati, kelle igapäevatöö on kriminaalmenetlus. **Kokku seega professionaalidest tegeleb Eestis igapäevatöö raames kriminaalmenetlusega ca 2 300 inimest**, kellest saaksid digitoimiku rakenduse igapäevased kasutajad. Nimetatud arv on oluline seepärast, et digitoimiku rakendus arvestaks piisava võimsusvaruga, et süsteem töötaks tõrgeteta. Kriminaalmenetluse toimingutesse on aastas eelduslikult kaasatud keskmiselt 24 000 kannatanut, 60 000 tunnistajat ning 13 000 kahtlustatavat või süüdistatavat. Kokku seega **puutub kriminaalmenetluse käigus läbiviidavate toimingutega** aastas kokku vähemalt 97 000 inimest (välja on jäetud siinkohal eksperdid, tsiviilkostjad, kolmandad isikud, asjatundjad jne) ehk ümardatult **ca 100 000 tuhat inimest**. Aastas kulub **paberkandjal kriminaaltoimikutele keskmiselt ca 5 miljonit A4 formaadis paberilehte**. Läbi õiguskorra ja turvalisuse tagamise puudutab kriminaalmenetlus laiemalt kõiki Eesti ca 1,3 miljonit elanikku ning siin tegutsevat rohkem kui 100 tuhandet ettevõtet.

Kõige olulisem efekt täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele üleminekul on **kriminaalmenetluse kiiremaks ja efektiivsemaks muutumisel tänu sellele et kaob ära hulk aeganõudvat ja rutiinset tööd, mida inimeste asemel on võimeline tegema ära arvuti**. Sellevõrra kiiremini ja rohkem on võimalik kuritegusid sama menetlusressursiga

lahendada. See efekt ei ole täpselt kvantifitseeritav, hinnanguliselt kuni 5% suurema jõudluse võiks hästi rakendatud digimenetlus anda. Põhiline efektiivsuse tõus tuleneb näiteks sellest, et kõikvõimalike dokumentide ja toimiku kätteandmist on võimalik korraldada digitoimiku vahendusel praktiliselt silmapilkselt, toimik on pidevalt kasutatav ning mitu töötajat ja seejuures eri asutustest saavad samaaegselt sellega tööd teha, samuti on võimalik teha tööd toimikuga asukohast sõltumata, toimiku sisu saab kiiremini ja paremini näiteks kohtuprotsessi käigus kasutada. Siiski kaasnevad digimenetlusele üleminekuga **lisaks ka otseselt rahaliselt või töötundides hinnatavad säästud:**

1. Posti- ja dokumentide saatmiskulude arvelt on võimalik säästa kokku **265 500 € aastas**,
2. **Menetlejate tööaega** saab kutsete saatmise ja dokumentite väljatrukkimise ja köitmise arvelt **kokku hoida 46 666 tundi** aastas ning
3. **Tunnistajate, kannatanute jt osaliste aega kokku hoida 53 000 tundi aastas.**
4. Samuti on võimalik **jätta välja printimata vähemalt ca 3,5 miljonit paberilehte aastas (täna 5 miljoni paberi printimise asemel 1,5 miljonit)**, mis otseste trükkimiskuludena annaks säästu **63 000 € aastas.**
5. Seega kõik kokku on võimalik **otsest rahalist kulu** posti ja printimiskulude arvelt **säästa aastas 328 500 € ning inimeste aega kokku hoida kokku vähemalt ligi 100 000 tundi aastas.**
6. Kui arvestada kõikide kriminaalmenetlust läbiviivate ja menetlustoimingutesse kaasatud eraisikute aeg kokku ümber statistilisse keskmisesse palka (ca 1000€ kuus, menetlejate tööaeg siiski kallim, konservatiivsuse huvides jäetud hetkel diferentseerimata) oleks ajasääst tinglikult eurodes kokku 625 000€ igal aastal. Sel juhul oleks **otsene rahasse ümber arvestatav sääst eurodes aastas kõik kokku vähemalt 1 miljon eurot aastas.**

Täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele üleminekuga kaasnevad ka kulud. **Digitoimik kriminaalmenetluses on kasutajaliides**, mis integreeritakse olemasoleva e-toimiku kaudu kriminaaljustiitsüsteemi digiinfrastruktuuriga ning mis hakkab suhtlema juba olemasolevate infosüsteemidega, nagu näiteks POLIS, KrMS, MIS, KIS, AET, KrHIS, VangIS. **Uut infosüsteemi luua vaja ei ole.** Justiitsministeerium on juba välja arendanud digitoimiku platvormi kasutamiseks tsiviil- ja halduskohtumenetluses mis sobib teatavate täienduste ja kohendustega kasutamiseks ka kriminaalmenetluses. Siiski on ühekordsete ja arenduskulude puhul vaja arvestada järgmiste kuludega või investeeringutega:²

1. Justiitsministeeriumi **olemasoleva Digitoimiku platvormi kohandamine kriminaalmenetlusele sobivaks** (esialgse rehkenduse saab teha analüüsi alusel ja VTK käigus JM JPO RIK abil)
2. **Digitoimiku platvormi liidestamine menetlejate olemasolevate infosüsteemidega.** Siin on vaja iga menetleja infosüsteemide arendamise eest vastutava asutuse kalkulatsioone JM RIK koordineerimisel, palju see maksaks
3. **Kõrgekvaliteedilise värviskanneri tagamine iga menetleja kontoris** paberkandjal algdokumentide digitoimikusse sisseskanneerimiseks. Kas ja mitu uut skannerit on vaja tuleb välja selgitada VTK arutamise käigus
4. **Kohtutes on vaja tagada ekraanid** tunnistajatele, kannatanutele, kahtlustatavatele, süüdistatavatele ja teistes menetluses osalevatele isikutele

² Ühekordseid- või arendukulud võib nimetada ka investeeringuks. Investeeringu tasuvusaeg: Investeeringu summa/igaastane sääst-lisanduvad jooksevkulud. Siiski ei ole digitoimiku puhul mitmed selle olulised eelised otseselt ümberarvutatavad rahasse

5. Vaja on tagada **kiire ja kvaliteetse internetiühenduse** olemasolu menetlejate juures. Juhul kui tänane tase ei ole piisav võib lisanduda investeringuvajadus.
6. Vaja on arvestada välja **lisanduva andmesalvestuse maht** ja kas selleks on vaja lisaserververeid ning kui jah mis mahus.

Ülejäänud kulutused on toreduslikud, see tähendab et need tuleksid kasuks kuid saab ka ilma. Näiteks oleks soovitatav et kohtutes oleks suur ekraan digitoimiku sisu kuvamiseks ühisel ekraanil kõigile osalistele, samuti on soovitatav, et menetlejal oleks võimalik kasutada tööks kahte ekraani, oleks talle igal juhul mugavam lahendus võrreldes väljatrükkimise võimalusega. Erasisikutele jääb digitaalses teabevahetuses osalemine vabatahtlikuks ning nõuab kas avaliku internetipunkti kasutamist või tööarvutit vastavalt või koduse internetiühenduse olemasolu. Arvuti soetamine maksab minimaalselt 200-300 € ning igakuine internetiühendus ca 10€. Nimetatud kulusid riik ei kannab. Siiski oli **Statistikaameti andmetel 2014 aastal 83% Eesti leibkondadest juba olemas kodune internetiühendus.**

Igaastased jooksvad kulud on 1) võimalik JM JPO RIKis täiendava töökoha loomine kriminaalmenetluse Digitoimiku platvormi administreerimiseks (täpsustub, kas on vaja kui juba tsiviil- ja halduskohtumenetluse digitoimikut hallatakse ning kui on vaja siis kas üks või rohkem töötajat), 2) samuti digitoimikule üleminekuga lisanduvate andmete hoidmine serverites, võttes arvesse et hinnaguliselt juba ca 90% digitoimikusse minevatest andmetest täna talletatakse digitaalselt menetlejate poolt.

2. Lähteülesanne

Kriminaalmenetluse revisjoni punkt 4.1. „**Üleminek täisdigitaliseeritud kriminaalmenetlusele**“ sõnastab käesoleva analüüsi lähteülesande: Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammi punkt 11.16 näeb ette ka efektiivse kriminaalmenetlusregistri loomise ja menetluste digitaliseerimise. Digitaalsele menetlusele üleminek võimaldab kokku hoida menetlustele kuluvat tööjõu ning rahalist ressursi ja vähendada tarbetut bürokraatiat. Digitaalne menetlus võimaldaks muuhulgas loobuda määruse koostamise nõudest olukordades, kus sisuline otsustus on võimalik teha automaatselt valikuga infosüsteemis. Samuti oleks digitaalse tõendite haldamise süsteemi abil võimalik suurendada uurimisasutuste ja prokuratuuri koostööd, võimaldades neil samaaegselt sama kriminaalasjaga töötada. Kahaneks ka vajadus koostada uurimistoimingute protokolle, mille asendamiseks piisaks metaandmete abil sisukorrastatud salvestistest, samuti oleks tunnistajate ja kannatanute poolne ütluste andmine võimalik paljudel juhtudel asendada digitaalselt allkirjastatud dokumendiga, mis säästaks nii uurimisasutuste kui ka menetlusosaliste aega.

Need muudatused vajavad kehtiva kriminaalmenetlusõiguse põhimõtete muutmist, kuna kehtiv kriminaalmenetluse seadustik on koostatud lähtuvalt eeldusest, et kriminaalmenetluse toimingud saavad toimuda üksnes menetlusosaliste füüsilise kohaloluga ning paberdokumentide vormistamisega.

3. Hetkeolukorra kaardistus

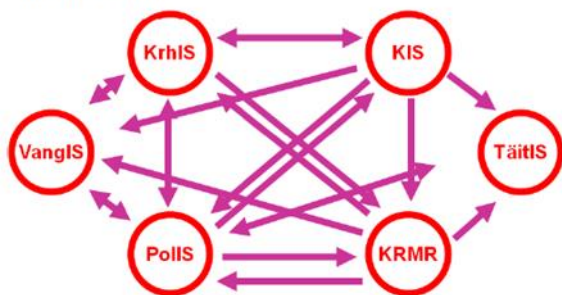
3.1. Kriminaaltoimiku pidamise vorm kriminaalmenetluse seadustikus

Eesti kriminaalmenetluse seadustikku on tänaseks juba üsna ulatuslikult sisse viidud digitaalmenetluse elemente – näiteks tehakse digitaalselt otsus määratud kaitsja tasu osas, kohtuotsus allkirjastatakse digitaalselt. Samas näiteks määruse või muu menetlustoimingu protokollil puhul seda otseselt nõutud ei ole, mis tähendab, et seda võib teha nii paber- kui digitaalallkirjastatult. **Kriminaaltoimikut peetakse täna vastavalt Justiitsministri määrusele paber kandjal köidetuna** (Nõuded kriminaaltoimikule ja kaitseakti näidisvormi kehtestamine), samas kohtutoimikut võib pidada ka täielikult või osaliselt digitaalsena. **Kriminaalmenetluses täna de facto digiformaadis peetav osaline toimik ei oma seega õiguslikku tähendust ning kujutab endast sisuliselt paralleelselt peetavat dubleerivat abitoimikut.** Samas on reguleeritud ka süüteomenetluses digitaalallkirjastatud dokumendite ringlus (Süüteomenetluses digitaalallkirjastatud ja muu digitaalse dokumendi vormistamise, edastamise ja säilitamise kord). Mitmel juhul tuleb dokumendid kriminaalmenetluses esitada nii paber kandjal kui ka elektrooniliselt. Kriminaalmenetluses teabevahetus (dokumentide, kutsete ja muude teadete saatmine) on samuti reguleeritud nii, et kasvaval arvul juhtudel saab seda teha kas e-toimiku vahendusel või telefonitsi. Kõik see kokku on tekitanud olukorra, kus ühest küljest üha ulatuslikumalt kasutatakse digitehnoloogia võimalusi, teisalt on tekkinud olukord, kus tänaseks on tekkinud paber kandjal toimiku ja digitaalse **toimikupidamise hübriidsüsteem**, mis mitmel juhul on menetlusressurssi isegi rohkem koormav kui oleks kas üksnes paber või üksnes digimenetlus. Olemasolevate seaduslike võimaluste piires on ka praktika erinev – mõni menetleja kasutab digitaalset asjaajamist maksimaalselt, teine üksnes niipalju kui on seaduses kohustuslikuks tehtud. Kokkuvõtteks võib öelda, et loodud on piisavad eeldused astuda järgmine samm ning minna ühemõtteliselt üle täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele, mis tugineb juba varem tehtud IKT investeeringutele ning seadusesse sisseviidud digimenetluse elementidele. **Menetlusefektiivsus ja ressursisääst saavad tekkida üksnes dubleerivast ja kulukast hübriidsüsteemist loobumisega.** Samas oli omal ajal ilmselt vältimatu alustada paralleelselt pabermenetlusega digimenetluse elementide järk-järgulise sissetoomisega, et esmalt üldse tekiks infotehnoloogiline infrastruktuur ja harjumus seda kasutada menetluses, milliste eeldusteta on raske ette kujutada täielikult digitaalsele kriminaalmenetlusele üleminekud.

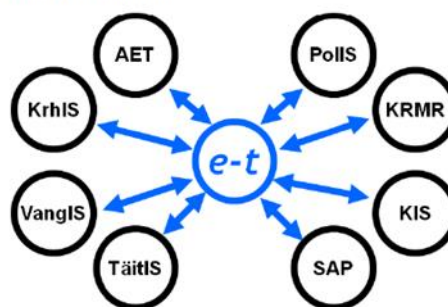
3.2. Olemasolevad kriminaalmenetluse infosüsteemid

Kogu kriminaalmenetluse ahela lõikes on loodud eri menetlejaid abistavad infosüsteemid politseile (POLIS, Kairi, Jätis), prokuratuurile (KrMR, kriminaalmenetluse register), kohtutele (Kohtute infosüsteem KIS), kriminaalhooldusele (KrHIS), vanglatele (VangIS), täituritele (TäitIS), kutselistele õigusnõustajatele ning eraisikutele (AET, avalik e-toimik) jne. Mis kõige olulisem, need tuginevad ja suhtlevad omavahel **e-toimiku** infosüsteemi vahendusel. Minemata siinkohal rohkem detailidesse võib öelda et nimetatud infosüsteemide olemasolu ja tänase omavahelise suhtluse tasand ning ulatuslik kasutamine kogu kriminaalmenetluse jooksul on vajalikuks ja vältimatuks eeltingimuseks et saaks astuda järgmise sammu ning minna üle täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele.

E-toimiku süsteemi eelne infosüsteemide vaheline suhtlusmudel kriminaalmenetluses

E-toimiku süsteemi keskne infosüsteemide vaheline suhtlusmudel kriminaalmenetluses

allikas: Rasmus Karja magistritöö "Digitaalne toimik kriminaalmenetluses" 2015 lk 24

Joonis 1. E-Toimiku kontseptsioon⁷⁰

Justiitsministeeriumi poolt on juba alustatud digitoimiku infotehnoloogiliste eelduste arendamise ettevalmistustega, peamiselt küll tsiviil- ja halduskohtumenetluse kontekstis vastava **digitoimiku lähteülesande** loomisega³, millega käesoleva analüüsi koostaja on tutvunud ning mis põhiolemuselt sisaldab olulisi nõudeid mis on vajalikud et digitoimik kohtupidamises oleks ergonomiline ja kasutajasõbralik. Samuti on analüüsi koostaja tutvunud **digitoimiku platvormiga** Justiitsministeeriumis⁴ ning selle kasutusfunktsionaalsuse põhilahendused on eeskujulikud.

3.3. Eesti e-riigi regulatiivne ja faktiline hetkeseis võimaldamaks täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele üleminekut

Eesti peab ennast teedrajavaks e-riigiks maailmas ja tihti arvavad seda ka teised. Mis puudutab täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele üleminekut, siis nagu paljude teiste e-riigi rakenduste puhul on siin vundamendiks juriidiline, tehnoloogiline ja faktiline võime ennast digitaalselt turvaliselt identifitseerida. Eestis on nn digiinfrastruktuuri aluseks kasutaja seisukohast vaadates ID kaart ja Mobiil ID, mis võimaldavad:

1. Ennast **autentida** digimaailmas (s.t. et arvuti ja interneti vahendusel saab selle abil kinnitada, et inimene kes väidab end kellegi olevat seda suure tõenäosusega ka tegelikult on
2. Anda **digiallkirja**, mis on digitaalallkirja seaduse kohaselt õiguslikult võrdsustatud traditsioonilise paber kandjal omakäelise allkirjaga.

Sertifitseerimiskeskuse andmetel on **hetkel aktiivseid ID kaarte üle 1,2 miljoni** (1 263 417)⁵, mis tähendab et juhul kui eeldada et need isikud on valdavalt Eesti elanikud ning et reeglina on ühel isikul 1 ID kaart (*kontrollida ja võimalusel edasiselt täpsustada kas 1,2 miljoni ID kaarti igaihega on antud vähemalt üks allkiri või tehtud vähemalt üks*

³ JM RIK poolt Digitoimiku lähteülesande (Esimese hankelepingu tehniline kirjeldus – Digitoimiku lähteülesanne 22.04.2014, Kättesaadav arvutivõrgus <https://riigihanked.riik.ee/register/hange/150293>) kohaselt peab digitoimiku kasutajaliides sobima puuetundlike seadmetega kasutamiseks ning sisaldama muuhulgas täistekstiotsingu, kommentaaride-märkuste ja viidete lisamise võimalust. E-toimikus sisalduvatest dokumentidest liigiti moodustavad Pdf formaadis ca 50% ning Doc/docx 30%, ülejäänuid on tunduvalt väiksemas mahus. Koondokument eksportimise vaates on võimalik kasutajal eksportida digitoimiku koondokument pdf formaati. Digitoimik sarnaneb oma ülesehituselt praeguse pabertoimikuga, et selle kasutuselevõtt oleks kasutajale loomulik ja lihtne. Sätestatud on ka nõuded digitoimiku avanemise kiirusele, näiteks peale sisenemist, st raamistiku laadimine + vaikimisi esimese vaate täitmine) peab toimuma 2 sekundi jooksul ning dokumentide nimekirjast dokumendi avamine peab toimuma 1 sekundi jooksul. Digitoimik tsiviilkohtupidamises demo <https://edossier.hotgloo.com/wf/626bab3d#/9a00e7b8>

⁴ Kohtumine Justiitsministeeriumi justiitshalduspoliitika osakonna kohtute talituse juhataja Rasmus Karja`ga 04.03.2016

⁵ Sertifitseerimiskeskus AS www.id.ee , www.sk.ee

isikutuvastus), siis on Eesti 1,32 miljonist elanikust **tänaseks üle 95%-l ID kaart**. Digiallkirju on tänaseks antud ligi 300 miljonit tükki (272 776 698) ning elektroonilisi isikutuvastusi on tehtud üle 400 miljoni (421 010 928). Arendamisel on ka **kontaktivaba ID kaart** lähivälja kommunikatsiooni (NFC – *near field communication*) põhimõtte alusel, mis edaspidi võimaldaks autentimist ja allkirjastamist ka ilma ID kaardi lugejata. MobiilID on samuti aktiivselt kasutusele võetud.

Samuti on nähtud vaeva Eesti territooriumi katmisega kättesaadava ja kiire internetiühendusega ning kuigi see ei ole veel kõikehõlmav, on internetile juurdepääs Eestis vähemalt tugevalt üle keskmise heal tasemel.

Eestis on IKT kohtus ja teistes menetlusasutustes juba ulatuslikult kasutusel nii riistvaraliselt kui ka õiguskaitseasutuste infosüsteemide näol, on olemas ka e-toimiku keskkond mis võimaldab neil omavahel suhelda, lisaks on olemas ID kaardi kaudu enda autentimise ja digiallkirja andmise võimalus ning ID kaart on ulatuslikult kogu rahvastiku osas kasutusel.

Eestis on juba arvukalt ja edukalt praktikas kasutusel mitmeid täisdigitaalseid e-riigi lahendusi – näiteks **digiresept, e-hääletamine, Vabariigi Valitsuse infosüsteem** mis võimaldab digitaalelt otsuste tegemist, Justiitsministeeriumis e-büroo, **äriühingu interneti teel asutamine** kui nimetada üksnes mõnda. Kahtlemata on kriminaalmenetlus üks mahukamatest ja paljude ning seejuures eripalgeliste osapooltega menetlusi, kuid käesolev analüüs järgnevalt näitab, et ka seda on võimalik edukalt täisdigitaalseks muuta, kuid samas on tegu e-riigi edasijõudnud rakendusega mis on jõukohane üksnes riigile kes on veidi vähem kompleksetes valdkondades juba e-riigi rakendusi kasutusele võtnud.

Täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele üleminekut saab seega tugineda juba olemasolevale ja ulatuslikule infotehnoloogilisele ja juriidilisele infrastruktuurile ning inimeste üha kasvanud harjumusele ajada asju **mugavalt** ning seejuures **keskkonda säästes**, sest digimenetlus **säästab paberit ja transpordikulusid**.

4. Soovitav muutus

Justiitsministeeriumi valitsemisala arengukava aastateks 2016-2019 on seadnud eesmärgiks paberivabale kohtumenetlusele ülemineku: 2014. aasta alguses alustati paberivabale kohtumenetlusele ülemineku projektiga, mille esimese etapina valmib 2015. aasta lõpuks digitaalse kohtutoimiku pilootrakendus, mis võimaldab menetlusosalistel ja kohtul tutvuda ning töötada elektroonilise kohtutoimikuga. Selle projektiga seotud **arengueesmärgiks on kaotada hiljemalt 2019. aasta lõpuks tsiviil- ja halduskohtumenetluses õiguslikku tähendust omav pabertoimik**⁶

Lisaks sellele on Justiitsministeerium moodustanud 2016 aastal ka **kriminaalmenetluse revisjoni töörühma**, mille üheks teemaks ja eesmärgiks on seatud täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele ülemineku ettevalmistamine. Käesolev analüüs käsitlebki seda teemat.

⁶ Justiitsministeeriumi valitsemisala arengukava aastateks 2016-2019 (http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/justiitsministeeriumi_arengukava_2016-2019.pdf).

5. Täisdigitaliseeritud kriminaalmenetlus teistes riikides

5.1. Euroopa Nõukogu liikmesriikide kohtusüsteemide IKT juurutamise tase

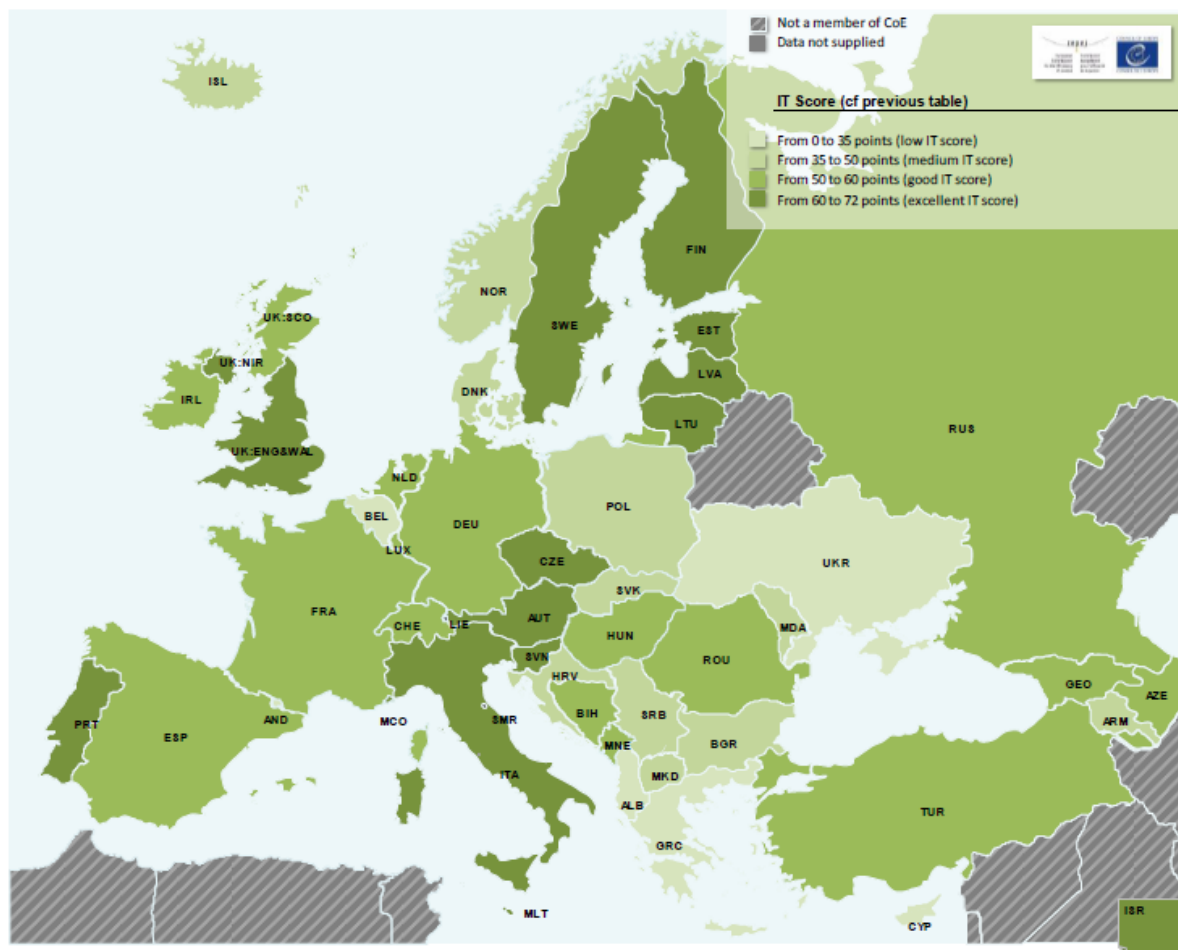
Euroopa Nõukogu 47 liikmesriiki koondav Kohtupidamise efektiivsuse komisjon (*European Commission for the Efficiency of Justice*, edaspidi CEPEJ) avaldab regulaarselt mahukaid Euroopa Nõukogu liikmesriikide kohtusüsteemide võrdlevaid analüüse, mis vaatlevad kohtupidamise eri tahke ning mida võib lugeda Euroopas selle valdkonna üheks põhjalikumaks käsitluseks. **CEPEJ 2014 aasta raport on sisaldab eraldi peatükki info ja kommunikatsioonitehnoloogia kasutamisest kohtupidamises** (edaspidi IKT).⁷

CEPEJ 2014 andmetel IKT ei tohi kahjustada kohtupidamise inimlikku ja sümboolset nägu (lk 122). Raport vaatleb **IKT kasutamist kohtupidamises läbi arvukate üksikrakenduste** – näiteks arvutite ja internetiühenduse olemasolu kohtutes, toimikupidamise IKT tugi, juurdepääs seadustele interneti abil, elektrooniline dokumentide vahetus, kohtute dokumendiregistrid, allalaetavad taotlusvormid või nende elektrooniline edastamine, elektrooniliste äri ja kinnistusregistrite olemasolu, tekstisõnumid menetlusosalistele, videoprojektorite kasutamine, reaalsajas transkriptsioon jne. CEPEJ andmetel kõikidest **Euroopa Nõukogu 47-st liikmesriigist on kokku 5 riiki võtnud 100% kasutusele arvu­tid kõikides nimetatud valdkondades: nendeks on Austria, Eesti, Malta, Portugal ja Rootsi**. Seejuures on IKT kasutuselevõtu skoor Austrial, Maltal, Portugalil ja Eestil võrdselt kõrgeim kõigist Euroopa Nõukogu liikmesriikidest - 72 punkti, samuti esiviisikusse kuuluval Rootsi skoor on 68 punkti. Samas näiteks Kreekas on alla 50% kohtutes internetiühendus ja elektronpost kasutusel (lk 125).

Täisdigitaalselt kriminaalmenetlusest nimetatud raportis juttu ei ole, küll on aga mõnede riikide puhul välja toodud kas plaanid selles suunas või vähemalt esile toodud süsteemide osaline või täielik olemasolu, mis jämedalt võttes peaksid sarnanema tänase Eestis kasutusel oleva e-toimiku süsteemiga: näiteks on Sloveenias kasutusel elektrooniline kohtuasjade menetlemise infosüsteem, Hispaanias LEXNET – elektrooniline kohtutoimik mille eesmärgiks on asendada klassikaline pabertoimik ning soodustada elektroonilist andmevahetust õiguskaitseorganite vahel (lk 127). Rootsis on võimalik esitada hagiavaldust või edasikaebust elektrooniliselt elektronposti abil, kuid see tuleb sellele vaatamata lisaks esitada ja allkirjastada ka paber kandjal „originaalis“. Samuti on alates 2012 aastast Rootsis hakanud prokurörid esitama avaldusi ja raporteid kohtutele elektrooniliselt. Väidetavalt valmistavad mitmed riigid ette IKT kasutuselevõtu laiendamist, muuhulgas elektroonilise toimiku kasutuselevõtuks. Alloleval Euroopa kaardil on näha IKT kasutuselevõtu määr erinevates Euroopa Nõukogu liikmesriikide kohtusüsteemides:

⁷ CEPEJ " Report on European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice", chapter 5.2. Information and communication technology (ICT) in the courts (e-justice and e-courts) www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/.../2014/Rapport_2014_en.pdf

Figure 5.8 Level of computerization of courts: (Q62, Q63, Q64) allikas: CEPEJ 2014 Court Report

Kuivõrd vaid 5-s EN liikmesriigis (Austria, Eesti, Malta, Portugal, Rootsi) on IKT süsteemid 100% kohtutes selle eri rakendustes kasutusel ning CEPEJ asjakohases raportis ei leidu andmeid, et kuskil oleks kasutusel terviklik täisdigitaalne kriminaalmenetlus, võib suure tõenäosusega eeldada, et ülejäänud EN riikides täisdigitaalse kriminaalmenetluse kasutuselevõtni ei ole jõutud, kuivõrd selle eelduseks olevates IKT tugistruktuurid ei ole veel täies mahus kasutusele võetud. Ka nimetatud 5 kõige ulatuslikumalt IKT-d kohtupidamises kasutava riigi puhul ei CEPEJ raport ega ka käesoleva analüüsi tarbeks tehtud eraldi otsingud, mis iseäranis pidanuks esile tooma alates CEPEJ raporti aluseks olnud alates aastast 2012 toimunud arengud, ei näidanud, et kusagil nendes riikides oleks kasutusele võetud täisdigitaalne kriminaalmenetlus.

Samale järeldusele on jõudnud Dory Reiling oma Euroopa kohtute IKT kasutamist käsitlevas ülevaates: „**Seni ei ole veel ükski Euroopa kohus loobunud pabertoimikutest**”⁸ Reiling hinnangul kasutavad enamik kohtuid IKT toetamaks nende paberipõhiseid protsesse. Austria on välja arendanud *Elektronischer Rechtsverkehr* (EVR) – algselt oli see mõeldud juristide ja kohtu vaheliseks suhtlemiseks, kuid seda on järk-järgult avatud ka teistele kasutajagruppidele. Täis *online* protseduuride puhul on pingutused keskendunud sellele et tõlkida kogu paberipõhise protsessi keerukus elektrooniliseks ning seda iseloomustab lõppematu piloteerimine ning üha kasvavad kulud. Ühendkuningriigis on näiteks *Money Claim Online* (MCOL) – tasud makstakse elektrooniliselt, istung määratakse automaatselt (eelduslikult meie

⁸ Dory Reiling E-justice: experiences with court IT in Europe Across Europe, information technology. Ülevaade on dateerimata ning tugineb CEPEJ 2010 aasta raportil, www.iijusticia.org/docs/Dory.pdf

TsMS maksekäsu kiirmenetluse analoog). Mõned USA kohtud on kasutusele võtnud elektroonilised kohtutoimikud keerukate juhtumite jaoks mis hõlmavad paljusid partnereid või suurt hulka teavet.

5.2. Digitaalne kriminaaltoimik Saksamaa Liitvabariigis

Justiitskommunikatsiooniseadus (*Justizkommunikationsgesetz*) 29.03.2005 lõi õiguslikud alused elektrooniliseks toimikupidamiseks tsiviil-, haldus ja väärtetoimikute – kuid välistas selgelt sama kriminaalmenetluses. Viimastel aastatel on mitmed töögrupid elektroonilise kriminaaltoimiku osalise või täieliku sisseviimise nimel tegutsenud.

Brandenburgi Liiduma prokuratuuri juhtivprokurör (*Oberstaatsanwalt*) ja IT juht (*IT Dezernent*) **Matthias Kegel on oma 2009 aastal avaldatud artiklis „Elektrooniline toimik kriminaalmenetluses – võimalused ja piirid“⁹** toonud esile mis oli ajend digitoimiku küsimusega Saksamaal tegelemiseks ning millised on digitoimiku väljavaated: Ajend digitoimikuga tegelemiseks tekkis Saksamaal 2005 aastal Brandenburgis, kus kaitsjad olid 11 000 leheküljelise kriminaaltoimiku digitaliseerinud, ilmusid süleavutitega kohtusaali ning võisid sekunditega protsessis reageerida, leides IKT abil toimikutes kiirelt üles õiged kohad. Prokuratuur nurises et kaduma on läinud „**relvade võrdsus**“ protsessis ning algatas samuti toimiku digitaliseerimise: prokuratuuri IT skaneeris dokumendid ära ning nüüd said ka prokuratuur otsingusõnade kasutamise kiirelt töödeid leida. Baastarkvaraks oli SAS FAME, mis muuhulgas sisaldab menetlusotsuste formulare, mis on automaatselt genereeritavad ning eeltäidetud menetluse ja isikuandmetega. Samuti võimaldas programm teksti märgistada/esile tõsta, sisaldas sisukorda, aga ka kogu materjali eksportimise funktsiooni sisikutele kes seda IT lahendus ei kasutanud. **Brandenburgi prokuratuur nägi digitaalse toimiku kasutuselevõttu esmajoones mahukates ja keerukates üldmenetluse asjades, mitte niivõrd masskuritegudes** – kuivõrd nägi just siin suurimat võimalikku kokkuhoidu prokuröride tööajas, mis ulatuvat mitte tundide ja päevadeni, vaid nädalateni. Kaitsjatele nähti ette toimiku üleandmist DVD-l. Kasutajad olid Kegeli hinnangul uue süsteemiga rahul, nad õppisid ilma „ülevalt poolt sunnita“ uue süsteemi eelised tundma ja hindama. **Samas ei pidanud Kegel pabertoimiku täielikku kaotamist hetkel veel teostatavaks, kuivõrd esiteks on politseil eraldi süsteem, pole selge kas allkirjastatud ja sisseskanneeritud protokoll vajab uuesti allkirjastamist, IT lahenduse ergonoomika ei ole veel piisavalt kasutajasõbralik ning tegu on ka kultuuriajaloolise dimensiooniga:** aastasdadega on inimene harjunud trükitud paberiga, inimene kasutab järjehoidjat, allajoonimisi, värvimarkereid, mida inimene saab ise individualiseerida ja ära tunda, seejuures saab ta toimikuga tööd teha kus iganes, mis aga ei kehtinud veel digilahenduse puhul. Küll aga Kegel nägi lähitulevikus potentsiaali digimenetluseks mitmetes üksiklõikudes, nagu näiteks kohtuotsused, tuvastamata kahtlustatavaga kohtueelsed menetlused kus ei ole politsei ja prokuratuuriväliseid osalisi jne. Oluline täpsustus käesoleva analüüsi koostaja poolt: viidatud Brandenburgi prokuratuuri kohtuasi 11 000 leheküljelise toimikuga – pabertoimik skaneeriti ja viidi pdf formaati, tegu ei olnud õiguslikku tähendust omava digitaalse toimikuga, vaid elektroonilise abimaterjaliga (*elektronische Hilfsakte*).

Saksa kohtunike ühingu suur karistusõiguse komisjon peab oma arvamuses¹⁰ kokkuvõtteks digitoimiku sisseviimist kriminaalprotsessis võimalikuks Kohtunike

⁹ Matthias Kegel Die elektronische Akte im Strafverfahren?! - Chancen und Grenzen Internet Zeitschrift für Rechtsinformatik und Informationsrecht JurPC Web-Dok. 165/2009, Abs. 1 – 97 http://www.jurpc.de/jurpc/show?id=20090165#_edn1

¹⁰ Zusammenfassung des Gutachtens der Großen Strafrechtskommission des Deutschen Richterbundes „Die elektronische Akte im Strafverfahren“ http://www.drj.de/cms/fileadmin/docs/kintzi_elektronische_akte_0812.pdf, dateerimata, hinnanguliselt 2006-2007

komisjon pidas oluliseks kriminaalmenetluse digitaliseerimisel eeltingimustena muuhulgas esile tõsta järgmist:

- Kriminaaltoimiku digitaliseerimise eelduseks on liitvabariigi ülese infosüsteemi loomine politsei/prokuratuuri ja kohtu jaoks ühiselt, mis tagaks andmete vahetuse.
- Paberil originaalid tuleb arhiveerida nende hilisema kontrollivõimaluse tagamiseks.
- Kui seadusandja teeb digitaalse toimiku kohustuslikuks, tuleneb kohtunikele kohustus selles vormis menetlust läbi viia, eeldusel et see ei kahjusta kohtunike sõltumatust ega muud põhiseaduse printsiipi.
- Kohtunikele peab sellele vaatamata jääma võimalus sadu lehekülgi toimikuid jätkuvalt ka paberkoopiatega lugeda.
- Konkreetselt saksa kontekstis ja ajahetkes ei pidanud kohtunike ühing hetkel veel võimalikuks teha digitoimik kohustuslikuks kaitsjatele ning eraisikutele (s.t. tunnistajad, kannatanud, kahtlustatavad jne).
- Süsteem peab sisaldama toimiku struktuuri/sisukorda ning võimaldama dokumente liigi ja tunnuse abil sorteerida ja kuvada.
- Kohtumenetluses peab olema võimalus toimikus sisalduvat kohtusaalis suurele ekraanile kuvada.
- Piloteerimiseks peab komisjon kõige sobilikumaks tuvastamata kahtlustatavaga kohtueelseid menetlusi.

Samuti on näiteks **Berliini Justiitsministeeriumi töögupp teinud raporti „Õiguslike aluste loomine elektrooniliseks toimikupidamiseks kriminaalprotsessis (2009 *Der Bericht der Arbeitsgruppe der Senatsverwaltung für Justiz in Berlin zum Thema "Schaffung der Rechtsgrundlagen für die elektronische Aktenführung in der Strafprozessordnung"* (2009).**

Prof. Dr Henning Ernst Müller on 10.06.2014 tõdenud, et hetke seisuga mitmes liidumaas arutletakse ja planeeritakse kohtutoimikute elektroonilist säilitamist lõppeesmärgiga loobuda pabertoimikutest.¹¹

Saksamaa Liitvabariigi justiitsministeerium on 2014 oktoobris välja käinud seaduseelnõu elektroonilise toimiku sisseviimiseks kriminaalasjades¹². Kuivõrd nimetatud eelnõu käib täpselt sama teema kohta mis on käesoleva analüüsi teemaks, **väärrib sellest olulisem alljärgnevalt põhjalikumalt ent siiski valikulist refereerimist** (dokument on 77 lehekülge pikk). Valiku aluseks on analüüsi koostaja esmane hinnang, kas käsitletav norm on saksa õiguse spetsiifiline menetlustehniline regulatsioon või võib omada sisulist tähendust ja abi ka Eesti vastava regulatsiooni loomisel:

Enamikes era-, majandus ja avalikus kommunikatsioonis toimub teabe valmistamine ja edastamine elektrooniliselt, samal ajal kui kriminaaltoimikut (*Strafakt* – kõigi kriminaalasjas kogutud dokumentide kogum) peetakse tänase päevani paberil, kuigi ka seal luuakse enamik dokumente algselt siiski elektrooniliselt. **Kriminaaltoimikut on täna vaja füüsiliselt transportida**, see põhjustab lisaks otsesele kulule ka ajakulu perioodil mil toimik on transpordis. **Pabertoimiku hoiustamine on samuti seotud kuludega.** Digitoimiku sisseviimiseks on **vaja luua seaduslik alus.** Detailsed tehnilised ja organisatoorsed eeldused selleks on protsessiseadusest (StPO, *Strafprozessordnung*) välja jäetud. **Digitoimik võimaldab** pabertoimikuga võrreldes **oluliselt lihtsamat ja kiiremat andmete otsimist,**

¹¹ Prof. Dr Henning Ernst Müller: Elektronische Gerichtsakten? <http://blog.beck.de/2014/06/10/elektronische-gerichtsakten>).

¹² 08.10.2014 Bundesministeriums der Justiz und für Verbraucherschutz, Referentenentwurf des Bundesministeriums der Justiz und für Verbraucherschutz Entwurf eines Gesetzes zur Einführung der elektronischen Akte in Strafsachen, http://www.bmjv.de/SharedDocs/Gesetzgebungsverfahren/Dokumente/RefE_ElektronAkteStrafsachen.pdf?__blob=publicationFile&v=5).

filtreerimist ja seostamist. Elektroonilises menetluses osalemist ei tehta kodanikele (eraisikutele) kohustuslikuks. Advokaatidele(kaitsjatele) tehakse osalemine elektroonilises menetluses teatud juhtudel kohustuslikuks alates 2022 aastast. Täitmiskulu advokaatidele elektroonilise meiliaadressi (elektronische Postfach) sisseeadmiseks kohtudokumentide kättesaamiseks ei teki, kuna neil on juba vastav kohustus kohtuga elektroonilise sidepidamise seaduse alusel (Gesetzes zur Förderung des elektronischen Rechtsverkehrs mit den Gerichten vom 10. Oktober 2013 (BGBl. I S. 3786). Saksamaal on õiguslikult siduva ning turvalise elektronkirjavahetuse jaoks välja arendatud eraldi süsteem **De-Mail. Arendus- ja kohanduskulud E-Toimiku sisseviimiseks saavad olema 78- tuhat kuni 1,78 miljonit eurot liidumaa kohta ning 180 tuhat kuni 330 tuhat € liidukohtu kohta. Juurde tuleb arvestada täiendavate komponentide hind (iseäranis serverid jms). Neid arvestades tuleb jämeda kalkulatsiooni kohaselt kulu 1 miljon eurot Liidumaa Ülemkohtu jaoks ning 840 tuhat eurot Riigiprokuratuuri jaoks. Jooksvad kulud moodustavad 125 tuhat eurot aastas prokuratuurile ja 200 tuhat eurot Liidumaa Ülemkohtule. Pikema aja vältel annavad need investeeringud olulise säästu, iseäranis saatmis ja säilitamiskuludes, mida siiski hetkel ei ole võimalik konkreetselt arvuliselt väljendada.**

Elektrooniline toimik omab pabertoimiku ees Saksa justiitsministeeriumi hinnangul kokkuvõtvalt järgmisi eelised:

- Kommunikatsioon kohtu, ametiasutuse ja menetlusosaliste vahel kiireneb
- Toimiku ja dokumentide edastamine kiireneb
- Toimik on pidevalt kasutatav
- Mitmed töötajad ja eri asutustest saavad samaaegselt toimikuga tööd teha
- Toimikuga töötamine on võimalik füüsilisest asukohast sõltumata
- Toimiku sisu saab iseäranis mahukates asjades paremini läbi töötada, esitada ja töödelda
- Elektrooniline toimik võimaldab lihtsaid, mugavaid ja kiireid otsinguid
- Struktureeritud ja standardiseeritud andmevahetus võimaldab vältida üleliigset andmekogumist
- Statistika ja haldamiseks vajalike andmete kogumine muutub kiiremaks ja lihtsamaks
- Ruumi-, personali, Transpordi ja saatmiskulusid saab vähendada.

Kriminaalrajades ei ole seni sisse viidud digitaalset toimikut muuhulgas seetõttu, et selles on palju osalisi, kes oma sotsiaalse päritolu ei oma nõutavat tehnilist varustatust ega vajalikke teadmisi. Andmekaitse tagamiseks ei näe eelnõu ette et ulatuslikku ning menetlusülest võimalust teha otsinguid kriminaaltoimikutes. Lisaks elektroonilisele toimikuga tutvumisele peab jääma tutvumisvõimalus ka väljatrüki abil. Ka süüdistatavale on ette nähtud iseseisev õigus toimikuga tutvumiseks, millest ei kalduta kõrvale ka elektroonilise tutvumise puhul, samas kui pabertoimiku puhul jääb kaitsjatele ja advokaatidele privileeg tutvuda toimikuga ka väljaspool teenistusruume. Jätkuv tehniline areng nõuab regulatsiooni avatust võimalikele arengutele, seetõttu seaduseelnõu ei määra kindlaks andmete ülekandmise tehnilist poolt ning võldib võimalusel tehnilise protseduuri kindlaksmääramist. Elektroonilise menetluse sisseviimine võimaldab paremini kaitsta ka puudega inimeste õigusi, kes näiteks ilma kõrvalise abita ametiasutust või kohut külastada ei saa, kuid kes nüüdsest saavad koduses majapidamises leiduva arvutiga ametiasutustega suhelda. Pimedatele tuleb tagada samad õigused mis neil senigi olemas on olnud. **Alternatiivid:** Eelnõus eesmärgiks võetu saavutamine elektroonilise toimiku sisseviimisel ei ole alternatiive. **Kooskõla rahvusvahelise ja Euroopa Liidu õigusega:** eelnõu on EL ja Saksamaa Liitvabariigile siduvate rahvusvaheliste õigusaktidega kooskõlas. Osalemist digitaalses menetluses ei tehta kodanikele (eraisikutele) kohustuslikuks. **Kulud eraisikutele:** Kui nad otsustavad elektroonilise menetluse kasuks, peavad nad lisaks internetiühendusega arvutile omama ka

vormikohustusega dokumentide puhul signatuurkaarti ja selle lugejat (Eesti mõistes ilmselt ID kaart+ ID kaardi lugeja) või turvalist edastuskanalit (näiteks De-Mail kontot) käsutama. Sellise varustuse soetamiskulud tehniliselt lihtsaima lahenduse puhul (riist- ja tarkvara) on ca 300€. Internetiühendusele juurdepääs tähendab lisaks keskmiselt kulu 10€ kuus. De-Mail kasutamine maksab 0,5€ ühe sõnumi kohta, samas saab selle abil edastada andmehulka mille tavaposti teel edastamine oleks tunduvalt kallim. **Kulud majandusele:** Advokaatidele saab elektroonilisest menetlusest osavõtt olema kohustuslik teatud juhtudel alates 2022. Täitmiskulu ei teki, sest neil on juba varasemast seadusest tulenev kohustus suhelda elektrooniliselt. Kui jätkub olukord, kus kohtuga elektrooniliselt suhtlemine on advokaatidele tasuta, siis arvestades et aastas on 0,8 miljonit menetlust ainuüksi kriminaalasjades, tähendab elektroonilisele menetlusele üleminek kulude kokkuvõidu postikulude arvelt 4,5(postikulu 0,6€ saadetise kohta)-11,5 (postikulu 1,45€ saadetise kohta) miljonit eurot. **Kulud haldusele (riigile):** Märkimisväärseid kulutusi liidu tasandi kommunikatsiooninfrastruktuurile ei teki, sest elektroonilise asjaajamise varustus on asutustel juba varasemast olemas. Liidumaades sõltuvad kulutused IT infrastruktuurile sellest milline on tema tänane IT varustatuse tase. [Järgneb täpsem saksa oludele spetsiifiline IT kulude lahtikirjutus, mis on hetkel käesolevast analüüsist välja jäetud]. Vajalik on kõrge võimsusega skanner (paberdokumentide sisseskaneerimiseks). Vaja on ühildada ka olemasolevad infosüsteemid. Näiteks saksa Tollijäreltuses töötab kokku 3 000 töötajat ning elektroonilise toimiku sisseseadmine nõuab 140 terabaiti säilitusmahtu mis toob kaasa 19,2 miljoni euro suuruse investeringuvajaduse. Enamikes asutustes in siiski juba täna elektroonilise asjaajamise kohustus olemas. Eraldi kulu on digitoimiku ergonomiline tarkvara loomine, mis võib ulatuda mõne miljoni euroni. Liiduüleselt on elektroonilise toimiku säilitamis/hoiustamismahuks 5-20 miljonit gigabaiti (30 aastase hoiustamistähtaja puhul). Ühe gigabaiti hoiustamiskuluks on arvestatud 1-2,5€ kuus. Asjaolu, et need kriminaaltoimiku dokumendid, mis luuakse originaalis paberil, säilitatakse paraleelselt nende elektrooniliste koopiatega, mis toob teataval määral kaasa topelt toimiku säilitamise. Siiski kogumis toimikute säilitamiskulud vähenevad. **Pikema aja vältel toob digitoimikule üleminek kaasa märgatava säästu saatmis ja säilitamiskuludelt, kuid käesoleval hetkel ei ole võimalik seda säästu konkreetset arvuliselt väljendada.**

Kriminaalmenetluse seadustikus (StPO) tehakse eelnõuga järgmised olulisemad muudatused ja täiendused:

StPO § 32 Elektrooniline toimikupidamine; Reguleerimisvolitus (1) Toimikut peetakse elektrooniliselt. (2) Liidu valitsus ja liidumaade valitsused määravad kindlaks nende piirkonnas elektrooniliseks toimikupidamiseks vajalikud organisatsioonilised ja tehnilised raamtingimused, s.h andmekaitsealased-, andmeturbe ja ligipääsetavuse osas. [...] §32a [...] (3) Kirjalikust vormis nõutav dokument mis peab olema allkirjastatud, peab elektroonilise dokumendina olema varustatud kvalifitseeritud elektroonilise allkirjaga mis on antud vastutava isiku poolt või olema vastutava isiku poolt signeeritud ning turvalist kanalit pidi esitatud. (4) Turvalised esitamiskanalid on: De-Mail meilikonto vastavalt § 4 lg 2 p 2 De-Mail seaduse tähenduses [...], advokaadipostkast § 31a liidu advokatuuriseaduse järgi või muu seaduse alusel ettenähtud postkast või ametiasutuse või kohtu elektrooniline postiteenus; muu liiduülene edastuskanal, mis on seaduses ette nähtud ning mille autentsus ja andmeterviklikkus ja ligipääsetavus on tagatud. (5) Elektrooniline dokument on saabunud niipea kui see on vastuvõtuks määratud asutuses või kohtus salvestatud. Saatjale tuleb saata automaatne kinnitus koos ajahetke määratlusega millal dokument on sisse tulnud.

Selgitused: Põhimõtteline muudatus seisneb selles, et kriminaaltoimikut peetakse elektrooniliselt. Toimik ei ole enam füüsiline objekt kokkukõidatud paberkandjate näol, vaid määratletud süsteem mis koosneb elektrooniliselt salvestatud andmetest. Elektroonilise

toimikupidamise kohustus hõlmab tervet kriminaalmenetlust alates kohtueelsest uurimisest kuni karistuse täideviimiseni. Liidumaadele on antud õigus eraldi otsusega kuni 01.01.2014 elektroonilise toimiku rakendamist osaliselt või täielikult edasi lükata (nn *opt-out* pädevus). Seadus ei reguleeri nn elektroonilisi abitoimikuid, mida praktikas eriti mahukamates kriminaalasjades on juba praktikas kohati kasutatud. Elektroonilise dokumendi saatjale tuleb saata teade, kui tema poolt kasutatud dokumendiformaat ei ole sobilik, et sa saaks dokumendi ilma viivitusteta sobivas formaadis saata. Juhul kui saatja dokument ei ole nõutud formaadis, loetakse siiski et ta on dokumendi sel hetkel esitanud, juhul kui ta teavituse järgselt saadab nõutud vormis dokumendi ning usutavalt kinnitab, et hiljem saadetud töödeldava dokumendi sisu on sama mis varasemalt mittenõutavas vormis saadetud dokumendil.

§ 32b Elektroonilised formularid; volitusnorm

Liiduvalitus võib määrusega sisse viia elektroonilised formularid. Määrus võib kindlaks määrata, et formularides sisalduvad andmed peavad kas täielikult või osaliselt olema masinloetavad. Formularid tuleb kindlaksmääratud platvormil interentis kasutamiseks valmis seada. Võidakse sisse seada formulari kasutaja identifitseerimise nõue.

§ 32c Kui ametiasutuse või kohtudokument luuakse elektrooniliselt, peavad kõik vastutavad isikud sellele oma nime lisama. Dokument, mis peab olema allkirjastatud, peab olema varustatud kõigi vastutavate isikute kvalifitseeritud elektroonilise allkirjaga.

§ 32d **Elektroonilise dokumendi esitamise kohustus** – Erinevad menetluslikud avaldused [hagiavaldus, edasikaebus, vastuväited jne] tuleb esitada elektrooniliselt, kui seda teeb prokuratuur, kaitsja või advokaat. Kui see ei ole tehnilistel põhjustel ajutiselt võimalik, võib esitada paberil. Ajutine võimatuse esinemine tuleb asendusesitamisel või viivitamatult selle järgselt ära põhjendada; nõudmisel on kohustus esitada elektrooniline tagantjärgi (hiljem).

Selgitus: Tehnilistel põhjustel ajutiselt elektroonilise dokumendi mittevõimalikkus esineb ka kiireloomulistel juhtudel mida tuleb vormistada olukorras kus puudub juurdepääs elektroonilisele infrastruktuurile. Elektroonilise vormi kasutamise nõue tähendab menetlusõiguslikult seda, et selle järgimata jätmisel on toiming kehtetu. Samas on seaduses erandid ning samuti võimalus esitada dokument elektrooniliselt tagantjärgi.

§ 32e Dokumentide ülekandmine toimikupidamise eesmärkidel (1) Dokumentid, mis ei vasta vormile, milles toimikut peetakse (algdokumentid), tuleb kanda vastavasse vormi. Algdokumentid, mis on tõendid, kantakse üle vastavas vormis (2) Dokumentide ülekandmisel tuleb vastavalt tehnika hetkeseisu võimalustele tagada, et ülekantud dokument oleks algdokumentiga visuaalselt ja sisuliselt ühilduv/kooskõlas/vastavuses (*übereinstimmt*) (3) Mitteelektronilise algdokumendi ülekandmisel peab olema dokumenteeritud, millist menetlust elektroonilisse vormi ülekandmisel kasutati. Elektroonilise algdokumendi ülekandmisel peab olema dokumenteeritud, millise tulemusi andis algdokumendi autentsuse ja terviklikkuse kontroll. (4) Algdokumentid, mis ei ole tõendid, tuleb menetluse kestel vähemalt kuus kuud ülekandmisest salvestada või säilitada. Kõige kauem võib neid hoida kuni aegumisaja kalendriaasta lõpuni. Kui menetlus lõpetatakse, tohib mittetõenduslikke algdokumente säilitada või salvestada kuni menetluse lõpetamisele järgneva kalendriaasta lõpuni. (5) Algdokumente mis ei ole tõendid, võib vaadelda/tutvuda samadel alustel/tingimisel kui tõenditega. Tutvumise õigus on isikul, kellel on toimikuga tutvumise õigus.

Selgitus: Kuigi paberkandjate tähtsus ajas väheneb, ei ole praegusel hetkel ette nähtav, et nad täielikult kaoksid. Nimetatud dokumendid digitaliseeritakse elektroonilise toimiku tarbeks.

Kui algdokument mis on digitaliseeritud (nn paberil originaal või digiformaadis dokument mis on elektroonilise toimiku tarbeks ümber vormistatud) ei ole enam kohtuistungis ajaks kättesaadav, näiteks juhul kui see hinnati ebaõigesti mitte tõendite hulka kuuluvaks ega säilitatud seega üle 6 kuu, siis tuleb põhjendatud kahtlused dokumendi autentsuse osas tõlgendada süüdistatava kasuks. Kui kohtul ei ole alust kahelda elektroonilise dokumendi vastavuses algdokumendile, võib ta keelduda rahuldama taotlus algdokumendi uurimiseks. **Visuaalne kattuvus algdokumendi ja elektroonilise dokumendi vahel tähendab muuhulgas ka värvide edasiandmist**, mis on saavutatav modernsete skannerite abil. Nõutud on ka muudatuse dokumenteerimine, mis ei ole vajalik mitte üksnes justitiisese kontrolli jaoks, vaid võimaldab kontrolli StPO § 256 kohaselt. Kahtluse korral tuleb kohtumenetluses uurida elektroonilise dokumendi aluseks olnud algdokumenti. Dokumendi autentsuse kontroll hõlmab nii seda, kas seda on digitoimikusse ülekandmisel muudetud kui ka seda, kes on dokumendi väljastaja või allkirjastaja. Muutmismärked (logifailid) ise ei pea ise olema allkirjastatud ning iseäranis võidakse neid ka automatiseeritult tekitada. Oluline on põhimõte, et kõik dokumendid on digitaliseeritud ning osa digitoimikust, digitoimikusse mittedokumenteeritud dokumendid ei ole osa toimikust.

§32f Toimikuga tutvumise tagamine (1) Elektroonilise toimikuga tutvumine tagatakse toimiku väljanõudmiseks valmishoidmise kaudu. Nõudmisel tagatakse toimikuga tutvumine toimiku elektroonilise taasesitamisega teenistusruumides. Toimiku väljatrükk edastatakse taotluse alusel üksnes juhul, kui taotlejal on selleks õigustatud huvi. Lauses 3 nimetatud otsus ei ole vaidlustatav. (2) Toimiku materjalidega tutvumine, mis on olemas paberivormis, tagatakse seeläbi et need on valmis tutvumiseks teenistusruumides. Taotluse alusel tagatakse kaitsjale või advokaadile toimikuga tutvumine seeläbi et antakse dokumendid kaasa või saadetakse need tema äriruumidesse. Kui esinevad kaalukad alused mitte võimaldada toimikuga tutvumist lauses 1 või 2 määratud vormis, tagatakse toimikuga tutvumine koopiade/ärakirjade abil. Lauses 3 nimetatud otsus ei ole vaidlustatav. (3) Tehniliste ja organisatoorsete meetmetega tuleb tagada, et kolmandad isikud ei saaks toimikuga tutvumise õiguse tagamise raames teadlikuks toimiku sisust. Toimiku väljanõudmisel või elektroonilisel edastamisel tuleb taotluse esitaja nimi tuleb tehniliste vahendite abil säilitada. (4) Toimikuga tutvumise taotleja ei tohi toimikut, dokumente, koopiaid, mis talle lause 1 või 2 alusel on antud, täielikult ega osaliselt levitada ega teha kättesaadavaks või üle anda kolmandatele isikutele menetlusvälistel eesmärkidel. Lause 1 või 2 alusel saadud andmeid mis sisaldavad isikuandmeid võib taotleja kasutada eesmärgil, milleks tagati toimikuga tutvumise õigus. Teiseks eesmärkideks võib ta seda kasutada üksnes siis, kui informatsiooni või toimikuga tutvumise õigus sellel eesmärgil tagati. Toimikuga tutvuja tähelepanu juhitakse sellele/toimikuga tutvujat teavitatakse nendest piirangutest.

Selgitused: Toimikuga tutvumine tagatakse elektroonilise toimiku vahendusel, välja arvatud juhul kui on olemas alus muul viisil tutvumiseks (paberil). Juurdepääs tagatakse avaliku kuid turvalise internetiühenduse kaudu. Mõiste „väljanõudmine“ (*Abruf*) hõlmab endas ka võimalust ka andmepakettide allalaadimist. Toimikuga tutvumine eeldab et tutvujal endal on olemas vastav riist- ja tarkvara. Eeskiri ei välista, et lisaks otsejuurdepääsuga e-toimikusse pakutakse lisaks ka muus vormis tutvumisvõimalust (näiteks PDF formaadis). **Elektrooniline toimikuga tutvumine – vastavalt EL direktiiv 2012/13/EU artiklile 7-samuti ka toimikuga tutvumine pabervormis peab olema tasuta.** Lause 2 näeb ette alternatiivse toimikuga tutvumise vormi – see on toimiku elektrooniline esitamine teenistusruumides. See on erand reeglist ning nõuab igakordset sellekohast taotlust. Toimiku elektrooniline kättesaadavaks tegemine tähendab seda, et taotlejale tehakse toimik kättesaadavaks samas vormis milles ta on kättesaadav ka uurimisasutustele ja kohtule. Pabervormis dokumentide saatmisel saadetakse nende koopiaid, saatmiskulude eest võib tasu

küsida. Õigustatud huvi tutvuda toimikuga muus vormis kui arvutivõrgu kaudu elektroonilisele toimikule juurdepääsu võimaldamine või teenistusruumides tutvumine dokumentidega mis on üksnes paber kandjal tähendab seda, et ei piisa üksnes sellest et taotleja subjektiivselt leiab et talle on see mugavam kui monitorilt lugemine. Küll aga esineb selline olukord kui taotlejal ei ole tehnilisi võimalusi elektrooniliste dokumentidega töötamiseks ja tema puhul ei saa eeldada, et ta külastaks teenistusruumi. Jätakuvalt tagatakse advokaadile õigus toimik (koopia) kaasa võtta või lasta enda tööruumidesse saata (võimaliku lisatasu eest). Reguleerimine kehtib ühtviisi terve toimiku või selle osade kohta näiteks üksikute dokumentide näol. Andmekaitse eesmärkidel fikseeritakse toimiku tutvumist taotleva isiku nimi „vesimärgina“ (turvaelemendina) väljanõutud aktidel või elektrooniliselt üleantavatel dokumentidel. Niimoodi tekitatakse tõkend mis aitab takistada aktide õigustamatut edasiandmist või avalikustamist (hiljem on võimalik tuvastada näiteks millisele isikule väljaantud toimik on „ringlõuna läinud“ mh). Õigustamatu isik tähendab seda et näiteks kaitsja oma kaitsealusele või asjatundjale akti edasi anda, samas mitte näiteks ajakirjanikule või muule kolmandale isikule. Lisaks sellele on täiendavad piirangud mis puudutavad toimiku isikuandmeid sisaldavaid osi.

§ 32g Koopiate andmine – Koopiad ja tõestatud koopiad võidakse jagada kas paberil või elektrooniliselt vastavalt eelviidatud sätetele (32c jne. Jne)

§147 (4) Süüdistataval, kellel ei ole kaitsjat [...] on õigus järelevalve all ametlikult hoitavad tõendeid vaadelda, niikaua kuni ei ole ohustatud mõne teise kriminaalmenetluse uurimine ega ei esine vastuolu ülekaalukalt kaitstavate kolmandate isikute huvidega.

§ 168 a (3) S6: „ettelugemine“ asendada sõnadega „ekraanil kuvamine, ettelugemine“

§ 244 (5) täiendatakse lausega: „Tõendi esitamine taotlus algdokumendi ettelugemiseks võidakse tagasi lükata, kui kohtu kohusetundliku hinnangu järgi ei esine alust kahelda ülekantud dokumendi sisu kattuvuses“

StPO rakenduseseadus: §12 (1) **Valitsus (st. nii liidu keskvalitsus kui liidumaade valitsused) võib määrusega §-st 32a kõrvalkaldudes kehtestada et elektrooniliste dokumentide esitamine on võimalik 1 jaanuarist 2017, 2018, 2019 või 2020. Valitsus võib määrusega kindlaks määrata ajahetke enne 1.01.2024, millal toimikut võib veel paberil pidada või määrata millise ajani on elektrooniline toimikupidamine ette nähtud konkreetsetes kohtutes või prokuratuurides või üldiselt kindlat liiki menetlusliikides.** (2) Valitsus võib määrata et toimikut mis on alustatud pabervormis võib pärast elektroonilise toimiku sisseviimist paberil lõpuni menetleda.

Kehtib üldine andmekaitsepõhimõte, et digitaalses kriminaaltoimikus sisalduvaid isikuandmeid tohib töödelda üksnes seaduses ettenähtud eesmärgil. Kriminaaltoimik sisaldab tavaliselt kõrge sensitivsusega isikuandmeid mis on suures osas saadud ilma puudutatud isiku nõusolekuta tema isikuandmete töötlemiseks ning mis tihti sisaldavad ka delikaatseid isikuandmeid, nagu näiteks rassiline ja etniline päritolu, poliitilised, religiooni või filosoofilise vaated, kuuluvus ametiühingusse, tervis, seksuaalelu. Samuti ei kuulu kriminaaltoimiku isikuandmed mitte alati süüdistatavale, vaid samuti tunnistajatele, ohvritel või sootuks asjassepuutuvatele kolmandatele isikutele. Isikuandmete kaitse meetmed tuleb tagada vastavalt ajahetke tehnilise arengu võimalustele. Eraldi on reguleeritud see, kas ja mis tingimustel võib ametiasutuseks mitteolev erafirma olla andmete hoidjaks. Kriminaalmenetlus on riigi tuumikfunktsioon ning andmed peavad igal juhul jääma riigi poolt kontrollitavaks, vältida tuleb ka riigisaladuse leket, andmete sattumist välismaale, arvestada

ohte mis tulenevad välismaise peakontoriga erafirma puhul kaasnevad, kui nende asukohariik andmeid välja nõuab. Seda takistatakse seeläbi, et andmetöötlusseadmed (server) ja seega ka andmed ise ei tohi olla erafirma valduses, vaid neile võidakse tagada üksnes ajutine juurdepääs andmetele (teenuse osutamiseks). Erandina võib server olla ka erafirma valduses, kuid sel juhul peab andmete hoidmiskohale juurdepääs olema tegelikult ja eksklusiivselt avalike võimude poolt kontrollitav. Kriminaaltoimiku andmed peavad sel juhul olema eraldatud muudest andmetest ning seega on välistatud iga andmetöötlus erafirmas või „pilves“ mis ei ole eranditult mõeldud ametlikuks kasutamiseks.

Karsruhe 2013 aasta kriminaalmenetluse seadustiku kommentaar juba käsitleb elektroonilist kriminaaltoimikut *de lege ferenda*.¹³

26.02.2016 seisuga ei ole Saksa Justiitsministeeriumi poolt peetavas kehtivate õigusaktide terviktekstide andmebaasis Juris (<https://www.gesetze-im-internet.de/index.html>) StPO -sse (*Strafprozessordnung*, kriminaalmenetluse seadustik) kõnealuselt digitoimikut kriminaalmenetluses ettenägevast eelnõust tulenevaid muudatusi sisse viidud, millest võib järeldada et nimetatud seaduseelnõu ei ole veel seadusena vastu võetud (või ei ole jõutud seda veel Juris andmebaasis avaldada). Sama nähtub CH Beck andmebaasist seisuga 23.02.1016.

Advokaat Anette von Stetten rõhutab krimidigitoimikut sisseviivat eelnõud käsitlevas artiklis¹⁴ vajadus tagada, et elektroonilise akti sisseviimisel oleksid süüdistatava õigused tagatud täpselt samamoodi kui pabertoimiku puhul.

5.3. Digitaalne kriminaaltoimik Ühendkuningriigis

Ühendkuningriigi(UK) justiitsminister Damian Green on 2013 aastal käinud välja **ambitsioonika plaani UK kohtute täisdigitaliseerimiseks**: „Kohtud saavad olema täisdigitaliseeritud aastaks 2016, mis lõpetab kohtute aegunud sõltuvuse paberist, ütles justiitsminister Damian Green.¹⁵ UK valitsusel on plaan kulutada £ 160 miljonit loomaks digitaalseid kohtusaale. Investeering hõlmab wifi võrkude ehitamist, uut kohtu esitlus ja koostöö tarkvara, mis lubaks prokuratuuril, kaitsel ja kohtul navigeerida kohtuasjades. **Eesmärk on muuhulgas kokku hoida 160 miljonit paberilehte**, mis seni on ühes aastas kohtupidamise peale ära kulunud. Digitaalkohtu kontseptsiooni testitakse Birminghami kohtus, mis oli sel hetkel ainus paberivaba kohus riigis. Põhilised kohtumenetluse digitaliseerimise plaani eesmärgid UK-s vastavalt sealse Justiitsministeeriumi poolt avaldatule on järgmised:

- Politseinik tänaval peab mobiilseadmest saama alustada reaajas toimiku ehitamist (ehk esimeste tõendite protokollide, videomaterjali jms lisamist toimikusse).
- Videtõend peab saama reeglisk, mitte erandiks
- Alustatakse ühtse IT platvormi loomist mis talletab toimikute info ning kuhu kõikidel osapooltel on juurdepääs
- Digitaaltoimik peab hakkama asendama pabertoimikut
- Lubada telekaamerad apellatsioonikohtusse võimaldamaks inimestel näha ja kuulda kohtute otsuseid kohtunike endi sõnadega

¹³ StPO § 41a [Elektronisches Dokument] V. Reformüberlegungen für die Einführung einer elektronischen Akte im StrafverfahrenKarlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung 7. Auflage 2013

¹⁴ Die elektronische Akte in Strafsachen: Segen oder Fluch? Rechtsanwältin Dr. Annette von Stetten, Zeitschrift für Rechtspolitik 2015, 138.

¹⁵ UK Ministry of Justice <https://www.gov.uk/government/news/damian-green-digital-courtrooms-to-be-rolled-out-nationally> 28.06.2013).

- Toimikute lahendamise aja kuvamine politsei veebilehel. Võimaldamaks avalikkusel näha kui kaua nende kodukohas juhtumite lahendamine aega võtab
- Teha lihtsamaks tunnistajatele ütluste andmine video vahendusel

UK valitsuse õigusosalased juhnöörid digitaalse menetluse rakendamiseks kriminaaljustiitsüsteemis¹⁶ sõnastavad juhised digimenetluse rakendamiseks vastavalt UK kriminaalmenetluse reeglitele, iseäranis sagedastes olukordades, kus seadus ei täpsusta kas dokument peab olema paberil või digitaalne. Näiteks prokurörid peavad jätkuvalt tegema paber kandjal toimiku tegema kättesaadavaks ilma kaitsjata süüdistatavale, samuti vahialustele, mis juhtudel tuleb kohtule, kaitsjale anda paber kandjal toimik või füüsilisel kujul digitaalsel andmekandjal (nt CD plaadina), millised on erinevad lubatud digitaalallkirjad dokumentidele mis tuleb allkirjastada

5.4. Muud riigid ja kokkuvõte

Seni väljauritud allikate põhjal võib suure tõenäosusega järeldada, et kõige kaugemale on kriminaalmenetluses digitoimiku pidamise ettevalmistustega jõutud Saksamaal ja Ühendkuningriigis. Samas ei ole välistatud, et olulisi samme selles suunas on astunud ka mujal, kuid kui andmed nende kohta ei ole inglise või saksa keeles, siis analüüsi koostaja ei pruukinud neid leida. Enamlevinud teadusandmebaasides tehtud päringud olulist lisateavet ei andnud. Piisav referentsbaas on siiski juba praeguseks olemas ning edasine uurimine ei annaks põhiolemuselt tõenäoliselt märkimisväärselt täiendavad abi analüüsi eesmärgi saavutamiseks, küll aga oleks seotud märgatava täiendava ajakuluga. Vajadusel saab siiski rahvuvahelise võrdluse osa alati täiendada.

Kättesaadavate ja läbiuuritud andmete põhjal võib seega arvestatava tõenäosusega järeldada, et **täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele ei ole seni üksi Euroopa Nõukogu liikmesriik** ega ilmselt ka muu riik **üle läinud**. Samas on mitmed riigid, iseäranis Saksamaa ja Ühendkuningriik alustanud samas suunas liikumist ning kasulik on vaadata eesmärke mille nimel seda nendes riikides tehakse tehakse, samuti üksikfunktsionaalsusi ning õiguslikke lahendusi mida tahetakse luua.

6. Eestis digitoimiku teemal varasemalt avaldatud uuringute ja analüütika ülevaade

Eestis on digitaalset toimikut kriminaalmenetluses põhjalikumalt käsitletud Rasmus Karja oma magistritöös aastast 2015 „Digitaalne toimik kriminaalmenetluses“¹⁷. Alljärgnevalt on refereeritud selle töö käesoleva analüüsi seisukohast olulisemaid punkte:

Seega **näib hädavajalik, et digitaalne toimik rakendatakse kogu kohtumenetluses samaaegselt – nii kohtueelses menetluses kui ka kohtumenetluses** (Karja, lk 7) Hetkel kehtiva kriminaalmenetluse seadustiku tüviteksti koostamisel on lähtutud põhimõttest, et kriminaalmenetluses peetakse toimikuid paber kandjal, Sellest tulenevalt **nõuab digitaalse**

¹⁶ Legal Guidance on digital working across the Criminal Justice System October 2012

<http://www.justice.gov.uk/downloads/about/about-the-justice-system/transforming-justice/legal-guidance.pdf>

¹⁷ Rasmus Karja, Digitaalne toimik kriminaalmenetluses, Magistritöö, Tartu Ülikool Õigusteaduskond, Avaliku õiguse instituut, Kriminaalõiguse, Kriminoloogia ja kognitiivse psühholoogia õppetool, Tartu 2015 http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/47395/karja_rasmus.pdf?sequence=1&isAllowed=y, lk 7 edaspidi Karja

toimiku rakendamine kriminaalmenetluses kogu seadustiku süstemaatilist muutmist või uue tervikteksti koostamist (Karja, lk 7)

Digitaalse kohtutoimiku rakenduse hankelepingu tehnilise kirjelduse kohaselt on digitaalse kohtutoimiku näol tegemist kohtuasja elektrooniliste dokumentide, skaneeritud paberdokumentide ning toimiku juurde võetud menetlusega seotud esemete registreerimislehtede ja metaandmete kogum (Karja lk 26). [...] Seega **on digitaalse kohtutoimiku näol tegemist, sarnaselt teiste õiguskaitseasutuste infosüsteemidega, e-toimiku kliensüsteemiga.** Digitaalsele kohtutoimikule saavad kohtunikud ja kohtuteenistujad juurdepääsu läbi KISi, menetlusosaline või toimiku tutvumise õigusega isikule tagatakse juurdepääs läbi AET-i (Karja lk 26).

CCJE toob oma kohtupidamise ja IKT alases arvamuses¹⁸ esile, et IKT rakendamine kohtus on kasulik EIÕK art 6 valguses kuna hõlbustab juurdepääsu õigusemõistmisele, teisalt peab ka IKT rakendamisel kohtupidamine säilitama oma inimliku ja sümboolse näo. Teiseks toob CCJE välja, et mitte kõigil pole veel juurdepääsu IKT tehnoloogiale, mistõttu ei tohi ära kaotada ka traditsioonilist juurdepääsu õigusemõistmisele. Punktis 23 samas **julgustab CCJE otsesõnu seda, et kohtusse saaks pöörduda elektrooniliselt (e-filing).** Samal nendib ka Karja magistratöö: **Põhiseaduse §-st 15 tulenev põhiõigus mis tagab igapäevase õiguse pöörduda kohtusse tähendab seda et riik ei saa nõuda kõigilt isikutelt kohtuga suhtlemisel elektrooniliste suhtlusviiside kasutamist** ning neile peab säilima ka õigus pöörduda kohtusse ka alternatiivsetel ja traditsioonilistel viisidel, kasutades näiteks postiteenust või tuues ise paberil avalduse kohtu kantseleisse, sama kehtib ka toimikuga tutvumise kohta (Karja lk 27).

Käesoleva analüüsi koostaja lisab, et kuigi kaugemas tulevikus võib elektrooniline suhtluskanal osutada ülekaalukalt valdavaks, peab ilmselt ka siis jääma **vähemalt erandjuhtudel seaduslik võimalus oma õigusi kaitsta kasvõi käsikirjaliselt isikutele,** kellel on paber ja pliiats ning oskus kirjutada (või kui sedagi pole siis vastav abi temale) ning kes kas ajutiselt või alaliselt ei oma juurdepääsu tehnilisele abivahendile - näiteks trükimasinale, arvutile ega internetile - või ei oska neid abivahendeid kasutada. Ettenähtavas tulevikus seega ei ole mõeldav digitaalse toimiku kaudu suhtlemise tegemine kohustuslikuks eraisikutele. **Küll aga võib kaaluda tulevikus selle kohustuslikkust ka eraisikutele, kes kasutavad ID kaarti ning kelle juurdepääs arvuti kasutamisele on väljaspool kahtlust – kui aeg on selleks küps** (ilmselt mitte digitoimiku esmasel kasutuselevõtul, vaid kunagi hiljem ja üksnes juhul kui see on vajalik). Teisalt tuleb arvestada kriminaalmenetluse sageli antagonistliku iseloomuga, mis tähendab et teatud juhtudel puudub näiteks süüdistataval või kahtlustataval vähimigi huvi koostööd teha ning ID kaardi kontekstis näiteks võib ta öelda, et ei mäleta oma PIN koodi, isegi kui ta muidu on kaarti kasutanud. Sellisel juhul peab menetlejale säilima võimalus võtta isiku omakäeline allkiri paberikandjale

Kohtus ekraanile kuvatav tõend peab olema juhitud nii tõendi või dokumendi avaldanud kohtumenetluse poole poolt kui ka asja menetleva kohtu poolt. Tõendit avaldaval poolel peaks olema võimalik esitada dokumenti suurendada, päärata, vahetada lehekülgi ning teha dokumendile rõhutusi või märkmeid, et tal oleks võimalik oma suulist ettekannet ka täiendavalt infotehnoloogiat ära kasutades rõhutada (Karja lk 31)

¹⁸ CCJE Opinion No.(2011)14 of the CCJE “Justice and information technologies (IT)” Adopted by the CCJE at its 12th plenary meeting Strasbourg, 7-9 November 2011
[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE\(2011\)2&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE(2011)2&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864)

Põhiseaduse § 24 kohtuasja avalikkuse kohustusest ei tulene kohustust tagada avalikkusele võrdne võimalus menetlusosalistega, et saada ülevaade parajasti kohtumenetluse käigus vahetult uuritavast tõendist mis on lisatud digitaalsesse kohtutoimikusse. Seega ei ole kohtul kohustust paigutada igasse kohtusaali ekraani, mille vahendusel saaksid kõik saalis viibijad digitaalse toimikuga menetluse käigus tutvuda – piisab üksnes sellest, et menetlusest osavõtjatel selline võimalus on. Samas on pärast lõpplahendi jõustumist võimalik asjast huvitatud isikul taotleda maa-, haldus- ja ringkonnakohtute kantselei kodukorra § 69 lg 1¹ alusel juurdepääsu digitaalsele kohtutoimikule (Karja lk 33).

EIOK art 6 õigus õiglasele kohtumenetlusele peab tagama poolte võrdsuse ning õiguse võistlevale menetlusele, isik peab olema teadlik temale vastu esitatud süüdistuse ja tõendite sisust. Seetõttu peab AET pakkuma kasutajatele vähemalt samaväärset kasutajamugavust ja funktsionaalsust võrreldes sellega mida võimaldatakse prokuratuurile, samuti on vajalik nt veebi vahendusel videokoolitus vms tagamaks et digitoimiku võimaluse osataks kasutada. Samuti **tuleb kohtutes ning prokuratuuris tagada avalike arvutite olemasolu, mille kaudu on isikul võimalik turvaliselt ja privaatselt tutvuda oma kohtuasja digitaalse toimikuga** (Karja lk 40). Samuti **peab riik tagama, et kohtuistungil ajal saab süüdistatav tutvuda digitaalses toimikus olevate materjalidega**, kuna ainult sellisel juhul on tagatud, et süüdistatav saab kohtuistungist aktiivselt osa võtta ning ta ei muutu kohtumenetluse objektiks, kelle saatuse üle otsustavad täielikult teised osapooled (Karja lk 41).

EIK leidis lahendis Kamasinski vs Austria, et toimikule peab olema juurdepääs nii kaitsjal kui ka süüdistataval (EIKo 19.12.1989, 9783/82 Kamasinski vs Austria p 87-88). Selle õiguse vajadus ilmnis seeläbi, et süüdistatav heitis ette, et tema kaitsja ei osutanud talle kvaliteetset õigusabi ning kuna süüdistataval ei olnud juurdepääsu toimikule siis puudus süüdistataval võimalus ennast tõhusalt kaitsta ning kaitsja ebakompetentsusest tulenevaid vigu ise parandada. Seega leiab Karja, et juurdepääs toimikule peab olema tagatud ka siis, kui süüdistatava või kahtlustatava kaitsjal on juba juurdepääs toimikule olemas (Karja lk 42).

E-toimiku eelnõuga muudeti kriminaalmenetluse seadustikku (edaspidi KrMS) ja väärteomenetluse seadustikku (edaspidi VTMS) selliselt, et oleks võimalik minna süüteomenetluses üle osaliselt elektroonilisele asjaajamisele, samuti salvestada süüteomenetluse andmeid e-toimiku süsteemis.

E-toimikut sisseviiva eelnõuga loodi võimalus menetlusdokumentide elektrooniliseks vahetamiseks juba siis peeti seletuskirjas silmas et tulevikus võib kogu kriminaaltoimik muutuda digitaalseks: „Selleks nähakse eelnõus ette võimalus luua menetlusdokumente ka elektroonilises vormis ning säilitada neid õiguskaitseasutuste e-toimiku süsteemis. Tuleb juhtida tähelepanu asjaolule, et praegu luuakse üksnes võimalus digitaalsel kujul olevate andmete vahetamiseks isikute, kohtuväliste menetlejate, uurimisasutuste, prokuratuuri ning kohtute vahel. Samas jääb **e-toimiku süsteemi rakendamise esimeses etapis alles nii paber kandjal kriminaaltoimik kui ka asjaajamine**.¹⁹

Karja juhib ka tähelepanu, et hetkel justiitsministri määrusega kriminaaltoimikule kehtestatud nõuded võivad ületada KrMS 160³ lg 1 jt alusel antud volitusnormi – s.t. et volitusnorm peaks olema avaram või tuleks määruse asemel sama küsimust seadusega reguleerida (Karja lk 45).

¹⁹ Kriminaalmenetluse seadustiku ja väärteomenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu seletuskiri, lk 2. Kättesaadav arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emspain&page=pub_file&file_id=fe3064c5-f8d3-16a7-395d-48a2119f08c7&

KrMS § 351 lg 2 ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22.05.2012 direktiiv 2012/13/EL milles käsitletakse õigust saada kriminaalmenetluses teavet²⁰ kohaselt tuleb **kinnipeetavale anda viivitamata kirjalik õiguste deklaratsioon** tema õiguste kohta kriminaalmenetluses ning kinnipeetaval peab olema võimalik hoida õiguste deklaratsiooni füüsiliselt enda valduses ning sellega igal ajahetkel tutvuda. Ainult sel juhul on tal võimalik saada tõhusalt teavet oma õiguste kohta (Karja lk 47)

Toimikuga tutvudes peab tutvujal olema veendumus, et tegemist on **tervikliku toimikuga**, kuhu on lisatud kõik asjasse puutuvad tõendid, dokumendid, esemed vms. Nimetatud sätted on toimiku olemust fundamentaalselt defineerivad ning seega kohalduvad need ka digitaalsele toimikule. Juhul kui toimikut peetakse osaliselt digitaalsena, siis tähendaks see sisuliselt seda, et on kaks võrdse tähendusega kohtutoimikut mis asuvad üskteisest aga erinevas ruumis. Seega **osaliselt digitaalse kohtutoimiku pidamine ei ole kooskõlas KrMS § 160¹ lg 1 ja 2, mille kohaselt peab toimik olema üks kogum**. Lisaks peab kohus KrMS § 61 lg 2 kohaselt hindama kõiki tõendeid kogumis (Karja lk 50).

Vahistatud kahtlustataval puudub vangla sisekorraeskirja § 64¹ p 10 alusel õigus omada isiklikku tehnikavahendit, millega oleks võimalik välismaailmaga interneti vahendusel suhelda, kuid tal on õigus saada juurdepääs internetile vangistusseaduse § 311 kohaselt vanglas olevat ühiskasutatavate arvutite vahendusel, kuid juurdepääs on oluliselt piiratud. Kinnipeetav peab arvutit kasutama järelevalve all ning juurdepääs on võimaldatud üksnes ametlikele õigusaktide andmebaasidele ja kohtulahendite registrile. Seega puudub kinnipeetaval võimalus esitada elektrooniline dokument kohtule AET vahendusel.

Lisaks peab jääma paberil edasi kasutatavaks kutse kättetoimetamise teatis KrMS § 163 lg 2 alusel, kuivõrd praktikas ei ole võimalik tagada seda, et kutse kättetoimetamise järel allkirjastavad kõik isikud kutse teatise digitaalselt (Karja lk 54).

Enne digitaalse toimiku rakendamist tuleb seadusandjal süstemaatiliselt läbi töötada kogu kriminaalmenetluse seadustik, kuna aja jooksul sinna tehtud IKT vajadustest lähtuvad muudatused on üksteise suhtes vastuolulised (Karja lk 68).

7. Täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele ülemineku eesmärgid ja oodatav kasu

Täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele ülemineku võiks ennekõike anda järgmist kasu:

1. **Kaob vajadus pidada dubleerivat pabertoimikut** olukorras kus valdavad enamik toimikusse lisatavaid dokumente luuakse niikuinii algselt elektrooniliselt – arvutis loodud dokumenti ei pea enam välja trükkima ning pabertoimikusse õmblema või köitma ning seejärel pabertoimikut käidelda. **Kulukas hübriidsüsteem asendatakse digitoimikuga.**
2. **Toimik on pidevalt kasutatav.** Kaob ära aeg, mil toimik on selle transportimise tõttu mittekasutatav. Samuti pabertoimikud mida tuleb täna hoida seifis või lukustatud kapis vajavad enne sellega töö alustamist sealt väljatõstmist ja hiljem tagasipanemist.
3. **Mitmed töötajad ja eri asutustest saavad samaaegselt toimikuga tööd teha.** Näiteks ei pea prokurör toimikuga tutvumiseks enam välja nõudma paberandjal

²⁰ ELT L 142, 01.06.2012. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:32012L0013>

toimikut uurimisasutuset, seda küsima, ootama kohaletoomist, politsei ei pea samuti toimiku kättetoimetamisega enam tegelema. Samuti kaob ära töökatkestus uurimisasutuses ajaks mil toimik on teise menetleja käes tutvumiseks.

4. **Toimikuga töötamine on võimalik füüsilisest asukohast sõltumata.** Kohtunikel näiteks on seadusest tulenev õigus oma tööaega ise kujundada, eeldusel et nad tagavad elementaarse andmekaitse, saaksid nad toimikuga tutvumise ning menetlusedokumentide ettevalmistamise tööd teha ka kodukontorist. Sama kehtib idee poolest ka teistele menetlejatele, samuti kaitsjatele. Lisaks ka süüdistatavale, kahtlustatavale jt. osalistele, kellel on toimikuga tutvumise õigus.
5. **Toimiku sisu saab iseäranis mahukates asjades paremini läbi töötada, esitada ja töödelda.** Elektrooniline toimik võimaldab lihtsaid, mugavaid ja kiireid otsinguid. Näiteks võimaldab sõnaotsing leida hetkega huvipakkuva koha toimikust, enam ei pea selleks kõiteid läbi lappama või käsikirjalistest märkustest viidet otsima. Iseäranis mahukamas kriminaalasjas võib see oluliselt säästa uurijate, prokuröride, kaitsjate ja kohtu tööaega. Samas peab säilima ka toimiku väljatrüki võimalus isikutele kes digitaalses teabevahetuses ei osale või kes osalevad kuid soovivad esialgu jätkuvalt toimikut lugeda paberil.
6. **Ruumi-, personali, paberi, printimise, paljundamise, transpordi, saatmiskulud, kulud kantseleidele vähenevad märgatavalt.** Kuivõrd digitoimikut ei tule transportida füüsiliselt, säästab see nii raha kui aega. Andmete digitaalne talletamine võimaldab vähendada ka arhiivipinda.
7. **Kommunikatsioon menetlejate, menetlusosaliste ja poolte vahel kiireneb oluliselt, kogu teavet on võimalik edastada praktiliselt silmapilkselt.** Toimiku ja selle osaks olevate dokumentide (näiteks kutse, süüdistusakt, määrus) edastamine kiireneb – selle asemel et pabedokument välja trükkida, siis anda kantseleile ümbrikusse panemiseks, kes omakorda kaasab postiteenuse osutaja või asutuse autojuhi, kes omakorda asub kulutama tööaega, transpordivahendeid ja kütust paberdokumendi kohaletoimetamiseks, tihti kulutades selleks ka dokumendi adressaadi aega üleandmise aja kokkuleppimiseks või adressaadi leidmiseks – toimub mistahes dokumendi kätteandmine digitoimiku vahendusel kõiki eelmainitud toiminguid ära jättes. Seda juhul, kui kasutada maksimaalselt ära digitoimiku tehniline potentsiaal mitte üksnes teabe talletamiseks, vaid ka selles sisalduva teabe edastamiseks ja kättesaadavaks tegemisel asjaosalistele. See võimaldab üheaegselt nii menetlusressursi säästu kui märksa kiiremat ja väiksemate viivitustega kriminaalmenetlust.
8. **Politseinik tänaval saab tulevikus kasvõi mobiilseadmest alustada reaajas toimiku ehitamist** (ehk esimeste tõendite protokollide, videomaterjali jms lisamist toimikusse).
9. **Videtõend võib saada reegliks, mitte erandiks.** Digitoimikusse saab ja tuleb salvestada ka kogu tõenduslikult oluline audiovisuaalne materjal. Enam ei pea selle kuulamiseks/vaatamiseks/ettemägnimiseks tegelema eraldi tehnilise lahendusega, vaid sellega saab tutvuda ühe nupulevajutusega ühest kohast ehk digitoimikust, kus on ka kõik muud dokumendid.
10. Juhul kui menetluses osalev eraisik on valmis kasutama digitoimiku eeliseid, on see **mugav** nii temale kui samaaegselt **säästab oluliselt ka menetleja ressursi**, sest uurimisasutus, prokuratuur ega kohus ei pea enam tegelema ka talle paberdokumentide saatmisega, toimikute tutvustamisega, kohtu kantseleis dokumentide väljastamisega jne.

8. Digitaalse kriminaalmenetluse regulatsiooni põhimõtted ja kirjeldus

Täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele üleminekuks pakub käesolev analüüs välja järgmised põhilahendused ning valikukohad

8.1. Kriminaal- ja kohtutoimiku digitaalne pidamine

Tulenevalt lähteülesandest on käesoleva töö miinimumeesmärk täna olemasoleva **kriminaalmenetluse üleviimine täisdigitaalseks sellisena nagu ta on** (*as is*). Samas on just see kõike olulisem ja põhimõttelisem otsus, kus tulenevalt asja olemusest alternatiive ei ole: kriminaal- ja kohtutoimiku pidamine tuleb muuta digitaalseks, **asendades tänase hübriidsüsteemi**. Õiguslikku tähendust omav toimikuks saab erinevalt tänasest pabertoimiku asemel digitoimik. Paberil olevad dokumendid on abistavas rollis, samuti võimaldavad teatud juhtudel verifitseerida digitoimiku sisu. Sisse on toodud **toimiku pidamise legaaldefiniitsioon**(§ 160¹ lg 4), et edasise regulatsiooni osas oleks selge, mida tähendab toimiku pidamine. Näiteks on sätestatud, et **toimikut peab menetleja**, mitte aga näiteks kaitsja või muu menetlusosaline. Sellest tuleneb, et uurimisasutusel, prokuratuuril ja kohtul on kohustus pidada toimikut digitaalselt. Esimene küsimus on siin – mis saab dokumentidest mis originaalis on paberkandjal? Need tuleb täies mahus sisse skaneerida ning salvestada digitoimikus. Analoogselt täna näiteks samamoodi juba käib ministeeriumidevaheline kommunikatsioon ning Vabariigi Valitsuse asjaajamine. Isegi kui arvestatav osa dokumentidest on originaalis paberkandjal, siis mitmed digitoimiku eelised mis on loetletud käesoleva analüüsi 7. Peatükis tulevad juba ainuüksi sellega esile – toimik on samaaegselt mitme menetleja või isiku poolt kasutatav, sõltumata ajast ja kohast, saab kiiresti otsida toimikust õige koha, ei pea enam toimikut füüsiliselt menetlejate vahel transportima jne. Oluline on seejuures loomulikult **algse paberkandjal dokumendi alleshoidmine** et isikul, kellel on õigus toimikuga tutvuda, oleks võimalus veenduda ka selle vastavuses originaaldokumentidele. Visandi § 160¹ lõikes 7 on sätestatud, et paberkandjal originaaliga tutvumise õigus on igal kellel on õigus toimikuga tutvuda, samadel alustel ja korras, üldjuhul menetleja teenistusruumis, kohtul ka õigus neid enda juurde välja nõuda. Otsustamist vajab, kas neid paberkandjal dokumente hoitakse menetlejal juures kes need digitoimikusse sisestab või peaksid need liikuma toimikuga kaasa sarnaselt asitõenditega. Järgmine küsimus on **digitoimiku funktsionaalsus** – selleks et ta edukalt praktikas rakenduks, on ülioluline et see oleks tehniliselt väga hästi ette valmistatud, sealhulgas:

1. dokumendid peavad avanema kiiresti,
2. olema lihtsalt ja loogiliselt esitatud,
3. võimalikult tuleb säilitada paberdokumentidest harjumuspärane teabe esituslaad,
4. peab olema interaktiivne sisukord,
5. lehekülgede automaatnummerdus,
6. täisekraanil lugemine,
7. võimalus eksportida ühe failina väljatükkimiseks
8. kõik toimikusse lisatud fotod ja audiovisuaalne materjal peab samuti olema ühtse digitoimiku kasutajaliidese kaudu kasutatav ning sisukorrast hõlpsasti leitav jne.
9. Samuti on oluline võimalus toimikut individualiseeritav – et sellega tööd tegev inimene saaks teha allajoonimisi, lisada kommentaare jne.

Õiguslikult on siin küsimus selles, mil määral kirjutada seaduses ette need põhifunktsionaalsused ning mil määral reguleerida need alamalseisvate aktidega ning mil määral jätta see programmeerijate teha. Allolevas § 160¹ on sellele küsimusele pühendatud lõige 8, sätestades miinimumfunktsionaalsused. Alternatiiv oleks seda lõiget lühendada,

täiendada või sootuks välja jätta. Oluline on ka see, et osa digitoimikusse tehtud muudatuse puhul oleks fikseeritud, kes, millal ja mida muutis, seda reguleerib pakutud eelnõu visandi lõige 9. Välja on pakutud ka **regulatsioon erandjuhtudeks** – näiteks kui üldise elektrikatkestuse, tarkvaravea või küberrünnaku tõttu on digitoimik või kogu riigi IKT infrastruktuur rivist väljas – sel juhul ei saa jääda menetlus pidamata, vaid vajadusel võetakse kätte paber ja pliiats ning lahendatakse asi ära. Samas kui tehniline tõrge on selline, et digitoimik ei ole ligipääsetav, võib õigusemõistmine siiski peatuda kui puudub juurdepääs dokumentidele. Selliste puhkude jaoks oleks ilmselt ebaproportsionaalne hakata igast toimikust ette igaks juhuks paberväljatrükke tegema, seni on seda Eestis ennetatud nii, et digitoimiku turva- ja varukoopiad asuksid eri kohtades jms infoturbe meetmed. Välja tuleb töötada kord, milline asutus sel juhul tagab operatiivse digitoimiku väljatrükkidega varustamise või elektroonilises vormis loetava varulahenduse. Samuti on ette nähtud säte, et digimenetluses kohustuslikult osalev menetleja ning kaitsja saavad erandjuhtudel siiski dokumendi koostada ning esitada paber kandjal ning kasvõi käsikirjaliselt. Ennekõike tulevad kõne alla nn. **põllu peal tehtavad menetlus või kaitsetoimingud**, kui arvutit ja/või internetiühendust ei ole käepärast, mida on vaja dokumenteerida kiiresti ning kus sellega ei kannata oodata, kuni jõutakse tagasi digitaalsesse infrastruktuuri. Eelduslikult ei ole selliseid juhtumeid väga palju. Ka nende erandlike juhtude puhuks on ette nähtud kohustus reeglina need tagantjärele sisestada digitoimikusse.

8.2. Digitoimiku kasutamine teabevahetuseks kriminaalmenetluses osalevate isikute vahel

Iseenesest võiks digitoimik funktsioneerida ka ilma selleta, kuid patt oleks jätta ära kasutamata seda potentsiaali, mida digitoimik võimaldab pakkuda tegemaks kõikvõimalike dokumentide, kutsete, teadete, määruse koopiade kättetoimetamiseks, edasiandmiseks, edastamiseks, tagastamiseks jne, jne. See tuleneb ka lähteülesandest, kus ei ole juttu mitte üksnes digitoimikust, vaid täisdigitaalsest menetlusest. Siin peidusolev potentsiaalne kasu teha menetlust kuluefektiivsemaks, kiiremaks, osalejate jaoks mugavamaks on vähemalt sama suur või isegi suurem kui eelmises punktis kirjeldatud toimiku täisdigitaalsele pidamisele üleminekul. Samas moodustab see osa kõnealuse eelnõu visandi kõige keerukama ja mahukama osa. Kõigepealt – selleks et asjaga edasi liikuda on vaja luua ja defineerida, mis on teabevahetus kriminaalmenetluses. Vastasel korral tuleks iga KrMS paragrahvi juures, mis täna eri sõnastuses reguleerib kõikvõimalike dokumentide, kutsete jne kättetoimetamist hakata eraldi reguleerima ja kordama, kuidas käiks kättetoimetamine ja teabevahetus. See ei oleks sisuliselt mõistlik ega normitehniliselt ratsionaalne. Sisse on toodud uus õiguslik mõiste ja legaaldefiniitsioon: **teabevahetus kriminaalmenetluses**. Sätestades teabevahetuse mõiste kriminaalmenetluses on võimalik **digitaalse kriminaalmenetluse sätestamine kehtivas KrMSis ilma selle struktuuri muutmata** ning vaja on lihtsalt ülejäänud sätetest välja rehitseda sätted mis otsesõnu või olemuslikult lähtuvad eeldusest, et toimikut peetakse paberil, **muutes ülejäänud KrMS sätted üksikute eranditega tehnoloogianeutraalseks**. Ka võimaliku kunagise uue seadustiku tervikteksti koostamisel või süüteomenetlus üldosa loomisel on mõistlik kasutada samasugust reguleerimisloogikat – sätestades kogu teabevahetuse korra kompaktselt ilma et seda peaks hakkama iga üksiku menetlustoimingu juures üle kordama. Sellise lahenduse puhul on võimalik hõlpsasti ka hiljem vajadusel kogu teabevahetuse korda muuta ühe sätte täiendamisega ilma et peaks hakkama kogu seadustikku läbivalt muutma. Teabevahetus kriminaalmenetluses hõlmab igasugust mittesuulist teavet, mida üks või teine osapool kriminaalmenetluses peab esitama või vastu võtma. Teavet eristab infost see, et esimene on inimese poolt ettevalmistatud informatsioon kindla eesmärgiga anda see teisele inimesele edasi. Teabevahetus kriminaalmenetluses hõlmaks igasugust kutse, teate, muu dokumendi, toimiku edastamist, andmist, kättetoimetamist, tagastamist (need on

verbid, mida hetkel kehtiv KrMS sellistel puhkudel kasutab) jne kriminaalmenetluses. Pakutud on välja lahendus, et **menetlejale** (s.o. uurimisasutus, prokuratuur ja kohus) ning **kaitsjale** on **osalemine digitaalses teabevahetuses kohustuslik**. See tähendab et igasugune kutsete, teadete, dokumentide ja toimikute edastamine ja tagastamine, tutvustamine jne menetlejate vahel ning menetlejate ja kaitsja vahel on kohustuslikult digitaalne. Alles jääb loomulikult ka võimalus telefonisuhtluseks nii nagu tänagi ning suuline teabe esitatakse füüsiliselt kohtuistungil ja mujal kus ette nähtud. Kuivõrd kaitsja ei ole menetleja, on § 160² lg 3 sätestatud üheselt, et kaitsja valmistab ette ja esitab igasuguse mittesuulise teabe kriminaalmenetluses digitaalselt, vajadusel digitaalselt allkirjastatuna. Samuti on sätestatud see, et kaitsjale saadetakse õiguslikult siduv kutse, dokument jne digitoimiku vahendusel. **Muule menetlusosalisele** (kahtlustatav, süüdistatav, kannatanu, tsiviilkostja, kolmas isik), **samuti tunnistajale, eksperdile, asjatundjale jne ei ole kriminaalmenetluse digitaalses teabevahetuses osalemine kohustuslik**. Kuivõrd digitoimiku vahendusel teadete kutsete saamine ja nende vaatamine, samuti dokumendi või toimikuga tutvumine eeldab seda, et isikul on 1) juurdepääs arvutile või analoogsele seadmele (ei pea olema enda oma, võib näiteks kasutada ka avaliku raamatukogu või muu internetipunkti riistvara) 2) juurdepääs internetile 3) digitaalse enda autentimise vahend, ennekõike ID kaart või MobiilID 4) ning oskus kõiki eelnimetatud kasutada digitoimiku keskkonnas dokumendiga tutvumiseks, samuti digitaalse dokumendi esitamiseks, siis ei ole võimalik isegi tänase Eesti kõrge arvutiseerituse taseme juures eeldada, et selline võimekus on olemas kõigil isikutel, kes kriminaalmenetluses mingil moel osalevad. Teisalt on pakutud et iga **riiklik või avalik õiguslik asutus** (näiteks EKEI, vangla, kriminaalhooldus jne) **osaleks digitaalses teabevahetuses kriminaalmenetluses kohustuslikult**. Isegi kui nn eraisikud ei osaleks üldse digitaalses teabevahetuses, oleks iseenesest positiivse ja üsna olulise efektiga see, kui kõik ülejäänud osalevad digitaalses teabevahetuses.

8.3. Eraisiku digitaalses teabevahetuses osalemise soodustamine

Soodustamaks nende isikute osalemist digitaalses teabevahetuses, kellele see ei ole kohustuslik, on eelnõu projekti visandis välja pakutud mehhanism nende osalemiseks digitaalses teabevahetuses kui nad on sellega nõus. Sellise lahenduse eesmärk oleks ajapikku ja vabatahtlikuse alusel saavutada see, et lõpuks osaleks valdav enamus isikutest harjunud osalema kriminaalmenetluses üksnes digitaalselt, see omakorda annaks tohtu ressursi-suurema mugavuse ja kiiruse efekti. Ette on pandud lahendus, kus menetleja esmakordsel kontaktil isikuga küsib temalt kas ta on nõus osalema teabevahetuses digitoimiku kaudu sarnaselt menetlejatega. Juhul kui isik nõusoleku annab, on politseil edaspidi üldjuhul tunduvalt lihtsam – enam ei tule juriidiliselt siduva tulemuse saavutamiseks saata kirjalikke kutseid paberikandjal, anda isikule menetlostoimingu protokollid paberikandjal jne. Samuti kinnitab isik nõusolekuga seda, et ta on reeglina valmis allkirjastama näiteks tunnistajana ülekuulamise protokollid jms digitaalselt. Viimaseks on loomulikult vaja tagada teatud tehnilised ja töökorralduslikud eeldused – kõige mugavam oleks see, kui ülekuulamisruumis oleks tunnistajale või muule ülekuulatavale isikule enda ekraan koos klaviatuuri ja ID kaardi lugejaga. Sel juhul saaks ta jälgida teksti, mida uurija kirjutab ning sellega tutvuda, samuti peab olema tagatud, et ta saaks oma PIN koodi kõrvaliste pilkude eest kaitstult sisestada. Samas on see ideaalvariant, hakkama saab ka ühe uurija arvutiga või näiteks kui isikul on võimalik võtta enda arvuti ülekuulamisele kaasa ning talle saadetakse protokollid projekt meiliga või antakse mälupulgal. Kui see tundub keerulisem kui ülekuulamisel arvutis teksti valmis trükkimine, selle väljaprintimine, allkirjastamine ning siis uuesti arvutisse sisseskanneerimine, siis põhimõtteliselt jääb alati võimalus ka paberikandjal dokumenti vormistada, sest mittemenetlejale ei ole digivorm kohustuslik. Ette on pandud nõustamise ja **nõusoleku küsimise protseduuris** see, et isik peab veenduma, et tal on valmidus ennast

turvaliselt digiautentida, ta kasutab elektronposti. Oluline on informeerida isikut ka eelistest, mida talle annab digitaalses teabevahetuses osalemine – ei pea maksma riigilõivu dokumentidest või salvestistest koopiategemise eest, sest ta ei vaja enam neid, juurdepääs teabele temale sobival ajal ja kohas jne. Eelduslikult saaks sellise nõusoleku suurimateks kasutajateks ja kasusaajateks nn mittekonfrontsed osalised – tunnistaja, kannatanu. Nendel ei ole põhjust ei digikutse ega paberkutse eest ära joosta ja nad ühemõtteliselt võivad digiteabevahetuses osalemisest. Keerulisem võib olla lugu kahtlustatavate ja süüdistatavatega, kelle huvides ei pruugi alati olla see, et riik saaks nende üle kiirelt, mugavalt ja väikeste kuludega kohut mõista. Siiski tuleb ka nende puhul arvestada, et lõviosa neist päeva lõpuks astub kooperatiivsesse suhtesse läbi mõne lihtmenetluse liigi ning potentsiaalselt täiskonfrontsesse situatsiooni jääb lõpuks üksnes väike osa võistleva üldmenetluse asjade süüdistatavaid (ca 10%). Ühte asja võib veel silmas pidada – tõkend allkiri elukohast mittelahkumise kohta peab ennekõike tagama, et kahtlustatav või süüdistatav regulaarselt oma postkasti vaataks, kas seal on kutse kohtusse või menetleja juurde, samuti et ta oleks teatud regulaarsusega kohtades, kus hea õnne korral teda leiab postiljon, kes tahab talle allkirja vastu kutset kätte anda. Juhul kui isik on digimenetlusega nõus, siis oma digitaalset meilikontot vaadata ja seal kutset vastu võtta saab ta põhimõtteliselt igal pool geograafilisest asukohast sõltumata.

Kui eeltoodu valguses menetleja hinnangul digitaalse teabevahetusega nõustumine mõnevõrra kahandab vajadust kohaldada tõkendit elukohast lahkumise keeldu või veel rangemat tõkendit konkreetse kahtlustatava või süüdistatava suhtes, siis ei saaks väita et selles hinnangus puuduks igasugune loogika. Tõkendite temaatikas on olulisi hilisemaid edasiarendusi (vt. eraldi **Analüüs – kriminaalmenetlust tagavate meetmete süsteemi täiendamine Kriminaalmenetluse revisjon (p. 4.7.) töörühma liige Martin Hirvoja 23.05.2016**). Nimelt on tõkendite analüüsis välja pakutud uus tõkendiliik KrMS § 128² lg 1 p 4 alusel: kohustus kontrollida menetleja poolt määratud ajavahemike järel regulaarselt kas talle on menetleja poolt elektroonilise side kanali (elektronposti) kaudu saadetud teade, sellega tutvuda ning saata menetlejale vastus teate kättesaamise ja sellega tutvumise kohta. Tõkendit saab kohaldada üksnes kahtlustatava või süüdistatava suhtes mistõttu see ei puuduta ülejäänud menetluses osalevaid isikuid. Eelnõu visandis on välja pakutud, et kahtlustatav või süüdistatavas suhtes kohaldatud nimetatud tõkend asendab nõusolekut. Selle regulatsiooni eesmärk on vältida dubleerimist. Tegutsemiskohustusega tõkendite, s.h. elektroonilise side kaudu saadetud teate kontrollimise kohustuse puhul on ette pandud et selle kohaldamiseks ei ole vaja puudutatud isiku nõusolekut, küll aga menetleja veendumust, et isik on võimeline nõutud tegu sooritama. Alternatiivina on võimalik ka tegutsemiskohustusega tõkendite puhul ette näha menetleja veendumuse asemel puudutatud isiku nõusolek. Nimetatud valik ei muudaks aga kõnealust sätet, kuna igal juhul tõkendit dubleervivat nõusolekut võtmise kohustus ette näha vaja ei ole.

Paralleelselt tuleb aga arvestada, et ka kõige positiivsema stsenaariumi korral jääb alati mingi hulk inimesi, kellel puudub võimekus digiteabevahetuses osalemiseks – ning kellele sellele vaatamata peavad olema tagatud põhiõigused kriminaalmenetluses - ja see asjaolu tuleb juba nõusoleku andmise võimaluse juures tuvastada. Üheks turvagarantiiks on siinkohal eelnõu visandis pakutud säte, mille kohaselt nõusolek ise digiteabevahetuses osalemiseks tuleb samuti allkirjastada isiku poolt digitaalselt. Nõusolekut ei pea andma menetleja juures kohapeal, vaid selle võib anda ka kaugteel. Analüüsi koostajale tundub, et selline pehme, isiku nõusoleku kaudu tema digimenetlusesse kaasamine on kõige parem variant hetkeseisuga, sest sellega välditaks probleeme põhiseadusele ja rahvusvahelistele normide vastavuse osas ning teisalt ennekõike rõhutakse nendele eelistele, mis osalejale endal on võita. Esimese menetlusliku kontakti ajal isikult nõusoleku küsimine esmapilgul tekitab halduskoormust

juurde, kuid kui vaadata kogu edasist menetlust, siis see oluliselt hoopis vähendab menetleja koormust kogumis. Võib esineda ka olukord, kus isik vaatamata nõusolekule näiteks talle digitoimiku vahendusel saadud kutset ei vaata. Sel juhul peab olema võimalus toimetada talle kutse kätte paberil allkirja vastu. **Võimalikud alternatiivid:** 1) jätta nõusoleku protseduur välja üldse ning praktika isevoolutee kujundab selle, millal isikut digiteabevahetusse kaasatakse, millal mitte. Käesoleva analüüsi koostaja hinnangul on selline lahendus päeva lõpuks menetlusressurssi rohkem koormavam 2) teha digiteabevahetuses osalemine kohustuslikuks igapäevale, kellele on väljastatud ID kaart ning kes on seda vähemalt korra muus digitaalses suhtluses riigiga kasutanud (probleemid: vajab täiendavad põhiseaduspärasuse analüüsi + tõsist töökorralduslikku ja juriidilist tööd üle riigi sellise mehhanismi loomiseks, millega saaks seda fakti tuvastada. Päeva lõpuks võib isik alati öelda, et ta ei mäleta enda PIN koodi, mistõttu tõrksa sundimine digimenetluseks ei pruugi kõigele vaatamata õnnestuda)

8.4. Kriminaalmenetluses teabevahetuse üldkord

Üldkorra kohaselt toimub nende isikute vaheline mittesuuline suhtlus, kellele on digimenetlus kohustuslik, samuti nendega, kes on selleks nõusoleku andnud, üksnes digitaalselt digitoimiku vahendusel. See tähendab et mistahes kutse, teade, dokument, toimik jne antakse isikule kätte digitoimiku vahendusel. Reeglina on selles isiku meilile saadetud teavitus, millel oleva lingi kaudu saab ta digitoimikusse sisse logida ning toimiku või dokumendiga tutvuda. Ühtlasi tähendab see seda, et samamoodi toimiku edastamine või tagastamine kohtule või eri astmete kohtute vahel ei tähendaks füüsilise pabertoimiku liigutamist, vaid sellele isikule, kellele tahetakse toimikut saata, digitaalse juurdepääsu loomises sellele. Läbiarutamist vajab iseäranis küsimus, kas juhtudel, kus kehtiv seadus nõuab dokumendi allkirja vastu üleandmist piisab sellest et isiku on digitoimikusse sisse loginud ja seal dokumendi avanud, või on vaja et ta selle lisaks ka digiallkirjastaks sarnaselt näiteks paberkandjal kutse või süüdistusaktiga. Menetlejale peab digitoimik lihtsasti leitavalt dokumendi juurde näitama selle kättetoimetamise staatust – kas, kellele millal on teade saadetud ning kas, kes millal on dokumendi „kätte saanud“ Erandid tehnilise katkestuse puhuks sätestatud.

8.5. Kriminaalmenetluses teabevahetuse erikord

Isikud, kes ei osale digitaalses teabevahetuses, peavad saama samuti kriminaalmenetluse teabevahetuses osaleda, kuid seda traditsioonilise pabermenetluse ning teadete, kutsete, dokumentide füüsilisel paberkandjal kättetoimetamise kaudu. Samuti kohaldub erikord siis, kui digitaalse teabevahetusega nõustunud isik sellele vaatamata talle digitoimiku vahendusel kohustusliku teabega ei tutvu. Kinnipeetud või vahistatud süüdistatav või kahtlustatav osaleb teabevahetuses alati erikorra järgi, sest täna või ettenähtavas tulevikus kehtivate seaduste ja arusaamade kohaselt neil ei ole pidevat juurdepääsu internetiühendusega arvutile. Siinkohal vajaks läbikaalumist, kas **digitoimiku väljatrükk** (see võiks hakata asendama täna seaduses sageli esinevat mõistet koopiat) mis antakse kätte võiks olla lihtväljatrükk või peaks see olema mingil moel tõestatud või kinnitatud? Käesoleva analüüsi koostajale tundub, et üldjuhul piisaks lihtväljatrükist, kuid igaks juhuks vääriks see teema põhjalikumalt läbimõtlemit.

8.6. Rakendussätted

Eelistatud võiks olla versioon 2, kus valitsusele on jäetud diskretsioon otsustada täpne aeg, millal, mis menetlusliigis ja kus täisdigimenetlusele üle minna. Siiski võiks olla seaduses lõpptähtaeg (näiteks aasta 2022), hiljemalt milliseks peaks igal juhul olema üle mindud täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele tervukuna. Selle variandi eelis on see, et

digimenetlusele üleminek otsustatakse praktikasse rakendada siis, kui on tekkinud täielik veendumus tehnilises ja organisatoorses valmisolekus, on jõutud rahulikult süsteemi praktikas testida ja piloteerida, puudub surve mingiks konkreetseks kuupäevaks iga hinnaga digimenetlusele üle minna, isegi siis kui selleks valmis ei ole. Samas vajab sellise lahenduse võimalikkus läbi arutamist Justiitsministeeriumi õigusloome ekspertidega. Praktikast tähendaks nimetatud variant seda, et Vabariigi Valitsusel on asjaomase ministri ettepanekul võimalus otsustada:

1. missugustes menetlusliikides (üldmenetlus, kiir- käsk või kokkuleppemenetluses)
2. või missuguses geograafilises piirkonnas (näiteks konkreetse kohtumaja tööpiirkonnas) või
3. missuguse kohtueelse menetleja osas (näiteks otsustada Politsei menetletavates asjades või hoopis mõne väiksema mahuga menetleja, näiteks Maksu- ja Tolliameti või Konkurentsiameti uuritavates asjades digimenetlusele üleminek)
4. või hoopis mingite kindlate kuriteoliikide lõikes minnakse üle täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele, millisel ajahetkel ja millises järjekorras.

Nimetatud üldisi tunnuseid on võimalik ka omavahel kombineerida – näiteks otsustada, et kindlal kuupäeval hakatakse täisdigitaalselt viima läbi kriminaalmenetlusi KarS § ... alusel kuid üksnes neid mida menetletakse kiirmenetluses ning üksnes nimetatud uurimisasutuse poolt ja kindla kohtumaja tööpiirkonnas. Praktikast tõenäoliselt saab olema mõistlik, et vähemalt üks määratluskriteerium on kohtumaja nimetus, kus on juba tagatud digimenetluse vormis kohtupidamiseks vajalik tehniline valmisolek – seda juhul kui selline valmisolek puudub kõigis kohtumajades. Siiski on seaduse mõtte see, et lõpptähtajaks (pakutud on aasta 2022) oleks siiski kogu kriminaalmenetluses täisdigitaalsele menetlusele üle mindud, sõltumata sellest mis järjekorras ja mis kriteeriumide alusel on vahepeal järk-järguliselt seda tehtud. Näiteks Saksamaal on 2014. Justiitsministeeriumi eelnõus digitaalsele kriminaalmenetlusele üleminekuks valitud sarnane rakendusmehhanism ning lõpptähtajaks on eelnõus aasta 2024. Võttes arvesse, et Eesti on tunduvalt väiksem riik kui föderatiivne Saksamaa Liitvabariik, samuti seda et analüüsis viidatud CEPEJ raporti järgi on Eesti kohtud täna tunduvalt paremini digitaliseeritud võrreldes saksa kohtutega, pakub analüüs välja digimenetlusele ülemineku lõpptähtajaks näiteks 1. jaanuar 2022. Sel juhul kui vastav seadus jõustub näiteks 1. jaanuaril 2018 oleks aega 4 aastat, mis ei oleks ülemäära lühike aeg ent samal ajal siiski piisavalt ambitsioonikas.

Variant 1 on tavapärane lahendus, kus on antud kindel tähtaeg millal seadus tervikuna jõustub. Sel juhul tuleks digimenetlusele üle minna korraga ja kõikides menetlusliikides. Kui on vähegi võimalik variant 2, siis seda varianti ei saa soovitada, kuna see paneks liigse surve teha korraga väga suur muudatus milleks tehniline valmisolek ei pruugi olla ühe raksuga võimalik. Senises EV praktikast on teada juhtum, kus näiteks digireseptile üleminekul midagi sellist juhtus – tänaseks teadaolevalt see töötab hästi, kuid omal ajal süsteemi algsel rakendamisel tekkis süsteemi ülekoormus ja pahameelt tekitanud tehnilised tõrked.

9. Seaduseelnõu projekti esialgne visand ja muutmist vajavate sätete kaardistus

Alljärgnevalt on võimaliku seaduseelnõu projekti teksti mittetäielik põhipunktide esialgne visand, millele järgneb nimekiri koos kommentaaridega KrMS sätetest mis on teemaga puutumuses ning millest paljusid tuleb muuta. Eelnõu põhipunktide teksti visand on väga esialgne ning esitatud eesmärgiga et oleks lihtsam juristidega lahendusvariante läbi arutada ning ette näha, kuidas võiks digimenetluse tulevane regulatsioon olemasoleva KrMS tekstiga “kokku mängida”. Sätete tekst on esialgne kiirelt visandatud illustreeriv toorik, millega tuleb

pärast põhimõtetlike valikute tegemist väljatöötamiskavatu (VTK) läbiarutamise järgselt veel omajagu tööd teha. Siis alles algab töö eelnõu teksti väljatöötamisega – muutuda võib nii terminoloogia, sätete abstraktusaste, sisu jne. Seetõttu ei tohiks allolevale tugineda rohkem kui üksnes esialgsesse abimaterjalisse et oleks kompaktsemas juriidilises keeles silme eest tekst diskussiooniks ja lahenduste leidmiseks.

9.1. Konstitutiivsed põhisätted

§ 160¹. Kriminaaltoimik (hetkel kehtiv tekst koos muutmist vajavate osadega)

- (1) Kriminaaltoimik on kriminaalasjas kogutud dokumentide kogum.
- (2) Kohus peab iga kohtus menetletava kriminaalasja kohta kohtutoimikut, kuhu võetakse ajalisel järgnevuses kõik menetlusdokumendid ja muud asjaga seotud dokumendid. ~~Seaduses ettenähtud juhul võetakse kohtutoimiku juurde muud menetlusega seotud esemed.~~
- ~~(3) Kohtutoimikut peetakse kirjalike dokumentide kogumina.~~
- (4) ~~Kriminaaltoimikut ja k~~ Kohtutoimikut peetakse võib pidada ka täielikult või osaliselt digitaalsena (digitoimik).
- ~~(5) Kui kohtutoimikut peetakse digitaalsena, siis paberdokumendid skaneeritakse ja salvestatakse e-toimiku süsteemis asjakohase menetluse juures. E-toimiku süsteem salvestab automaatselt dokumendi süsteemi salvestamise aja ja salvestaja andmed. E-toimiku süsteemi salvestatud dokumendid asendavad paberdokumente.~~
- ~~(6) Kohustuslikule digitaalse kohtutoimiku pidamisele ülemineku aja ja korra, tehnilised nõuded digitaalse kohtutoimiku pidamisele ja sellega tutvumisele, samuti elektrooniliste dokumentide säilitamisele kehtestab valdkonna eest vastutav minister määrusega.~~
- ~~(7) Digitaalse kohtutoimiku arhiveerimise ning arhiveeritud toimiku ja menetlusdokumentidega tutvumise täpsemad nõuded kehtestab valdkonna eest vastutav minister määrusega.~~

KrMS § 160¹ Kriminaaltoimik ja kohtutoimik (võimalik tekst pärast muutmist)

- (1) Kriminaaltoimik on kriminaalasjas kogutud dokumentide kogum.
- (2) Kohus peab iga kohtus menetletava kriminaalasja kohta kohtutoimikut, kuhu võetakse ajalisel järgnevuses kõik menetlusdokumendid ja muud asjaga seotud dokumendid.
- (3) Kriminaaltoimikut ja kohtutoimikut peetakse digitaalselt (digitoimik)
- (4) Kriminaaltoimiku või kohtutoimiku pidamine on menetleja poolt sellesse kuuluva dokumendi loomine, vajadusel allkirjastamine ning toimikusse salvestamine, toimikusse dokumendi, foto, salvestise või muu audiovisuaalse materjali või muu teabekandja lisamine, menetlusega seotud esemete registreerimisandmete ja muude metaandmete lisamine.
- (5) Paberkandjal või muu mittedigitaalne algdokument skaneeritakse ja salvestatakse e-toimiku süsteemis asjakohase menetluse juures. E-toimiku süsteem salvestab automaatselt dokumendi süsteemi salvestamise aja ja salvestaja andmed. E-toimiku süsteemi salvestatud dokumendid asendavad paberdokumente.
- (6) Mittedigitaalse dokumendi ülekandmisel digitoimikusse tuleb vastavalt tehnika hetkeseisu võimalustele tagada, et ülekantud dokument oleks algdokumentiga visuaalselt ja sisuliselt võimalikult vastavuses
- (7) Toimikusse sisestatud mittedigitaalsel algdokumendi säilitatakse menetleja juures, kes selle toimikusse sisestab. Nimetatud dokumendiga tutvumise õigus on samal alusel ja korras isikul, kellel on kriminaal- või kohtutoimikuga tutvumise õigus. Dokumendiga tutvutakse meneleja teenistusruumis, kelle juures neid hoitakse. Menetlusosaline, välja arvatud kaitsja, tutvub nimetatud dokumendiga järelevalve all. Kohus võib käesoleval lõikes nimetatud dokumendi välja nõuda kohtus tutvumiseks.
- (8) Kriminaaltoimik ja kohtutoimik sisaldavad vähemalt sisukorda ja lehekülgede nummerdust ning võimaldavad täistekstiotsingut, teksti märgistamist ja kommentaari lisamist, täisekraanil kuvamist, teavituste automaatset saatmist, toimiku osa või kogu toimiku koos sisukorra ja leheküljenumberdusega ekspordimist ühte pildifaili sellega eraldi tutvumiseks või väljatrükkimiseks ning vajadusel muid funktsioone mis on määratud digitoimiku pidamise korras.
- (9) Digitoimikusse dokumendi või muu teabekandja lisamine, eemaldamine, muutmine või muu andmete muutmine logitakse ning fikseeritakse muudatuse tegija nimi, kuupäev ja kellaaeg.
- (10) Kui toimiku digitaalne pidamine on selleks vajalike tehnosüsteemide mittetoimimise tõttu tehniliselt võimatu, võib erandina toimikut või selle osa pidada paberkandjal, sealhulgas masina- või käsikirjalisel. Sellisel juhul tuleb tehnilise katkestuse möödumisel viivitamatult esimesel võimalusel paberkandjal peetud toimik või selle osaks olev dokument skaneerida ja salvestada digitoimikusse tagantjäre.

- (11) Kui digimenetluses kohustuslikult osalev menetleja või kaitsja ei saa tulenevalt oma asukohast kus puudub juurdepääs elektroonilisele infrastruktuurile ning menetlustoimingu protokollimise või dokumendi koostamise kiireloomulisusest seda ajutiselt teha digitaalselt, võib ta erandina esitada dokumendi paber kandjal, sealhulgas masina- või käsikirjaliselt. Sel juhul peab ta põhjendama ajutise võimatuse olemasolu ning nõudmisel esitama digitaalse dokumendi tagantjäre.
- (12) Kriminaaltoimiku ja kohtutoimiku pidamise korra kehtestab valdkonna eest vastutava ministri ettepanekul Vabariigi Valitsus määrusega

§ 160² Teabevahetus kriminaalmenetluses

- (1) Teabevahetus kriminaalmenetluses on käesolevas seaduses ette nähtud toimiku või selle osaks oleva või saava kutse, teate või muu dokumendi edastamine, saatmine, andmine, kättetoimetamine, tagastamine, isikule dokumendi saatmine või tutvustamine ja muu toiming mis on vajalik menetluseks vajaliku teabe edastamiseks ning esitatud teabe vastuvõtmine.
- (2) Menetleja ja kaitsja osalevad kriminaalmenetluse teabevahetuses digitaalselt, välja arvatud seaduses sätestatud juhul.
- (3) Kaitsja esitab menetlejale enda poolt kriminaalmenetluses koostatava dokumendi, teate või muu seaduses ettenähtud mittesuulise teabe digitaalselt vastavalt seaduses nõutud vormile. Mittedigitaalse algdokumendi, mille lisamist toimikusse kaitsja taotleb, esitab kaitsja originaalis ja võimalusel ka digitaalselt menetlejale, kes lisab selle digitoimikusse käesoleva seaduse § 160¹ lg 4 kohaselt. Kaitsjale edastatakse menetlusteave, toimik või dokument tutvumiseks, kutsed ja muu mittesuuline teave kriminaalmenetluses digitoimiku vahendusel.
- (4) Muu menetlusosaline osaleb kriminaalmenetluse teabevahetuses käesoleva paragrahvi lõike 3 kohaselt juhul kui ta on sellega nõus.
- (5) Tunnistaja, ekspert, asjatundja osaleb kriminaalmenetluse teabevahetuses käesoleva paragrahvi lõike 3 kohaselt juhul kui ta on sellega nõus
- (6) Riiklik ekspertiisiasutus, kriminaalhooldaja, vangla, muu riigiasutus või riigi hallatav asutus ning avalik õiguslik juriidiline isik osaleb käesolevas seaduses ettenähtud teabevahetuses vastavalt käesoleva paragrahvi lõikes 3 sätestatule.

§ 160³ Kahtlustatava, süüdistatava, kannatanu, tsiviilkostja, kolmanda isiku, tunnistaja, eksperdi ja asjatundja nõusolek digitaalses teabevahetuses osalemiseks

- (1) Isik, kellele kriminaalmenetluses digitaalses teabevahetuses osalemine ei ole kohustuslik, võib anda nõusoleku, et tema poolt kriminaalmenetluses esitatav mittesuuline teave ning temale suunatud sama teave saab olema digitaalne digitoimiku vahendusel, samuti et ta on nõus enda poolt allkirjastamisele kuuluvaid dokumente allkirjastama digitaalselt.
- (2) Menetleja küsib esmakordsel ametlikul suhtlemisel isikuga kriminaalmenetluse raames kuid hiljemalt esimese selle isikuga läbiviidava menetlustoimingu käigus tema nõusolekut digitaalses teabevahetuses osalemiseks.
- (3) Menetleja on kohustatud isikule selgitama isikule tema õigusi ja kohustusi digiteabevahetusega nõustumisel: Isik kinnitab, et tal on juurdepääs internetiühendusega arvutile või analoogselle seadmele, tal on valmidus ennast digitaalselt autentida ja dokumenti digitaalselt allkirjastada (ID kaart+kaardilugeja või MobiilID) ning ta oskab neid kasutada dokumentidega tutvumiseks. Isikule saadetakse kõik teated ja dokumendid tutvumiseks teatega tema elektronposti aadressile, millel oleva lingi kaudu saab ta tasuta ja iseseisvalt digitoimiku rakenduse kaudu nendega tutvuda, neid alla laadida ja välja trükkida, digitoimiku kaudu dokumentide ja toimikuga tutvumisel ei kohaldu riigilõiv dokumendi ja muude teabesalvestiste koopiategemise eest, samuti seda, et isik on nõus võtma vastu kutseid ja muid teadaandeid digitoimiku vahendusel ning allkirjastama dokumente digitaalselt. Isik allkirjastab nõusoleku digitaalselt, näidates selles ära elektronposti aadressi millele temale suunatud menetlusteave saadetakse ning temale saadetakse tema poolt allkirjastatud nõusoleku teabelehele juurdepääs digitoimiku vahendusel.
- (4) Isik võib enda nõusoleku igal ajal tagasi võtta, samuti anda nõusoleku hiljem kui esimese menetlustoimingu käigus.
- (5) Digitaalses teabevahetuses osalemise nõusoleku puudumine ei piira isiku õigust digitaalallkirjastada dokumenti või muus digitaalses vormis teabevahetuses osalemist kriminaalmenetluses.
- (6) Juhul, kui isik ei anna nõusolekut digitaalses teabevahetuses osalemiseks, saadetakse talle teade, kutse ning muu dokument mille saatmine on kohustuslik, paber kandjal väljatrükina digitoimikust, mille kättesaamist tuleb seaduses sätestatud juhul allkirjaga kinnitada. Dokumendiga, millega isikul on õigus tutvuda kuid mida ei pea talle saatma, saab ta tutvuda menetleja juures kohapeal, seaduses ettenähtud juhul kaitsja vahendusel või seaduses ettenähtud tasu eest tehtud väljatrüki kaudu. Menetlejal ei ole keelatud saata käesolevas lõikes nimetatud kutset või ametlikku teadet isikule lisaks ka digitaalselt. *(siin tekkis kordus hilisema erikorra sättega, võimalik et siis tuleb see välja jätta)*

- (7) Kui digitaalse teabevahetusega nõustunud isik ei ole menetleja poolt digitoimiku vahendusel talle saadetud teates nimetatud tähtjaks tutvunud temale saadetud kutsega või muu dokumendiga, mille tutvustamine on talle nõutav, saadetakse talle nimetatud teave käesoleva paragrahvi lõikes 6 sätestatud korras.
- (8) Kahtlustatava või süüdistatava suhtes käesoleva seadustiku § 128² lg 1 p 4 alusel kohaldatud tõkend asendab käesolevas paragrahvis ettenähtud nõusolekut.

§ 160⁴ Kriminaalmenetluses teabevahetuse üldkord

- (1) Käesolevas seadustikus ettenähtud kutse, teate või muu dokumendi, toimiku või teabe tutvustamine, edastamine, saatmine, andmine, kättesaadavaks tegemine, esitamine või kohale toimetamine tähendab seda, et kohustuslikult digitaalses teabevahetuses osaleva isiku või selleks nõusoleku andnud isiku elektronpostiaadressile on digitoimiku rakenduse kaudu saadetud teade, et ta saab seaduses nimetatud dokumendiga interneti vahendusel digitoimiku keskkonnas tutvuda.
- (2) Õigus tutvuda toimikuga tähendab seda, et isikule on võimaldatud juurdepääs digitaalselt peetavale kriminaal- või kohtutoimikule ning tema elektronpostiaadressile on saadetud selle kohta teade.
- (3) Lõikes 1 ja 2 nimetatud teate tekst peab sisaldama saatja nime, informatiivset teemarida, dokumendi liigi nimetust, kriminaalasja numbrit, linki dokumendile digitoimikus ning infot, et dokumendiga tutvumiseks peab isik digitoimiku keskkonda sisse logima ja end turvaliselt autentima.
- (4) Juhul, kui käesolevas seaduses on ette nähtud, et isiku poolt dokumendiga tutvumist tuleb kinnitada allkirjaga, allkirjastab ta vastava dokumendi digitaalselt digitoimiku keskkonnas või kui see pole võimalik siis väljaspool seda, misjärel menetlejal salvestab selle digitoimikusse (*alternatiiv – vaadata üksikjuhtumite kaupa üle, kus annaks allkirja nõude välja võtta ja piisaks üksnes digitoimikusse sisse logimisest ja dokumendi vaatamisest*)
- (5) Toimikus salvestatakse ja kuvatakse lõikes 1 ja 2 nimetatud toimingut vajava dokumendi osas järgmine teave: kellele ja millal on teade saadetud ning kas ja millal on isik talle edastatud dokumendi digitoimiku keskkonnas avanud ning allkirjastamise andmed, juhul kui on nõutav aadressaadi poolt dokumendi allkirjastamine
- (6) Käesolevas seaduses ettenähtud kriminaal- või kohtutoimiku edastamine või tagastamine tähendab seda, et menetleja on suunanud digitoimiku teisele menetlejale menetlusse võtmiseks ning selle kohta on aadressaadi meiliaadressile saadetud teade.
- (7) Kriminaal- või kohtutoimiku saatmise, edastamise või tagastamisega menetlejale kaasneb toimikuga tutvumise õigus ning toimiku muutmise ja täiendamise õigus.
- (8) Toimiku muutmise ja täiendamise õigus on menetlejal, kelle menetluses on toimik.
- (9) Juhul kui digitaalne teabevahetus on tehnilisel põhjusel võimatu käesoleva seaduse § 160¹ lg 10 või 11 alusel, toimub teabevahetus erikorra järgi ning järgides § 160¹ lg 10 ja 11 nõudeid.

§ 160⁵ Kriminaalmenetluses teabevahetuse erikord

- (1) Kriminaalmenetluses teabevahetuse erikorra kohaselt osaleb kriminaalmenetluse teabevahetuses isik
 - a. Kellele ei ole digitaalses teabevahetuses osalemine kohustuslik ning kes ei ole andnud selleks nõusolekut § 160³ kohaselt
 - b. Kinnipeetud või vahistatud kahtlustatav või süüdistatav
 - c. Isik, kes on nõustunud digitaalses teabevahetuses osalema, kuid kes ei ole tutvunud talle digitoimiku vahendusel saadetud dokumendiga või kinnitanud selle kättesaamist digitoimiku vahendusel menetleja või seaduses ettenähtud juhul kaitsja poolt saadetud teates määratud tähtjaks.
- (2) Nimetatud isikule saadetakse, edastatakse, antakse kätte või toimetatakse kohale käesolevas seaduses ettenähtud dokument, kutse, teade või muu dokument paber kandjal väljatrükina digitoimikust.
- (3) Väljatrükk digitoimikust (asendab kehtiva KrMS sõnastuses koopia) – *kas piisab lihtväljatrükist või teatud juhtudel või alati peaks see olema tõestatud väljatrükk. Siis vaja teha eraldi kord, kas igal lehel tõestusmärke, ainult pealdisel jne? Katsuks selle küsimuse ratsionaalselt lahendada)*
- (4) Juhul, kui nimetatud dokumendi puhul on nõutav aadressaadi allkiri selle kättesaamise kohta, kirjutab ta dokumendile paber kandjal alla.
- (5) Juhul kui keeldub allkirjastamisest (vt analoogne säte sõnastus) tehakse märge.
- (6) Kriminaalmenetluses teabevahetuse erikorra järgi osaleval isikul on õigus kriminaal- või kohtutoimikuga või muu dokumendiga mida ei pea talle saatma tutvuda kaitsja vahendusel, menetleja tööruumis või saades seaduses ettenähtud tasu eest väljatrüki digitoimikust.
- (7) Teabevahetuse erikorra järgi menetluses osalevale isikule ei ole keelatud saata seaduses ettenähtud teavet ka digitaalselt. Juhul kui ta tutvub nimetatud teabega digitoimiku vahendusel, on õiguslik tagajärg sama mis digitaalses teabevahetuses osaleva isiku puhul.

§ 209. Kriminaaltoimiku arhiivimine

(1) Kui kriminaalmenetlus lõpetatakse käesoleva seadustiku §-des 200–2052 sätestatud alustel, antakse kriminaaltoimik arhiivi.

(1¹) Üldmenetluses kohtusse saadetud kriminaalasjas antakse kriminaaltoimik arhiivi kohtulahendi jõustumisel.

(2) Kriminaaltoimikusse lisatud paberikandjal algdokument säilitatakse ja arhiivitakse vastavalt samaks tähtajaks mis on ette nähtud kriminaaltoimikule

(3) Kriminaaltoimiku arhiivimise korra ja toimiku säilitamise tähtajad kehtestab Vabariigi Valitsus määrusega.

Rakendussätted

Variant 1

§

- (1) Käesolev seadus jõustub 1 jaanuaril 2020

Variant 2 (selline lahendus vajab JM ekspertide ja normitehnikutega läbiarutamist, kas sellises vormis oleks sobilik)

§

- (1) Käesolev seadus (digitoimikule ülemineku ja digitaalse teabevahetuse osas) jõustub valdkonna eest vastutava ministri ettepanekul Vabariigi Valitsuse määrusega kehtestatud ajal, kuid mitte hiljem kui 01.01.2022// Alt: Täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele ja teabevahetusele üleminek käesoleva seaduse sätete alusel toimub Vabariigi Valitsuse määruses ettenähtud ajal kuid mitte hiljem kui 01.01.2022.
- (2) Vabariigi Valitsuse määrusega võib kindlaks määrata ajahetke enne 01.01.2022, millal hakatakse pidama täisdigitaalset kriminaal- ja kohtutoimikut ning digitaalset teabevahetust kriminaalmenetluses tervikuna või üksnes teatud liiki menetluses või teatud maakohtu tööpiirkonnas või muu üldise tunnuse alusel.
- (3) Kriminaalmenetluses, milles ei ole Vabariigi Valitsuse määruse alusel täisdigitaalsele menetlusele üleminekut otsustanud, kohaldatakse menetluse korraldamisel (võimalik et tuleb teha §-de loetelu või õnnestub leida lihtsam lahendus) toimiku pidamise ning kriminaalmenetluses teabevahetuse osas enne käesoleva seaduse jõustumist kehtivaid sätteid (*täpsustada kas piisab üldisemast viitest või tuleb teha viide konkreetsetele §-dele*).
- (4) Vabariigi Valitsuse määruses võib sätestada, et enne täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele ülemineku ajahetke alustatud kriminaalmenetluse võib lõpule viia pabertoimiku vormis vastavalt toimiku pidamise sätetele mis kehtisid enne kriminaalmenetluse alustamise ajal.

9.2. Digitaalsele kriminaalmenetlusele üleminekuks vajalikud muudatused KrMS muudes sätetes

Järgnevalt on kaardistatud kehtiva kriminaalmenetluse seadustiku need sätted, mis puutuvad asjasse seoses digitoimikule ülemineku. Nimetatud sätted võivad vajavada kas muutmist/täiendamist või vajavad otsustamist et need ei kuulu muutmisele kuid vajavad sellele vaatamata kaardistamist ja töökorralduslikku läbimõtlemit ja lahendust või vähemalt tähelepanu nende kohaldamisel täisdigitaalse kriminaaltoimiku pidamise tingimustes. Nimetatud nimekirja koostamine oli võimalik kõigi ligi viiesaja (plus ülamärkega §-d) KrMS paragrahvi sisulisel läbitöötamisel, selekteerimaks välja sätted, mis kas sõnastuslikult või üksnes sätte olemusest tulenevalt on puutumuses täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele ülemineku. Seejuures on mitmed sätted sellised, mida tingimata ei ole vaja muuta täisdigitaalsele menetlusele üleminekul, kuid mille muutmine võib anda digimenetluse oodatavale mõjule täiendava positiivse efekti. Seega seisneb alloleva eelselekteeritud nimekirja lisandväärtus selles et ta oluliselt lihtsustab edasist tööd ülesande lahendamisel (esmase hinnangu koodid: **V – vajalik muuta, M – mittevajalik muuta, K –kaalumise koht, vajalik täiendav sisend/arutelu**) Sätted, mida on vajalik muuta, tuleb valdaval arvul juhtudel muuta tehnoloogianeutraalseks, et need ei segaks digimenetlusele üleminekut:

1. KrMS § 35¹ lg 2 kohaselt **kinnipeetud või vahistatud kahtlustatavale või süüdistatavale antakse viivitamata kirjalik õiguste deklaratsioon** tema õiguste kohta kriminaalmenetluses, mida tal on **õigus hoida enda valduses kinnipidamise või vahistamise aja jooksul**. *Kommentaar: Seni kuni kinnipeetaval ei ole õigust hoida enda juures kambris arvutit/nutiseadet, peab tal olema paberil see deklaratsioon käes. Isegi kui talle selline õigus anda, pole kõigil seadet ja selle*

soetamine kinnipeetavatele riigi poolt oleks ebamõistlikult kallis. Selline deklaratsioon ei ole otseselt ka digitoimiku kui tõendite kogumi seisukohast keskne element, isegi kui on kohustus sellele allkiri võtta ja digitoimikusse skaneerida. Jätta säte muutmata. **M**

2. KrMS § 67 lg 4 kohaselt **anonüümse tunnistaja andmed suletakse ümbrikusse**, millele kantakse kriminaalasja number ja menetleja allkiri. Ümbrik **pitseeritakse ja sead hoitakse kriminaaltoimikust eraldi**. Ümbrikus olevate andmetega võib tutvuda üksnes meneleja, kes **tutvumise järel pitseerib ja allkirjastab ümbriku uuesti**. **Kommentaar:** Tehniliselt teostatav nn digitaalne ümbrik digitoimiku juurde, näiteks krüpteeritult millele juurdepääs üksnes menetlejal, logitakse kes ja millal vaatas, jääks üks paber vähem. Olemuslikult samas asitõendeid niikuinii enam digitoimiku juures hoida ei saa ning need peavad liikuma eraldi ja füüsiliselt, mistõttu sinna selle ümbriku lisamine ei tekitaks töökorralduslikult olulisi lisakulusid. Anonüümse tunnistaja kasutamine suhteliselt harv ning kaaluda tuleb, kas saadav kasu kaalub üles IT arenduse kulu. Kaaluda **K**
3. KrMS § 68 lg 1 kohaselt on **tunnistajal õigus kirjutada ütlust omakäeliselt**. **Kommentaar:** kas saab omakäelise kirjutamise õigust kaotada? Võttes arvesse põhiseaduse ja EIÕK põhimõtteid igatüüpe juurdepääsu kohta kohtupidamisele, võib selle õiguse äravõtmine kaotada tekitada tõsiseid vaidlusi. Inimene peaks saama kirjutada/pöörduda siiski ka siis, kui ta näiteks arvutit ei oska kasutada või ei oma sellele juurdepääsu. Jätta säte muutmata **M**
4. KrMS § 74 lg 3 kohaselt tunnistaja **taotlusel ei märgita ülekuulamisprotokollis tema elu- või töökohta või õppeasutuse nimetust, Need andmed lisatakse ülekuulamisprotokollile suletud ümbrikus**. **Kommentaar:** vt ka p 1kommentaari, Tehniliselt teostatav nn digitaalne ümbrik digitoimikus, näiteks krüpteeritult, millele juurdepääs üksnes menetlejal, logitakse kes ja millal vaatas, jääks üks paber vähem. Olemuslikult samas asitõendeid niikuinii enam digitoimiku juures hoida ei saa ning need peavad liikuma eraldi ja füüsiliselt, mistõttu sinna selle ümbriku lisamine ei tekitaks töökorralduslikult lisakulusid. Kaaluda tuleb, kas saadav kasu kaalub üles IT arenduse kulu. Kaaluda **K**
5. KrMS § 74 lg 4 kohaselt **võib tunnistaja ülekuulamisel pärast vaba jutustamist kirjutada ütlused ülekuulamisprotokollile omakäeliselt**, mille kohta tehakse protokollis märged. **Kommentaari:** vt p 3 Jätta muutmata **M**
6. KrMS 76 lg 2 kohaselt on ka **kahtlustataval õigus kirjutada ütlused omakäeliselt** KrMS § 74 lg 4 järgi. **Kommentaari:** vt p 3 Jätta muutmata **M**
7. KrMS § 91 lg 6 kohaselt läbiotsimist rakendades **tutvustatakse isikule**, kelle juures läbi otsitakse, või tema täisealisele perekonnaliikmele või juriidilise isiku või riigi või kohaliku omavalitsuse asutuse, kelle juures läbi otsitakse, esindajale **läbiotsimismäärust, mille kohta võetakse määrusele allkiri**. **Kommentaari:** Nimetatud säte otseselt ei määratle, kas läbiotsimismäärus peab olema paberil või digitaalne, jättes puht normitehniliselt mõlemad võimalused avatuks. Samas asja olemusest tulenevalt juhul kui tahetakse läbiotsimismäärust esitada ka digitaalselt (juhul kui see on üldse praktiline lahendus), võib see säte vajada täpsustamist. 1) digiallkiri 2) paberallkiri 3) nn. allkirjakujund digitaalsele tahvlile pad või üksnes menetleja allkiri. See ei ole aga hetkel juriidiliselt allkiri, JPOs Rasmus Karjaga vestlesin sel teemal, Omniva jt erafirmad midagi sellist kasutavad, kuid omakäelise allkirja digitaalset jälgendit hetkel ei seota turvaliselt dokumendiga mille kohta see antakse, vaid tegu on lihtsalt pildifailiga (pdf). Psühholoogiliselt samas inimene ilmselt tunneb et ta annab allkirja mis on omaette suur väärtus. Erafirmades, kui ei ole kohustuslikku kirjalikku vorminõuet, see ilmselt enamikel juhul tõhus ja piisav, analoogselt nt elektronkirja ehk kirjalikku taasesitamist võimaldava vormiga VÕS

täheanduses. Siiski väärrib see küsimus edasist tööd ja võib olla juurutamist riigi üldisesse digiautentimise süsteemi, mis poleks päris sama tugev kui (digi)allkiri, vaid vaheaste mis siiski tugevam kui lihtsalt kolmanda isiku kinnitus (või oleks see koguni mingitel tingimustel klassikalise digiallkirjaga võrdsustatav? Täna kahtlane, kuid samas tehnoloogia areneb pidevalt). Nt omakäelise digitaalse allkirjajäljendi kasutamine võiks kõne alla tulla ka muude KrMS sätete puhul mis reguleerivad tõendite kogumist ja see võiks olla üks punkt mida ennekõike revisjoni nn digitõendite teema juures (p 4.2. Digitaalsete tõendite kasutamise võimaldamine) lähemalt uurida. Ilma põhimõteteliste muudatusteta KrMSis ja Eesti üldises digiinfrastruktuuris ja selle tööriistakastis on siiski võimalik võtta läbiotsimismäärusele digiallkiri, kui isik on sellega nõus ja võimeline, või paber kandjale tavaallkiri. Digiallkirja puhul peab uurijal olema läbiotsimisel kaasas kaardilugejaga arvuti (arendamisel on ka juba ka nn kontaktivaba NFC (near field connection ID kaardi tehnoloogia, mis enam kaardilugejat ei nõua) ning isikul olemas ID kaart, millega ta pärast ekraanil (või enda arvutile saadetuna) tutvumist ID kaardiga allkirjastab. Juhul kui digiallkirja andmine pole võimalik, tuleb määrus välja printida paberil (või kirjutada algusest peale käsitsi) võtta sellele allkiri ning siis digitoimikusse sisse skaneerida, säilitades originaali kontrolliks. Digitoimikust väljaprintitud paber kandjal koopia vormindõuete kohta vt. Eraldi säte. Otseselt ei pea käesolevat sätet digitoimikule üleminekuks muutma, kaalumise koht **K**

8. KrMS § 125 kohaselt **asitõendit hoitakse kriminaaltoimikus** või menetleja asitõendite hoidlas või muus tema valduses olevas ruumis või valvataval territooriumil või ekspertiisiasutuses või kohaldatakse §-s 126 ettenähtud abinõusid. **Kommentaar:** Säte vajab muutmist, kuna digitoimikus füüsilisi esemeid hoida ei saa, tuleb neid hoida eraldi ning jätkuvalt füüsiliselt liigutada menetlejate vahel. Asitõendite liikumine: loogiline oleks jätkata sama loogikat, et kui digitoimiku menetlus antakse üle – uurimisasutus-prokuratuur-kohus vahel, siis ka digitoimiku tingimustes sama, kuivõrd tõendeid tuleb uurida vahetult. Teisalt – kui asitõend on kirjeldatav piisavalt hästi digitoimikus (pildi, foto, video vms kujul) nõnda et sellega tutvumine on tõendusliku kogemuse mõttes füüsilise eseme tajumisega peaaegu samaväärne, siis võib kaaluda ka asitõendite jätmist nt uurimisasutusse või prokuratuuri sarnaselt paber kandjal originaaldokumentidega, tagades et vaidluse/huivi korral on neid võimalik igal ajal välja nõuda. See säästaks transpordilt, sest kaoks üldse ära vajadus midagi füüsiliselt menetlejate vahel transportida. Samas sellise erandi sätestamise õiguslik võimalikkus vajab täiendavat juriidilist analüüsi, mida on mõttekas teha üksnes juhul kui näha siin olulist ratsionaliseerimisefekti (võimalik lisada ideena p 4.2 digitõendite teema juurde) **V**
9. KrMS § 126¹² lg 7 – **kui jälitustoimiku materjale säilitatakse kriminaaltoimikus**, siis kriminaaltoimiku avalikustamisel vastavalt avaliku teabe seadusele **eemaldatakse neist või kaetakse kinni andmed** isikute kohta, kes ei olnud selles kriminaalmenetluses süüdistatavad ning kelle perekonna- või eraelu puutumatus jälitustoiminguga oluliselt riivati ning kelle õigusi või vabadusi võidakse avalikustamisega oluliselt kahjustada. **Kommentaar:** Säte ise ei pruugi vajada muutmist, kuid digitoimiku pidamisel **tuleb seega luua selles olevate andmete eemaldamise või digitaalse kinnikatmise funktsionaalsus**, kuivõrd vähemalt kinnikatmine ei ole teostatav samal viisil kui paber kandjal oleval teabekandjal. **M**
10. KrMS § 128 kohaselt **elukohast lahkumise keelu** kohaldamiseks koostatakse **määrus, millele võetakse kahtlustatava või süüdistatava või vastava jur.**

Isikust esindaja allkiri. Allkirja võtmisel hoiatatakse isikut tõkendi rikkumise tagajärgedest. **Kommentaar:** Säte ei vaja muutmist. Üldkorra kohaselt allkirjastab isik selle digitaalselt, v.a. kui ta ei ole sellega nõus või seda ei saa muul põhjusel digivormis teha. **M**

11. KrMS § 132 lg 2 – **vahistamismäärus** lisatakse kriminaaltoimikusse ning määruse **koopia edastatakse vahistatule.** **Kommentaar:** Kuivõrd vahistatul täna kehtiva korra kohaselt ei ole tagatud juurdepääsu digitoimikule, tuleb kas selline tagatis seaduses ja praktikas luua või mitte kasutada määruse koopia edastamiseks vahistatule (ainult) elektroonilist kanalit. Kaaluda kas jätta koopia või asendada sõna “koopia” sõnaga “väljatrükk” või “tõestatud väljatrükk” ning vahistatul elektronposti olemasolul lisaks ka teade digitoimiku kaudu. **V**
12. KrMS § 133 – **välisriigi kodaniku vahistamise** korral saadetakse vahistamismääruse või kohtuotsuse **koopial Välisministeeriumile.** **Kommentaar:** vt p 11, koopia asemel väljatrükk **V**
13. KrMS § 141¹ lg 6 – **ajutise lähenemiskeelu seadmise määruse koopia antakse kahtlustatavale** või süüdistatavale ja **kannatanule** ning saadetakse Politsei- ja Piirivalveametile, samuti ka selle muutmise või tühistamise määruse koopia § 141³ lg 3. **Kommentaar:** vt p 11 **V**
14. KrMS § 143 lg 5 – **vara arestimise määrust** tutvustatakse viivitamatult isikule, kelle vara arestitakse, või tema täisealisele perekonnaliikmele või jur isiku esindajale, **mille kohta võetakse temalt määrusele allkiri.** Kui allkirja võtmine ei ole võimalik, siis edastatakse määrus isikule, kelle vara arestitakse. **Kommentaar:** vt p 7 **K**
15. KrMS § 143¹ lg 3 vabadusepiiranguga isikule lisapiirangu kohaldamise määruse koopia saadetakse kahtlustatavale või süüdistatavale. **Kommentaar:** vt p 11 **V**
16. KrMS § 145 lg 6 kohaselt põhistatud määrust tutvustatakse KrMSis sätestatud juhtudel menetlusosalisele ning talle selgitatakse tema õigusi ja kohustusi, mille kohta võetakse allkiri. **Kommentaar:** vt p 7 **K**
17. KrMS § 146 lg 1 järgi uurimis- ja muu **menetlustoimingu protokoll koostatakse** masina- või arvutikirjas või **selgelt loetavas käekirjas** Lg 6 kohaselt menetlusosalisele tema õiguste ja kohustuste selgitamise kohta võetakse protokoll **sissejuhatusse** menetlusosalise allkiri. **Kommentaar:** Et uurimisasutusele muutub digimenetlus kohustuslikuks, peaks ta reeglina koostama protokoll arutikirjas. Samas peab erandjuhtudeks jääma võimalus ka masin- kuid iseäranis käekirjalise vormistuse jaoks – seda juhtudel kus menetlustoimingu kiireloomulisus või muud uurimistaktikalised kaalutlused tingivad selle, et arvutit ei ole võimalik kasutada. Protokoll sissejuhatusse võetakse menetlusosalise allkiri – kuivõrd digiallkirjastatakse tervet dokumendi, ei pruugi olla võimalik võtta digiallkirja üksnes protokoll sissejuhatuse juurde õiguste tutvustamise kohta. Variandid: 1) võtta allkiri tervele protokollile (aga siis saab seda teha alles uurimistoimingu lõpus, samas kui selle allkirja mõte on pigem võtta õiguste tutvustamise kohta see enne ära 2) Võtta õiguste tutvustamise kohta allkiri eraldi dokumendile, milles viidatakse millise uurimistoimingu kohta see käib 3) loobuda nende menetlustoimingute protokollide puhul, kus nõutav allkiri õiguste tutvustamise kohta, digivormist ning teha neid paberil ja siis skaneerida digitoimikusse sisse. Samas variant 3 ei oleks kooskõlas täisdigimenetluse ülemineku eesmärgiga ning moodustaks liiga suuremahulise erandi reeglist, mistõttu tuleks vaadata variante 1 või 2 või leida veel mingi variant. Lahendust vajab läbiarutamine. **K**
18. KrMS § 148 lg 2 – foto ja joonis ning muu näitlik materjal lisatakse koos protokolliga kriminaaltoimikusse **ja filmi, heli- või videosalvestist hoitakse pakitult kriminaalasja juures.** **Kommentaar:** vt p 8. Foto ja joonis ning muu

näitlik materjal lisatakse kriminaaltoimikusse üldises korras – s.t. et digiformaadis ning kui nt foto ei ole digiformaadis, siis see skaneeritakse ja lisatakse digitoimikusse, samas säilitades originaali võimalikuks hilisemaks kontrolliks. Mittedigiformaadis filmi, paber kandjal fotot või videosalvestist enam pakitult kriminaalasja juures hoida ei saa. **Alt 1** Nimetatud esemeid tuleks hoida pakituna menetleja juures (asitõenditega koos asitõendite hoidlas või muus selleks ettenähtud ruumis), kes menetleb esemetega seotud kriminaalmenetlust. Pakendil tuleb (kaotsimineku vältimiseks) ära näidata kriminaalmenetluse number, kahtlustatava või süüdistatava(te) nimi ning kahtlustuse või süüdistuse karistusseadustiku paragrahvide numbrid. **Alt 2:** võrdsustada nn tasapinnalised asitõendi, mida saab sisse skaneerida ja audisovisuaalsed asitõendid nn paber kandjal originaaldokumentidega, mis ei ole mitte asitõendite režiimis, vaid mida säilitatakse menetlejal juures hilisema kontrolli võimaldamiseks. Säte vajab muutmist **V**

19. KrMS § 149 lg 2 – kui fotot tehes on kasutatud **negatiivi, lisatakse** see uurimis- või muu menetlustoimingu **protokollile**. **Kommentaar:** Säte vajab muutmist. Variant 1) Kui fotot tehes on kasutatud negatiivi, hoitakse seda koos vastavalt kriminaaltoimiku paber kandjatel originaaldokumentide hoidmise sätetele. Variant 2) vastavalt asitõendite hoidmise sätetele – erinevus on selles, et asitõend hakkaks liikuma reeglina menetleja juurest järgmise menetleja juurde. **V**
20. KrMS § 152 lg 1 – uurimis või muu menetlustoimingu **protokoll antakse läbi lugeda** toimingule allutatud isikule ning selles osalenud muule isikule või loetakse nende soovil ette, mille **kohta tehakse protokollis mäрге**. **Kommentaar:** Säte ei vaja muutmist. Digivormis menetlustoimingu protokoll antakse läbilugemiseks uurimisasutuse arvuti ekraanil (võib olla selleks ka eraldi arvuti ekraan toimingule allutatud isiku jaoks nt ülekuulamisruumis,), võimaldatakse tal sellega tutvuda tema enda kasutuses oleva ekraaniga (näiteks saates meiliga, edastades mõlupulgal või võimaldades digitoimiku kaudu juurdepääsu dokumendile või selle kavandile) ning tehakse mäрге. Kui paber kandjal, siis jääb samuti kõik samaks, selle vahega, et dokument tuleb vahepeal lisaks ka välja printida. **M**
21. KrMS § 152 lg 2 uurimis- või muu menetlustoimingu protokolliga tutvumise ajal toimingu tingimuste, käigu ja tulemuste ning **protokolli kohta tehtud avaldused, protokolli parandamise taotlused ja muud taotlused kantakse samasse protokollile**. Lg 4 kohaselt kirjutavad protokollile alla **menetleja, asjatundja, toingule allutatud isik ja isik, kes on toimingus osalenud**. Lg 5 kohaselt kui nimetatud isik keeldub protokollile alla kirjutamast või kui isik füüsilise puude tõttu ei ole suuteline alla kirjutama, tehakse protokollis keeldumise ja selle põhjuse või allkrija andmise võimatuse kohta mäрге, mille kinnitab uurimisasutuse ametnik. **Kommentaar:** Säte ei vaja muutmist, vt p 20 **M**
22. KrMS § 152 lg 3 – läbiotsimise või vara arestimise protokolli **koopia** antakse toimingule allutatud isikule või tema täisealisele perekonnaliikmele või jur isiku esindajale, kes on menetlustoimingu osalenud. **Kommentaar:** vt p 11. Lisaks: 1) juhul kui protokoll tehakse käekirjaliselt, tuleb see koopiamasinas kopeerida või teha mitmekihilisel kopeerpaberil ning seejärel see digitoimikusse sisseskanneerida. 2) juhul kui see vormistatakse arvutis, tuleb see välja printida, võtta allkiri, teha koopia, anda see isikule ning siis uuesti sisse skaneerida digitoimikusse 3) kui see vormistatakse digitaalselt, siis **normaalkorras tuleb saata digitoimiku kaudu isikule teavitust (automatiseeritav), et ta saab dokumendiga digitoimiku keskkonnas tutvuda**. Kui isik keeldub digivormis tutvumast, tuleb talle teha väljatrükk digitoimiku dokumendist. NB! Reguleerimise olemusest tuleneb, et seni on koopia antud kätte koheselt. Digitoimiku puhul võib esineda olukordi, kus

toimingu teostamise kohas ei ole võimalik kasutada tavalist internetiühendust ega mobiilside kaudu internetiühendust. Sel juhul tekib küsimus, **kas protokoll võib isikuni jõuda digitoimiku vahendusel ka järgmisel päeval, kui see koheselt ei ole võimalik?** Sel juhul täpsustada, et kui see pole koheselt võimalik, siis hiljemalt 24 tunni jooksul. Säte vajab muutmist V

23. KrMS § 155 lg 1 – Esimese või teise astme kohtu kohtuistungis protokoll on **masina-** või arvutikirjas koostatud menetlusdokument [...] **Kommentaar:** Et kohtunikele saab digimenetlus olema kohustuslik ning puuduvad uurimisasutusele omased erandid, kus kiireloomulisuse vms põhjusel ei saa alati arvutit kasutada, siis tuleb välja jätta sõna “masina-“ Erandkordade regulatsioon üldsätetes, mis võimaldab ka masina või käsikirjalist kohtupidamist V
24. KrMS § 152 lg 3 – läbiotsimise või vara arestimise protokollis **koopia** antakse toimingule allutatud isikule või tema täisealisele perekonnalikmele või jur isiku esindajale, kes on menetlustoimingus osalenud. **Kommentaar:** vt p 22, sätet vaja muuta V
25. KrMS § 156¹ lg 1 – kohus teavitab kohtumenetluse pooli protokollis allkirjastamise ajast ja edastab protokollis viivitamata pärast allkirjastamist elektrooniliselt prokurörile ning teistele kohtumenetluse pooltele, kes on kohtule teatavaks teinud oma elektronposti aadressi. Lg 4 – kohtuistungis helisalvestise koopia väljastatakse kohtu kantseleist digitaalsel andmekandjal või elektrooniliselt kolme päeva jooksul sellekohase taotluse esitamisest. **Prokurörile tehakse kohtuistungis helisalvestise koopia kättesaadavaks e-toimiku süsteemi vahendusel.** **Kommentaar:** säte vajab muutmist. Digitoimiku tingimustes peaks kohtuistungis protokoll ja helisalvestis olema koheselt ja ilma eraldi väljanõudmiseta kättesaadav kõikidele selleks õigustatud isikutele digitoimiku vahendusel, regulatsioon läheb oluliselt lihtsamaks ning inimtööjõudu vajavaid toiminguid oluliselt vähemaks. Samas peab jääma senine kord süüdistatava, kannatanu jne poole jaoks kes ei kasuta digimenetlust V
26. 156¹ lg 7 järgi on helisalvestise valmistamise koopia eest tasu kuni 5€ ning lg 8 järgi protokollis koopia eest ette nähtud riigilõiv riigilõivuseaduse § 61 lg 1 määras. **Kommentaar:** Säte võib jääda muutmata – need kes digitoimiku kaudu tasuta ei saa/ei soovi kohtuistungis protokolliga (iseäranis süüdistatav, kannatanu, tsiviilkostja, kolmas isik) peavad siiski saama senise korra kohaselt need kätte, tasudes tekkiva kulu riigilõivuna M
27. KrMS § 156² lg 1 järgi teeb kohus e-toimiku süsteemis kohtumenetluse pooltele viivitamata kättesaadavaks kõik kohtumenetluse menetlusdokumendid, sõltumata sellest kuidas need kohtumenetluse pooltele kätte toimetatakse. **Kommentaar:** säte mõte peaks jääma samaks, kuid selle asukoht võib vajada korrastamist V
28. KrMS § 160¹ lg 1 järgi on **kriminaaltoimik kriminaalasjas kogutud dokumentide kogum.** Kohus peab iga kohtus menetletava kriminaalasja kohta **kohtutoimikut**, kuhu võetakse ajaliselt järgnevuses kõik menetlusdokumendid ja muud asjaga seotud dokumendid. **Seaduses ettenähtud juhtudel võetakse kohtutoimiku juurde muud menetlusega seotud esemed.** Kohtutoimikut peetakse kirjalike dokumentide kogumine. **Kohtutoimikut võib pidada ka täielikult või osaliselt digitaalsena.** Kui kohtutoimikut peetakse digitaalsena, siis paberdokumendid skaneeritakse ja salvestatakse e-toimiku süsteemis asjakohase menetluse juures. E-toimiku süsteem salvestab automaatselt dokumendi süsteemi salvestamise aja ja salvestaja andmed. **E-toimiku süsteemi salvestatud dokumendid asendavad paberdokumente.** Kohustuslikule digitaalse kohtutoimiku pidamisele ülemineku aja ja korra, tehnilised nõuded digitaalse kohtutoimiku pidamisele ja sellega tutvumisele, samuti elektrooniliste dokumentide

- säilitamisele kehtestab valdkonna eest vastutav minister määrusega. Digitaalse kohtutoimiku arhiveerimise ning arhiveeritud toimiku ja menetlusdokumentidega tutvumise täpsemad nõuded kehtestab valdkonna eest vastutav minister määrusega. **Kommentaar:** säte vajab tervikuna muutmist seoses hübriidsüsteemilt digitoimikule üleminekuga V
29. KrMS § 160² – kui käesolevas seadustikus ei ole sätestatud teisiti, **edastatakse kriminaalmenetluses digitaalsed taotlused, kaebused ja muud dokumendid vahetult või e-toimiku süsteemi kaudu.** Vahetult edastatud digitaalse dokumendi kannab menetleja e-toimiku süsteemi. **Digitaalse dokumendi lisamiseks kriminaaltoimikusse see trükitakse ning paigutatakse toimikusse. Trükitud dokumendi õigsust ja vastavust digitaalsele dokumendile kinnitab meneleja oma allkirjaga,** millele lisab e-toimiku süsteemis identifitseerimise numbri. Advokaadid, notarid, kohtutäiturid, panktroni haldurid ja riigi- või kohaliku omavalitsuse asutused esitavad avaldused, kaebused ja muud dokumendid menelejale elektrooniliselt, kui ei ole mõjuvat põhjust esitada menetlusdokument muus vormis. **Kommentaar:** säte vajab muutmist seoses põhimõtte muutusega, et pabertoimiku asemel on õiguslikku tähendust omav toimik digitaalne V
30. KrMS § 160³ lg 1 – nõuded kriminaaltoimikule ja kaitseakti näidisvormi kehtestab valdkonna eest vastutav minister. **Kommentaar:** rakendusakt ning vajadusel ka volitusnorm vajab ülevaatamist M
31. KrMS § 160⁴ – kui isikul on õigus käesoleva seadustiku alusel tutvuda menetlusdokumendiga, võimaldatakse **talle teha sellest väljakirjutusi ja saada tasu eest selle koopია,** kui käesolevas seadustikus ei ole reguleeritud teisiti. Kriminaalmenetluse huvides võib prokuratuur motiveeritud määrusega teatud ajaks väljakirjutuste tegemise ja koopia saamise õigust piirata. **Kommentaar:** säte vajab muutmist seoses sellega, et reeglina toimub juurdepääsu võimaldamine digitoimiku kaudu, säilitades ka väljakirjututuste ja tasu eest koopiade võimaluse mitteprofessionaalsele kriminaalmenetluses osalejale V
32. KrMS § 163 lg 2 – **Kutse lõpposa sisaldab teatist,** mis täidetakse, kui kutse antakse isikule allkirja vastu üle. Teatistes märgitakse kutse vastuvõtnud isiku nimi, tema **allkiri kutse vastuvõtmise kohta,** kutse **kättesaamise kuupäev** ning kutsutava äraolekul kutse vastuvõtnud isiku kohustus anda kutse kutsutavale esimesel võimalusel või teatada kutsujale kutse edastamise võimatusest. Kutse vastuvõtmisest keeldumise kohta teeb kutse kättetoimetaja kutse lõpposas olevale teatisele märke, mida kinnitab oma allkirjaga. Kui isiku kutsutakse §-s 164 sätestatud korras (telefoni või tehnilise sidevahendi kaudu edastatud kutse), märgitakse lg 2 teatisele telefoni või muu sidevahendi number, millel kutse on edastatud. **Kommentaar:** Kutse kättetoimetamise üldkord (digitoimiku vahendusel) tuleb lisada, säilitades ka klassikalise paberkutse regulatsiooni nendele kes digimenetluses ei osale või kes vaatamata osalemisele kutse dokumenti digitoimikus ei ava V
33. KrMS § 163¹ lg 5 – kohus väljastab kaitsjale tema taotlusel rahvastikuregistrist selle isiku aadressi, kes kutsutakse tunnistajana kohtusse kaitsja taotlusel. **Kommentaar:** kohtumenetluse pool peaks senist loogikat järgides saama kutsuda isiku välja ka digitoimiku vahendusel, säte võib vajada täiendamist V
34. KrMS § 163¹ lg 5 – kutse toimetab tunnistajale, asjatundjale ja eksperdile kätte kohtumenetluse pool või tema ülesandel kolmas isik. **Kommentaar:** säte tõenäoliselt ei vaja muutmist, kuid peab olema reguleeritud, et ka digitoimiku kaodu poole poolt kättetoimetatud kutse on üks võimalus, eelistatud pealekauba M

35. KrMS § 165 lg 1 – Kirjaliku kutse võib kätte toimetada teatisele antava allkirja vastu, posti teel allkirja vastu väljastatava postisaadetisena või elektrooniliselt. **Kommentaar:** vajadusel korrastada V
36. KrMS § 165 lg 4 – Kutse võib saata menetlusosalistele elektronpostiga menetlusosalise poolt menetlejale avaldatud või menetlusosalise tööandja või isiklikul veebilehel avaldatud elektronposti aadressil. Elektronpostiga edastatud kutse peab sisaldama märget kutse kättesaamise elektroonilise kinnitamise kohustuse kohta. Juhul kui menetleja poolt välja selgitatud elektronposti aadressil saadetud kutse saatmisest alates kolme tööpäeva jooksul ei saada kutse kättesaamise kinnitust, saadetakse kutse allkirja vastu väljastatava postisaadetisena või antakse kutsutavale allkirja vastu. **Kommentaar:** vajadusel korrastada V
37. KrMS § 165 lg 41- Kui kutse tehakse kättesaadavaks e-toimiku süsteemi kaudu, teatatakse kutse olemasolust kutsutava elektronposti aadressil, mis on näidatud menetlusdokumendis või avaldatud internetis. Teatis peab sisaldama viidet e-toimiku süsteemis asuvale digitaalsele kutsele ja sellega tutvumiseks antavat tähtaega, milleks on saatmise hetkest kolm päeva. Kutsele ei lisata digitaalallkirja, kui selle saatja ja saatmisaeg on e-toimiku süsteemi kaudu tuvastavad. E-toimiku süsteemi kaudu kättesaadavaks tehtud kutse loetakse kättetoimetatuks, kui saaja avab selle infosüsteemis või kinnitab infosüsteemis selle vastuvõtmist dokumenti avamata, samuti siis, kui seda teeb muu isik, kellel saaja võimaldab infosüsteemis dokumente näha. Kui kutsega ei ole e-toimiku süsteemi kaudu tutvunud teatise saatmisest arvates kolme päeva jooksul, saadetakse kutse allkirja vastu väljastatava postisaadetisena või antakse kutsutavale allkirja vastu. **Kommentaar:** vajadusel korrastada V
38. KrMS § 165 lg 5 – Teatis kutse allkirja vastu kättetoimetamise kohta, postiteenuse osutaja väljastusteade ning elektronkirja väljatrükk kutse väljastamise kohta ja kinnituse väljatrükk selle kättesaamise kohta lisatakse kriminaaltoimikusse. E-toimiku süsteemi kaudu kutse kättesaamise fakt registreeritakse e-toimiku süsteemis ning väljatrükki kriminaaltoimikusse ei lisata. **Kommentaar:** vajadusel korrastada V
39. KrMS § 1691 Kohtuistungi toimumise aeg avaldatakse kohtu veebilehel. **Kommentaar:** selle kõrval või selle asemel võib olla vajalik ka istungi aja avaldamine e-toimikus, mis võiks olla otsekanal kust osalised, s.h. need kes ei ole istungile kutsutud, saavad kogu ametliku teabe kriminaalmenetluse kohta K
40. KrMS § 175(menetluskulud) lg 1 p 5 – menetluskulu on ka KrMS § 224 lg 1 kohaselt kaitsjale kriminaaltoimiku materjalist koopia tegemise kulud riigilõivuseaduse § 61 lg 1 sätestatud määras. **Kommentaar:** Kuivõrd kaitsja osaleb digimenetluses, siis temale enam toimikust koopiat tegema ei peaks, teisalt kui sisse seada süüdistatavale ka iseseisev toimikule juurdepääs, siis temal peaks olema võimalik riigilõivu vastu ka koopiat saada, samuti teistel osalistel. Arutada ja kaaluda K
41. KrMS § 189 lg 4 – määratud kaitsja tasu suuruse ja kulude hüvitamise ulatuse kindlaksmääramise taotlus lahendatakse digitaalselt uurimisasutuse, prokuratuuri või kohtu infosüsteemis. **Kommentaar:** täpsustada JMiga kas digitoimiku liidese sisseviimisel tuleb siin infosüsteemide nimed asendada või jäävad nii nagu on K
42. KrMS § 193 lg 2 – Kui kriminaalmenetlust alustab uurimisasutus, teatab ta menetluse alustamisest viivitamata prokuratuurile. **Kommentaar:** Digitoimiku rakendamisel piisab esimese menetlustoimingu salvestamisest millega loetakse menetlus alustatuks ning vajadusel genereerib süsteem prokuratuurile lg 2 teate automaatselt. Eraldi prokuratuurile teatamise toimingu annaks ära kaotada, üks toiming uurimisasutusele vähem. V

43. KrMS § 195 – kohapeal suuliselt esitatud kuriteoteate protokoll koopia antakse kuriteoteate esitajale. **Kommentaar:** *Juhul kui kuriteoteate esitaja on andnud nõusoleku digimenetluses osalemiseks, saadetakse talle protokoll digitoimiku kaudu. V*
44. KrMS § 198 lg 1 ja 1¹ – uurimisasutus või prokuratuur teatab kuriteoteate saamisest alates 10 päeva jooksul kuriteoteate esitajale kriminaalmenetluse alustamata jätmisest, samuti selle tähtaja pikendamisest. Lg 3 alusel teatatakse ka isikule kelle kohta kaebus esitati **Kommentaar:** *Kuriteoteate puhul tuleks samamoodi julgustada ning vajadusel panna soovituslikku formulari sisse küsimus, kas avaldaja on nõus et ta saab selle teate e-toimiku vahendusel. Näiteks politsei kodulehel kuriteoteate formulari juba lisada digiteabevahetuse teabeleht ja kastike kas inimene on sellega nõus või mitte. Kui on nõus, siis on politseil kogu edasine elu tunduvalt lihtsam, inimesel endal muidugi ka. Säte ise ei vaja muutmist M*
45. KrMS § 201 – materjalide saatmine alaealiste komisjonile: **Kommentaar:** *iga komisjon peaks määrama isiku kellele need materjalid e-toimiku vahendusel saadetakse ning kellel on juurdepääs asja digitoimikule. M*
46. KrMS § 203¹ lg 7 – kannatanul on õigus esitada kaebus leppimise tõttu kriminaalmenetluse lõpetamise määruse peale määruse **koopia** saamisest alates 10 päeva jooksul. **Kommentaar:** *Kui kannatanu on andnud nõusoleku osaleda menetluses digimenetluse vormis, saadetakse talle see määrus e-toimiku vahendamisel ja loetakse kättesaaduks vastavalt digimenetluse protseduurireeglitele. Koopia vt p 11, säte võib vajada muutmist V*
47. 2032 lg 2 – Prokuratuur või kohus saadab lepitusmenetluse rakendamise määruse lepitajale lepitamise korraldamiseks. **Kommentaar:** *Saatmine võiks toimuda digitoimiku vahendusel. M*
48. 203² lg 4 – Leppimise korral lisatakse aruandele lepituskokkuleppe koopia. **Kommentaar:** *vt p 11 V*
49. KrMS § 206 lg 2 – kriminaalmenetluse lõpetamise määruse **koopia** tuleb viivitamata saata: kuriteoteate esitanud isikule, kahtlustatavale või süüdistatavale ning tema kaitsjale, kannatanule või tema esindajale, tsiviilkostjale või tema esindajale, kolmandale isikule või tema esindajale. **Kommentaar:** *kõik need teated saaks saata digitaalselt e-toimiku vahendusel (vali digitoimikust adressaat ja nupp saada, läheb elektronpost lühiteabega, millel asuva lingi kaudu saab sisse logida digitoimikusse teate vaatamiseks ja soovi korral allalaadimiseks või väljaprintimiseks), juhul kui on olemas isiku elektronposti aadress digitoimikus (ning kui ta on andnud nõusoleku) Koopia vt p 11. V*
50. KrMS § 206 lg 22 – EKEI teavitamine samuti digitoimiku vahendamisel lõpetamisest. M
51. § 206 lg 4 – kriminaalmenetluse lõpetamise määruse **koopia** võib alluvuse korras saata asjaomasele asutusele, kes otsustab väärteo- või distsiplinaarmenetluse alustamise. **Kommentaar:** *vt p 11 V*
52. KrMS § 208 lg 4 – ringkonnakohtunikul on enne alustamata jätmise või lõpetamise vaide otsustamist õigus nõuda kriminaaltoimiku materjale. **Kommentaar:** *Õigus nõuda asendada automaatse juurdepääsuga digitoimikule. Ei pea hakkama eraldi nõudma ning omakorda prokuratuur seda nõuet täitma. Säte vajab muutmist V*
53. KrMS § 209 – Kriminaaltoimiku arhiivimine: Kui kriminaalmenetlus lõpetatakse §-des 200-205² sätestatud alustel, antakse kriminaaltoimik arhiivi. Üldmenetluses kohtusse saadetud kriminaalasjas antakse kriminaaltoimik arhiivi kohtulahendi jõustumisel. Kriminaaltoimiku arhiivimise korra ja toimiku säilitamise tähtjad kehtestab Vabariigi Valisus määrusega. **Kommentaar:** *Kuivõrd kaob ära füüsiline paberandjal toimik, tuleb ka arhiivimise sätted muuta. Kehtestada tuleb kui kaua*

infosüsteemis digitoimikut säilitatakse pärast kriminaalmenetluse lõpetamist ja kohtulahendi jõustumist – tähtjad võiks olla samad mis arhiivimise puhul, selle vahega et säilitamise kulu tuleb kanda digitoimiku pidajal ja arhiivi koormus väheneb (kui mitte tahta hakata looma eraldi digiarhiivi väljaspool RIKi digitoimikutele, mis ei tundu mõistlik. IT inimesed peavad ütleva, kas nn mitteaktiivne menetlus näiteks annab ära pakkida, nii et ta on vajadusel olemas ja avatav, kuid hoiustamine võtaks vähem ruumi. Paberandjal originaalide säilitamise kohta eraldi säte – sakslastel näiteks kuni kuriteo aegumistähtaja lõpuni
V

54. KrMS § 210 **E-toimiku menetlemise infosüsteem.** (1) E-toimiku menetlemise infosüsteem (edaspidi e-toimiku süsteem) on kriminaalmenetluses menetlusandmete ja isikuandmete töötlemiseks peetav riigi infosüsteemi kuuluv andmekogu, mille eesmärk on: 1) tagada ülevaade uurimisasutuste, prokuratuuri ja kohtute menetluses olevatest kriminaalasjadest, samuti alustamata jäetud kriminaalasjadest; 2) kajastada andmeid kriminaalmenetluse käigus tehtud toimingute kohta; 3) võimaldada menetleja töö korraldamist; 4) tagada kriminaalpoliitiliste otsustuste tegemiseks vajaliku kuritegevuse statistika kogumine; **5) võimaldada andmete ja dokumentide elektroonilist edastamist.** (2) Andmekogusse kantakse: 1) andmed menetluses olevate, alustamata jäetud ja lõpetatud kriminaalasjade kohta; 2) andmed kriminaalmenetluse käigus tehtud toimingute kohta; **3) digitaalsed dokumendid käesolevas seadustikus sätestatud juhtudel;** 4) andmed menetleja, menetlusosalise, süüdimõistetud, eksperdi, asjatundja ja tunnistaja kohta; 5) kohtulahend. (3) E-toimiku süsteemi asutab ja selle põhimääruse kehtestab Vabariigi Valitsus. (4) E-toimiku süsteemi vastutav töötleja on Justiitsministeerium. E-toimiku süsteemi volitatud töötleja on valdkonna eest vastutava ministri poolt määratud isik. (5) Valdkonna eest vastutav minister võib anda määrusi e-toimiku süsteemi töö korraldamiseks. (6) Justiitsministeerium avaldab e-toimiku süsteemi andmete põhjal iga aasta 1. märtsiks aruande eelmise aasta kuritegevuse kohta. (7) Kuritegevuse statistikat avaldab Justiitsministeerium. (8) Kriminaalstatistika avaldamise korra kehtestab Vabariigi Valitsus. **Kommentaar:** koostöös JMiga teha kindlaks e-toimiku ja digitoimiku kui ühe selle kasutajaliidese õigusliku regulatsiooni vahekord, eelduslikult siin suuri muutusi vaja teha pole. **K**
55. KrMS § 213 lg 1 p 4 – prokuratuur on pädev tutvumiseks ja kontrollimiseks **välja nõudma kriminaaltoimiku materjali** ja muu materjali. **Kommentaar:** Kuivõrd digitoimiku tingimustes kriminaaltoimiku väljanõudmise tähendus selles mõttes kaob ära, et keegi ei pea enam füüsilist toimikut prokurörile tooma ja selleks ajaks uurimisasutus oma töö sellega peatama, siis sõna “väljanõudmine” asemel sobiks paremini näiteks “**tutvuma kriminaaltoimikuga ning välja nõudma muu materjali**”. Digitoimiku süsteem peaks fikseerima automaatselt kes prokuröridest tutvus toimikuga ning prokuratuuri sisekontrolli teema on määratleda reeglid, et ei tutvutaks toimikuga muudel kui tööks vajalikel eesmärkidel ning nende täitmise üle valvata. Võimalik on tehniliselt seada ka juurdepääsupiirangud digitoimikule nii uurimisasutuse siseselt kui ka prokuratuuri siseselt – kuid see ilmselt ei ole KrMS tasandi regulatsiooni objekt. **V**
56. KrMS § 216 lg 6 Kriminaalasja eraldamise määruse **koopia** lisatakse uude toimikusse. **Kommentaar:** Digitoimiku kontekstis ei ole enam koopiat, vaid digiallkirjastatud originaal, mis on reprodutseeritav digitaalselt piiramatul arvul. Sõnastus võib vajada täpsustamist, näiteks sõna “koopia” väljajätmise teel, et tähttelhelisel seaduse järgimisel ei tekiks selle täitmise võimatust või vajadust

- hakata kunstlikult looma mittevajalikku koopiat. Vt ka kommentaar p 11 väljatrükk vs tõestatud väljatrükk V*
57. KrMS § 219 lg 2: kahtlustatavana kinnipidamise asendamise kohta koostatakse akt, mille **koopia** edastatakse prokuratuurile. **Kommentaar:** vt p 11 ja 56 kommentaar. V
58. KrMS § 222 lg 1: Kui uurimisasutuse ametnik on veendunud, et kriminaalasjas vajalikud tõendid on kogutud, edatab ta kriminaaltoimiku, **mille materjal on süstematiseeritud ja lehed nummerdatud**, viivitamata koos **kriminaaltoimikus hoitavate asitõendite, salvestiste ja anonüümse tunnistaja isikuandmeid sisaldava pitseeritud ümbrikuga** prokuratuurile. [...] Kohtuelse menetluse kokkuvõtte edastatakse prokuratuurile koos kriminaaltoimikuga **paberil ja elektrooniliselt**. **Kommentaar:** säte vajab muutmist, süstematiseerituse ja lehtede nummerdatuse nõue peaks jääma, kuid digitoimik paljuski teeb seda automaatselt. Digitaalses kriminaaltoimikus asitõendeid ega anonüümse tunnistaja pitseeritud paberümbrikku hoida ei saa, see tuleb sama loogikat jätkates saata prokuratuuri eraldi füüsilise saadetisena või anonüümse tunnistaja kohta luua digitaalne ümbrik, vt kommentaar 1 V
59. KrMS § 224- Prokuratuur **esitab kaitsjale kriminaaltoimiku koopias elektroonilisel andmekandjal või kaitsja kirjaliku põhistatud taotluse alusel paberil**. Kaitsja võib toimiku koopias loobuda. **Koopias vastuvõtmise või sellest loobumise kohta annab kaitsja allkirja**. Kannatanule või tsiviilkostjale esitab prokuratuur kriminaaltoimiku tutvumiseks tema taotlusel. Kaitsja, kannatanu või tsiviilkostja taotlusel esitatakse talle tutvumiseks kriminaalasjas tehtud **salvestis** või asitõend. Prokuratuur **märgib koopias tegemise keelu kaitsjale esitatavale dokumendi või toimiku koopiale**. **Kommentaar:** Säte vajab muutmist. Kaitsjale toimik digitoimiku vahendusel. Ülejäänutele samuti, välja arvatud kui nad taotleavad paberikandjal koopiat, mis tehakse riigilõivu eest (digitoimikuga tutvumine tasuta). Salvestis osa digitoimikust, sellega tutvumist enam eraldi taodelda ei tuleks. V
60. KrMS § 224¹ –**Kommentaar:** täiendada, et lisaks kaitsja kaudu tutvumisele on **kahtlustataval või süüdistataval ka alati autonoomne toimikuga tutvumise õigus digitoimiku vahendusel**. Vt põhjendused täpsemalt Rasmus Karja magistritöös digitoimiku teemal. Lisaks digitoimiku tingimustes ei põhjusta kahtlustatava või süüdistatavale juurdepääsu loomine täiendavat kulu, mistõttu sel põhjusel pole põhjust piirata tema autonoomset juurdepääsu. See teema vajab läbiarutamist K
61. KrMS § 225 lg 3 – taotluse rahuldamata jätmise vormistatakse määrusega, **mille koopias** edastatakse taotlejale. **Kommentaar:** vt varasemad seoses sõnaga “koopias” p 11 V
62. KrMS § 226 lg 2 – Süüdistusaktile lisatakse nende isikute nimekiri, kelle kutsumist kohtuistungile prokuratuur taotleb. Nimekirjas märgitakse kutsutavate ees- ja perekonnanimi, ning kannatanu, tsiviilkostja, kolmanda isiku, nende esindajate, kaitsja ja süüdistatava elu või asukoht. Nimekirja väljavõttes märgitakse vaid kutsutava ees- ja perekonnanimi. **Kommentaar:** Praktikas tekkinud probleem, et prokuratuur ei saada digitaalset süüdistusakti süüdistatavale ja kaitsjale, sest selles on väljakutsutavate aadressid. Samas kehtiva seaduse sõnastus justnimelt täpsustab, et kaitsjale-süüdistatavale antavas väljavõttes, mis järelikult on süüdistusaktist eraldiseisev dokument, neid aadresse ei ole. Täpsustada, milles on küsimus. K
63. KrMS § 226 lg 3 – Süüdistusakt edastatakse kohtule **ka elektrooniliselt**. **Kommentaar:** Tuleb üldsäte, et kohtule saadab prokuratuur kõik digitoimiku

- vahendusel, mistõttu eraldi pole seda vaja iga kord üle korrata, samuti pole vaja dubleerida paberil ja digitaalselt V
64. KrMS § 226 lg 5 - §67 lg 4 anonüümse tunnistaja ümbrik jäetakse hoiule prokuratuuri – kui see digitaliseerida, siis tuleb ka siin ära muuta. **Kommentaar:** vt p 1 K
 65. KrMS § 226 lg 7 – tsiviilhagi koopia edastab prokuratuur süüdistatavale, tema kaitsjale ja tsiviilkostjale. **Kommentaar:** vt märksõna “koopia” p 11 V
 66. KrMS § 227 – Pärast süüdistusakti **koopia** saamist esitab kaitsja hiljemalt kolm tööpäeva enne eelistungit kohtule kaitseakti ning prokuratuurile selle **koopia**. **Kommentaar:** vt p 11 V
 67. KrMS § 229 lg 4 – prokuratuuri määruse **koopia** saadetakse kaebuse esitajale. **Kommentaar:** vt p 11 V
 68. 234 – toimik edastatakse. **Kommentaar:** Säte võib jääda muutmata, üldsättes defineeritakse mida tähendab toimiku edastamine KrMS mõttes digitoimiku puhul. **M**
 69. 235¹ lg 1 p 2 – toimiku prokuratuurile tagastamine **Kommentaar:** Ka tagastamise sõnastus sättes võib jääda nagu ta on, ainult et toimiku füüsilise tagasisaatmise asemel tähendab tagastamine digitoimiku tagastamine määruse tegemist +nupu “tagasta” vajutamist, seda sätestab sisseviidav üldsäte.
 70. KrMS § 245 lg 5 Prokuratuur edastab kokkuleppe **koopiad** süüdistatavale ja kaitsjale ning saadab kriminaaltoimiku kohtusse. **Kommentaar:** vt koopia p 11 V
 71. KrMS § 246 lg 1¹ – kohus teavitab füüsilisest isikust kannatanut tema esitatud kontaktandmete alusel või e-toimiku süsteemi kaudu kohtuistungis toimimise ajast, kui kannatanu on seda taotlenud. **Kommentaar:** vt üldregulatsioon digimenetluses osalemise kohta, säte vajab muutmist V
 72. KrMS § 252 lg 2 – käskmenetluse süüdistusakt ja kriminaalasja materjalid saadetakse kohtusse ning akti koopiad edastatakse süüdistatavale ja tema kaitsjale. **Kommentaar:** vt p 11 V
 73. KrMS § 254 lg 5 – käskmenetluses tehtud kohtuotsuse **koopia toimetatakse** § 164 lg 3 ja 5 sätteid järgides süüdistatavale, kaitsjale, kannatanule ja prokuratuurile. **Kättesaamisest** alates 15 päeva õigus taotleda üldkorras ... **Kommentaar:** vt p 11 V
 74. 2562 lg 2 Kiirmenetluse protokoll **edastatakse** prokuratuurile. **Kommentaar:** Defineerida, mida tähendab edastamine digitoimiku puhul. **M**
 75. 256⁴ prokurör annab kohtule kriminaalasja materjalid. **Kommentaar:** Annab – edastab digitoimiku kaudu. Ühtsuse ja selguse huvides asendada sõna annab sõnaga edastab V
 76. KrMS § 265 lg 2 – Süüdistatavale, prokuratuurile ja kaitsjale edastab kohus koos kohtukutsega kohtu alla andmise määruse **koopia**. **Kommentaar:** vt p 11 V
 77. KrMS § 267 lg 3 – korrariikkumise tõttu kogu istungi ajaks saalist eemaldatud süüdistatavale antakse kohtuotsuse või selle resolutiivosa **koopia** viivitamata kätte pärast kohtuotsuse kuulutamist. **Kommentaar:** kui süüdistatav on nõustunud digimenetlusega, tähendab see talle teate saatmist digitoimiku kaudu et ta saab sisse logida ja otsust lugeda/alla laadida/printida. Vahialusele ja digimenetluseks nõusoleku mitte andnud süüdistatavale tuleb anda paberil. **NB!** Paberil anda kätte mis?: 1) otsuse lihtväljatrükk digitoimikust 2) digitoimiku väljatrükki kinnitatud koopia, kohtukantselei kinnitab, määrusega täpsustada, mida tähendab ja kuidas näeb välja kinnitamine vt. Ka p 11 V
 78. 267 lg 8 - korrariikkujate nõudmisel antakse talle kohtumäärus väljavõttena kohtuistungis protokollis. **Kommentaar:** Kui korrariikkujate on digimenetluses

- osaleja, saadetakse see talle digitoimiku kaudu. Ülejäänutele paber kandjal. Säte ise ei vaja tingimata muutmist **M**
79. KrMS § 279 lg 1 – kohtunik teeb kindlaks kas süüdistatav on saanud süüdistusakti koopia. **Kommentaar:** digimenetluses osaleva süüdistatava puhul kohus kontrollib digitoimikust, kas on olemas logi süüdistatava poolt süüdistusakti avamise kohta. Digimenetluses mitteosaleva süüdistatava puhul kas ta on allkirja vastu kätte saanud süüdistusakti väljatrüki. Sõna koopia tõttu vajab säte ilmselt muutmist **V**
80. 279 lg 2 – kui süüdistatav ei ole süüdistusakti ja kohtu alla andmise määruse koopiat kätte saanud, annab kohus need talle kätte ja süüdistatava või kaitsja taotlusel määrab aja nendega tutvumiseks või lükkab edasi. **Kommentaar:** defineerida, mid tähendab kätte saamine digimenetlusega nõustunud süüdistatava puhul. 1) talle on saadetud elektronkiri teavitusega et süüdistusakt on tutvumiseks digitoimikus talle kättesaadav 2) punktis 1 nimetatu + see et ta on süüdistusakti digitoimikus avanud? Süüdistatav, kes ei ole digimenetlusega nõustunud, kohaldub kehtiv süüdistusakti kättesaamise regulatsioon. Koopia tõttu vaja muuta **V**
81. KrMS § 286¹ kohus võib keelduda tõendi vastuvõtmisest kui tõendit ei olnud loetletud süüdistus- ega kaitseaktis ning kohtumenetluse pool ei ole nimetanud olulisi põhjuseid, miks ta ei saanud taotlust varem esitada. **Kommentaar:** säte ei vaja muutmist **M**
82. KrMS § 288 lg 9 p 3 – võimaldada tunnistajal, kes ei mäleta tõendamiseseme asjaolusid, tutvuda dokumendi või muu esemega, mis võib aidata tunnistajal neid meenutada. **Kommentaar:** vaja on töökorralduslikult lahendada ekraan kohtusaalis, töökorralduslikult on mugavam, kui see pole üksnes kohtuniku/prokuröri/kaitsja privaatekraan(nende sülearvutitel), vaid millel saaks dokumendi kuvada ka tunnistajale jt.**M**
83. KrMS § 289 tunnistaja kohtueelses menetluses antud ütluste avaldamise määramine usaldusväärse kontrolliks. **Kommentaar:** Avaldamine võiks hõlmata lisaks ettelugemisele ka ülekuulamise protokollide kuvamise ekraanile sarnaselt punktis 82 toodule.**M**
84. KrMS § 296 lg 2 - Uurimistoimingute protokollide või kriminaaltoimiku muu dokumendi avaldamiseks esitab prokurör selle omal algatusel või teise kohtumenetluse poole taotlusel kohtule. **Kommentaar:** Digitoimiku puhul tähendab see mitte füüsilise eseme (paber kandjal dokumendi näiteks) kohtule esitamist, vaid digitoimiku vahendusel kohtule esitamist. Vajadusel defineerida, mida tähendab dokumendi esitamine.**M**
85. KrMS § 306 lg 3 – kohtuotsuse allkirjastavad digitaalselt kõik kohtukoosseisu liikmed. **Kommentaar:** võtta sõna “digitaalselt” siit välja, kuna digitoimiku puhul tuleb menetlejal kõik digiallkirjastada, ilma et seda peaks iga otsuse liigi või sätte puhul eraldi üle kordama.**V**
86. KrMS § 306 lg 3¹Kohus võib otsuse vormistada ja allkirjastada paberil, kui kohtust või kohtukoosseisu liikmetest sõltumatul põhjusel ei ole võimalik täita lg 3 nõudeid e digiallkirjastada. **Kommentaar:** võtta see säte siit välja ja viia sama säte menetlust reguleerivasse üldsättesse, kuna digitoimiku puhul teeb uurimisasutus/prokuratuur/kaitsja kõik allkirja/kirjalikku vormi nõudvad dokumendid digiallkirjaga, järelikult ka erand peaks olema kõigi dokumendiliikide ja menetlejate lõikes ühine. **V**
87. KrMS § 206 lg 5 – vead parandab kohus määrusega, mille koopia saadetakse isikutele, kellele on väljastatud vigase otsuse koopia. **Kommentaar:** vt p 11 **V**
88. KrMS § 315¹ kohtuotsuse resoluvivosa kuulutamise ja kohtuotsuse pooltele kättesaadavaks tegemise aeg ning selle muutmise avaldakakse kohtu veebilehel,

- märkides kriminaalasja numbrilise, täiesalise süüdistatava nime, kval jne. **Kommentaar:** Kui nende andmete avaldamisel veebilehel on omaette eesmärk, võib see jääda nagu on, kuid lisaks tuleks sel juhul kogu info saata asjaosalistele ka digitoimiku teavituse vahendusel, et oleks üks kanal, mille kaudu asjaosalised kohtule dokumente esitavad, kutseid, teateid jne saaksid. Täiendada sel juhul, et avaldab ka digitoimikus V
89. KrMS § 317 – **Kohtuotsuse koopia ja väljatrüki andmine:** Pärast kohtuotsuse kuulutamist või teatavaks tegemist võib sellega tutvuda kohtus. Kohtumenetluse poole soovil antakse talle kohtuotsuse koopia või väljatrükk. Kohus saadab kohtulahendi koopia kohtumenetluse poolele, kes ei võtnud osa kohtuotsuse kuulutamisest. Vahistatud süüdistatavale saadetakse või antakse kohtuotsuse koopia või väljatrükk viivitamata pärast kohtuotsuse kuulutamist või kohtu kaudu teatavaks tegemist. **Kommentaar:** säte vajab muutmist. Menetlejale ning digimenetluseks nõusoleku andnud isikule tehakse otsus teatavaks digitoimiku vahendusel. Vahistatule ning nõusoleku mitteandnud süüdistatavale jätkuvalt paberil (ning lisaks ka meili teel digitoimiku teavituslink normaalkorras, kui on teada tema meiliaadress). V
90. KrMS § 319 lg 1 – Apellatsioonioiguse kasutamise soovist võib teatada ka elektrooniliselt. **Kommentaar:** Säte siit välja jätta, üldregulatsioon defineerib, et igasugune teatamine digitaalselt, välja arvatud erandid. V
91. KrMS § 319 lg 3 vahistatud süüdistatav või tema kaitsja võib esitada apellatsiooni 15 päeva jooksul alates süüdistatavale kohtuotsuse koopia kättesaamisele järgnevas päevas. **Kommentaar:** Jätta säte muutmata ja erand sisse. Sõna koopia vt p 11, vajab muutmist V
92. KrMS § 320 Kohtutoimiku väljanõudmine ja sellega tutvumine: **Ringkonnakohus nõuab** apellatsiooni saamisel asja menetlenud maakohult viivitamata välja kohtutoimiku. Maakohus saadab kohtutoimiku ringkonnakohtule viivitamata pärast üleandmisnõude saamist. **Kommentaar:** säte vajab muutmist, digitoimiku puhul. Näiteks: Apellatsioonioiguse kasutamise soovist teate saanud kohus saadab ringkonnakohtule digitoimiku kaudu kohtutoimiku. Vt ka üldsäte digitaalse teabevahetuse kohta, täpsustada sõnastust ilma et tuleks ebavajalikku kordust V
93. KrMS § 320 lg 2 Süüdistataval on õigus kohtutoimikuga tutvuda kaitsja vahendusel. **Kommentaar:** “või digitoimiku vahendusel iseseisvalt” vt ka varasem punkt samal teemal V
94. § 321 Apellatsioon vormistatakse masina- või arvutikirjas. Vahistatud süüdistatav võib apellatsiooni vormistada ka selgelt loetavas käekirjas. Prokuratuuri ja kaitsja koostatud apellatsioon edastatakse kohtule ka elektrooniliselt **Kommentaar:** Järjekordne näide tänasest dubleerimisest nn hübriidmenetluses – tuleb teha nii paberdokument ja lisaks ka elektrooniline. Säte vajab muutmist – ainult elektrooniline digitoimiku vahendusel prokuratuuri, kaitsja või süüdistatava poolt., välja arvatud erandid – vahialune või digimenetlusega mittenõustunud süüdistatav võib apellatsiooni esitada ka masina- või arvutikirjas paberikandjal, lisaks vahialune ka selgelt loetavas käeskirjas. V
95. KrMS § 321 lg 5 – Apellatsioonile lisatakse selle koopiad süüdistatavale, kelle huve see puudutab. **Kommentaar:** digimenetlusega nõustunud süüdistatavale meiliteavitus, ülejäänutele digitoimikust oleva apellatsiooni väljatrükk (kas lihtväljatrükk või kinnitatud – vt sama küsimus ühes varasemas punktis). V
96. KrMS § 322 lg 2 – Süüdistatavale, kelle huve apellatsioon puudutab, saadetakse koos teatega apellatsiooni koopia. **Kommentaar:** vt p 11 V
97. KrMS § 328 lg 2 – kohtumääruse koopia saadetakse selle tegemisest alates kolme päeva jooksul poolele, kelle huve see puudutab. **Kommentaar:** vt p 11 V

98. KrMS § 331 lg 1³ Kui apellatsioonis esitatud apellandi kontaktandmetel ei ole võimalik apellandile kohtukutset kätte toimetada, võib kohus jätta apellatsiooni määrusega läbi vaatamata või vaadata apellatsiooni läbi kirjalikus menetluses. **Kommentaar:** rakendub üldregulatsioon, säte ei vaja muutmist **M**
99. KrMS § 343 Pärast kohtuvaidlust teatab ringkonnakohus kohtuotsuse kuulutamise aja või päeva, millal kohtulahend on **ringkonnakohtus** kohtumenetluse pooltele kättesaadav. Ringkonnakohtu otsuse koopiat kätteandmisel järgitakse § 317. **Kommentaar:** jätta välja sõna "ringkonnakohtus". Kohtuotsuse lisamisel digitoimikusse saadetakse pooltele selle kohta teade. Digimenetluses mitteosalev isik tutvub lahendiga kaitsja vahendusel või nõuab välja paberil väljatrüki tasudes riigilõive vastavalt .. (viide sättele) **V**
100. KrMS § 343¹ - Saates üldmenetluses arutatava kriminaalasja uueks arutamiseks esimese astme kohtule teises kohtukoosseisus, saadab ringkonnakohus koos oma määrusega maakohtule üksnes käesoleva seadustiku § 226 ja 268 lg 2 nimetatud kriminaalasja materjalid. Ülejäänud osas **tagastatakse kohtutoimik prokuratuurile, kes lisab selle kriminaaltoimikule.** **Kommentaar:** Digitoimiku liideses on vaja lihtsasti kasutatavat funktsionaalsust mis võimaldab saata kohtule tagasi üksnes 226 ja 268 lg 2 materjalid ning kõik ülejäänud materjalid üksnes prokuratuurile. Tagastamine digitoimiku puhul defineeritud üldsättes. Säte ise ei vaja muutmist **M**
101. KrMS § 345 lg 1 – Kassatsiooniõiguse kasutamise soovist võib teatada ka elektrooniliselt **Kommentaar:** säte (lõike viimane lause) digitoimikule üleliigne, kuivõrd kassatsiooni saab esitada üksnes isik, kellele on elektrooniline vorm kohustuslik. **V**
102. KrMS § 347 – kassatsioon vormistatakse masina- või arvutikirjas. Kassatsioonile lisatakse selle elektrooniline koopia. **Kommentaar:** säte vajab muutmist või tervikuna väljajätmist, masinakirja võib välja võtta, samuti elektroonilise koopia lisaks esitamise nõue. **V**
103. KrMS § 348 Kohtutoimiku väljanõudmine ja sellega tutvumine: **Riigikohus nõuab** kassatsiooni saamisel asja menetlenud ringkonnakohtult viivitamata **välja kohtutoimiku.** Ringkonnakohus saadab kohtutoimiku Riigikohtule viivitamata pärast üleandmisnõude saamist. **Kommentaar:** Kas jätta säte välja ja reguleerida üldise sättega mis puudutab kohtutoimiku liikumist kohtute vahel või igakordselt muuta kohtute vahel toimiku liigutamise sätet. Vt ka kommentaar 92 ja 100 **V**
104. KrMS § 348-1 Riigikohus saadab kassatsiooni **koopiat** § 344 lg 3 nimetatud isikule **Kommentaar:** vt p 11 **V**
105. KrMS §349 **Kommentaar:** lisaks Riigikohtu veebilehele tuleks kassatsiooni menetluse võtmise taotluse lahendamise tulemus teatada ka otse ja vahetult asjaosalistele digitoimiku kaudu. **V**
106. KrMS § 352 lg 2-1 **Kommentaar:** Vt p 11 - sõna "koopiat" välja jätta **V**
107. KrMS § 352 lg 4 Kassatsioonimenetluse pooltel on õigus **Riigikohtus** tutvuda kohtutoimikuga ja teha sellest omal kulul koopiaid. **Kommentaar:** Piisab kui jääb et "Kassatsioonimenetluse pooltel on õigus tutvuda kohtutoimikuga" Üldregulatsioonist tuleneb niikuinii, et kogu toimik on digitaalne ja sellega tutvutakse digitoimiku liidese kaudu ning erandid, millal on isikul õigus nõuda paberkoopiat. Kassatsiooniosalevad ainult profid kellele on digimenetlus kohustuslik. Jätta välja sõna : "Riigikohtus" **V**
108. KrMS § 360-1 lg 2 – vastus kirjalikele küsimustele vormistatakse **masina-** või arvutikirjas. **Kommentaar:** jätta masina- välja, sest see ei ole kohustuslik digiformaat ega vahetult sisestatav digitoimikusse, vaid nõuab paberkandja sissekaneerimist, et Riigikohtus ainult profid on arvutikiri neile kohustuslik. **V**

109. KrMS § 363 lg 7 Riigikohtu otsus peab olema **Riigikohtu kantseleis** kättesaadav hiljemalt 30 päeva möödumisel Riigikohtu istungist või kassatsioonimenetluse pooltele seisukohtade esitamiseks antud tähtpäevast kirjalikus menetluses. **Kommentaar:** Riigikohtu kantseleis ei pea otsus enam füüsilisel kujul olema kättesaadav, vaid sellega saab asjaosaline tutvuda digitoimiku kaudu ning ülejäänud veebilehel avaldatud kohtulahendite kaudu. Säte muuta sobitumaks digimenetlusega, näiteks: “Riigikohus teeb otsuse kättesaadavaks hiljemalt 30 päeva möödumisel Riigikohtu istungist või kassatsioonimenetluse pooltele seisukohtade esitamiseks antud tähtpäevast kirjalikus menetluses.” V
110. KrMS§ 369 Riigikohtu kriminaalkolleegiumile esitatav teistmisavaldus vormistatakse **masina-** või arvutikirjas. Teistmisavaldus edastatakse kohtule ka elektrooniliselt. **Kommentaar:** Säte tervikuna välja jätta, kuna see et arvutis kõik asjad tehakse ja esitatakse kohtule tuleneb üldsättest. Lisaks pole vaja dubleerida elektrooniliselt, samuti mitte enam esitada masinakirjas. V
111. KrMS § 378 – **Kommentaar: kas viia digitoimiku formaati ka vabariigi presidendi, valitsuse liikme, riigikontrolöri, õiguskantsleri, Riigikohtu esimehe ja kohtuniku kohta süüdistusakti koostamise ja mõnede menetlustoimingute tegemise erikord?** Arvestades nende juhtumite vähesust, samuti seda et vajalik on Vabariigi presidendi ja/või Riigikogu nõusolekuid jne – näiteks ettepaneku teeb õiguskantsler Riigikogule riigi peaprokuröri taotluse alusel, seda menetletakse Riigikogus – ei ole see tingimata vajalik digitoimiku edukaks rakendamiseks. **Variandid** 1) sätestada erand, et selle peatüki kohta digimenetlust/digitoimikut ei kohaldata (küll aga kriminaalasja edasisel menetlemisel, pärast seda kui nõusolek on juba saadud rakenduks tavakord ehk digitoimik). Samas ei välista see et seda menetlust ei võiks siiski soovi korral läbi viia digitaalselt väljaspool digitoimikut. Kui tehakse paberil, siis skaneeritakse kogu see eelmenetlus siise ja lisatakse digitoimikusse hiljem või salvestatakse digiallkirjastatud dokumendid digitoimikusse pärast nõusoleku saamist 2) või siiski viia see nn eelmenetlus algusest peale ka digitoimikusse. Samas ei oleks seegi täielik, sest isegi kui õiguskantsler hakkaks taotlust digitoimikus vormistama, siis vähemalt Riigikogu otsuseid menetletakse Riigikogu töö ja kodukorras etteä nähtud korras ning see võib olla raskesti kui mitte võimatult digitoimikusse viidav. Pigem tundub praktilisem variant 1. **K**
112. KrMS 14¹ peatükk – Riigikogu liikme erikord – **Kommentaar:** täpselt sama küsimus mis eelmise puhul – variant 1 või 2 **K**
113. KrMS § 396 – psühhiaatrilise sundravi kohaldamiseks kohtueelse menetluse kokkuvõtte lisatakse kriminaaltoimikusse, mis edastatakse prokuratuurile. **Kommentaar:** Säte ei vaja muutmist, kuivõrd edastamine on tehnoloogianeutraalne ja sobib ka digitoimiku kaudu edastamiseks. **M**
114. § 403-4 lg 2 – konfiskeerimismenetluse kokkuvõtte koos täenditega edastatakse prokuratuurile. **Kommentaar:** Säte ei vaja muutmist, kuivõrd edastamine on tehnoloogianeutraalne väljend ja sobib ka digitoimiku kaudu edastamiseks. **M**
115. KrMS § 403⁶ lg 2 Taotluse **koopia** saadetakse süüdistatavale või süüdimõistetule, tema kaitsjale ja kolmandale isikule ning taotlus edastatakse kohtule. Konfiskeerimistaotlus **edastatakse kohtule ka elektrooniliselt.** **Kommentaar:** säte vajab muutmist sarnaselt eelmisete analoogsete sätetega. V
116. KrMS § 403⁹ Määruse (kohtulahend konfiskeerimismenetluses) **koopia** antakse süüdimõistetule ja kolmandale isikule. Samuti järgmine lg 3 “**koopia**” **Kommentaar:** säte vajab muutmist, vt p 11 V

117. KrMS § 406 lg 5 Määruse **koopia** saadetakse taotluse esitajale, alaealisele ja tema seaduslikule esindajale ning kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolile. **Kommentaar:** säte vajab muutmist, vt p 11 V
118. KrMS § 411 lg 4 Kohtulahendi täitmisele pööramise korral saadab maakohus või valdkonna eest vastutava ministri käskkirjaga määratud asutus selle ärakirja kohtulahendit täitvale asutusele. **Ärakerjale teeb kohus märke kohtuotsuse või – määruse jõustumise kohta. Kommentaar:** vaja on lahendada jõustunud lahendile nn. jõustumismärke digitaalne lisamine. “Ärakerja” asemel kohtuotsuse või määruse digiallkirjastatud dokument + eraldi dokument mis digiallkirjastatud ning kus on kirjas et kõnealuse otsus on jõustunud? V
119. KrMS § 421¹ konfiskeeritud vara menetlusdokumendi **koopia** saadetakse vara ja riigi omandisse läinud asitõendite asukoha järgsele maavaltsusele. **Kommentaar:** Digitoimiku kaudu tavakorras, sest maavalitsus on võimeline digitaalset andmekandjat lugema. V
120. Terve 19 peatükk: Rahvusvaheline koostöö kriminaalmenetluses: **Kommentaar: Variant 1 Sätestada erand üldisest korrast, et sellele peatükile kriminaaltoimiku elektroonilise pidamise kohustus ei laiene ning et välisriigile rahvusvahelise koostöö peatüki alusel esitatav dokumendi originaal allkirjastatakse ja edastatakse paberandjal, välja arvatud juhul kui välisriik aktsepteerib Eesti digiallkirjaga dokumente.** Muidu peaks neid kõigepealt digiallkirjastama, siis välja printima ja siis uuesti paberil allkirjaga õigsust kinnitama, mis oleks olulist lisandväärtust mitteandev topelttöö. Küsimus: Kas see kehtiks ka rahvusvahelise koostöö raames tehtavale siseriiklikule toimingule, näiteks väljaandmisvahistamise taotlus §477 järgi?, §452 väljaandmise otsustamine Vabariigi Valitsuse poolt – ilmselt jällegi kas oleks mõistlik et seda otsust hakataks tegema valitsuse infosüsteemi asemel digitoimikus või hakata selleks spetsiaalset automaatliidest välja töötama e-toimikuga. **Variant: Jätta ka siseriiklik menetlus rahvusvahelise koostöö peatüki järgi ka vabaks ehk nii nagu ta on – kui täna paberil, siis ka edaspidi, samas võib ka digitaalselt, seal kus seda tehakse juba aga ei pea praegusel hetkel välja arendama eraldi liidest selleks.** Kas nõuda paberandjal tehtud rahvusvahelise koostöö raames koostatud dokumentide täies mahus skaneerimist ja digitoimikusse sisestamist nii nagu ülejäänud kriminaalmenetluse osas? V
121. § 474 **Kriminaalmenetluse üleandmine: vajalik täpsustav säte et juhul kui varasem menetlus on tehtud digitoimikus, tuleb see välja printida ja väljatrükk ametlikult kinnitada (väljatrüki kinnitamise kohta määrusega täpsem kord) ning paberil üle anda.** Teoreetiliselt on mõeldav ka välisriigi esindajale selle konkreetse krim asja puhul juurdepääsu võimaldamine otse digitoimikusse, juhul kui tal on ID kaart enda autentimiseks ja talle sobib ka digiformaadis materjal ning süsteemi hinnatakse piisavalt turvaliseks asjasse mittepuutuvate kriminaalmenetluste andmelekete vältimisel. V
122. § 475 – **kriminaalmenetluse ülevõtmine: Tuleks välisriigist saadud paberid sisse skaneerida digitoimikusse ja jätkata edasist menetlust eesti üldises korras digitoimiku abil. Selleks selline säte vaja luua. Üldsäte niikuinii, et paberandjal originaal skaneeritakse sisse, kui see pole piisav, siis kaaluda § 475 osas sama eraldi üle kordamist. K**
123. **Kokkuvõtteks KrMS 19 peatüki (rahvusvaheline koostöö) osas: Variant on rahvusvahelise koostöö raames kehtestada erand digitoimiku raames menetlemise kohustusest (digitoimiku pidamine või digitaalne teabevahetus või mõlema osas), välja arvatud kriminaalmenetluse ülevõtmine, kus dokumendid skaneeritakse digitoimikusse et selle edasine siseriiklik menetlus saaks toimuda üldises korras.**

*Hiljem on võimalik järk-järgult minna ka rahvusvahelises koostöös täisdigitaalsele menetlusele vastavalt sellele kuidas partnerriigid oma kriminaalmenetlusi digitaliseerivad. Alternatiiv oleks nõuda ka kogu rahvusvahelise menetluse pidamist digitoimiku kaudu, kuid esialgsel hinnangul see tekitaks tarbetut topelttööd ning samas võita oleks see, et ka need menetlused on digitoimikus olemas, kuid paralleelselt peetakse ka pabertoimikuid. Vaja on poliitikakujundade ja praktikutega see küsimus läbi arutada **K***

Kokkuvõtteks: analüüsitud KrMS §-dest 1-508⁸⁴ (kokku on KrMS-s 779 §-i: 508 nn põhiparagrahvi ning 272 ülamarkega ehk hiljem lisatud paragrahvi, nende hulgas omakorda 134 §-i seadustiku põhiosas ning 138 rahvusvahelise koostöö peatükis) on välja selekteeritud 123 sätet (või peatükki punktide 120-123 osas), mis vajavad tähelepanu täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele üleminekul. Nendest 123-st punktist 26 on sellised, mis esialgsel hinnangul ei vaja muutmist (tähis M – mitte muuta), **16 sellised mis iseäranis vajavad edasist läbiarutamist ostustamaks kas neid on vaja muuta (K – kaaluda) ning 81 sellised mida esialgsel hinnangul on vajalik muuta (tähis V – vajalik muuta). Seega vajavad KrMS 779 paragrahvist digimenetluse üleminekul muutmist vähemalt 81 ehk 10,4% kõigist paragrahvidest.** Täpne muudetavate sätete hulk selgub pärast edasisi konsultatsioone asjaosalistega ning pärast täiendavat analüütikat.

Täiendavalt tuleb märkida, et ülal on esile toodud üksnes võimalikud muudatused KrMS-s. Lisaks on digitaalse kriminaaltoimiku rakendamiseks praktikas täiendavalt vaja läbi analüüsida võrdlemisi mahukas täna kehtiv rakendusaktide kogum, mis eri nurga alt reguleerivad dokumendiringlust ja toimiku pidamist, vormistusnõuded kriminaalmenetluses uurimisasutuse, prokuratuuri või kohtu poolt. Lisaks sellele võivad vajada väiksemas mahus täpsustamist ka muud kriminaalmenetlusega seatud seadused (näiteks vangistusseadus, kriminaalhooldusseadus, politseiseadus jne)

10. Digimenetluse analüüsi esialgse versiooni arutelud revisjonikomisjonis

Kriminaalmenetluse revisjoni komisjon²¹ arutas digimenetlusele ülemineku analüüsi esialgset versiooni kahel korral – 10.03.2016 ja 04.04.2016²². Esimesel koosolekul toimus temaatika üldtutvustus, järgmisel demonstreeris Justiitsministeeriumi kohtute talituse juhataja Rasmus Karja digitoimiku kasutajaliidese juba valminud lahendusi mis mõeldud tsiviil- ja halduskohtumenetluses kasutamiseks ning analüüsi autor tutvustas täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele ülemineku põhiküsimusi ja võimalikke lahendusi:

1. Nõustuti analüüsis pakutuga, et **üleminek täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele võiks olla järk-järguline vastavalt väljapakutud rakendussätte loogikale:** “Lepiti kokku, et tuleb vastu võtta põhimõtteline otsus, et minnakse üle digitaalsele toimikule – kehtestada eraldi rakendusaktiga, kui infosüsteemid päriselt valmis on.”

²¹ Projekt nr 2014-2020.12.02.006.01.15-0007 „Õigusloome kodifitseerimine“ kriminaalmenetluse revisjoni komisjon koosseisus: Juhataja Kristel Siitam-Nyiri, Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika asekancler; Tanel Kalmet, Justiitsministeeriumi karistusõiguse ja menetluse talituse juhataja; Lavly Perling, Riigi peaprokurör; Inna Ombler, Riigiprokurör; Heili Sepp, Õiguskantsleri kantsleer; Oliver Nääs ja Tanel Mällas, Advokatuur; Juhan Sarv, Riigikohus. Osales ka Rasmus Karja Justiitsministeeriumi kohtute osakonna juhataja. Töörühma poolt osalesid töörühma juht tartu Ülikooli professor Jaan Ginter, töörühma liikmed Margus Kurm, Andreas Kangur ja analüüsi autor Martin Hirvoja.

²² Kriminaalmenetluse revisjoni komisjoni 10.03.2016 ja 04.04.2016 koosolekute protokollid ning analüüsi autori enda märkmed

2. Nõustuti analüüsis ettepanedega, et tänane olukord, kus ka tsiviil- ja halduskohtumenetluses on tehtud arendusi ja **on teatav hübriidsüsteem, on algus, aga lõplik sääst tuleb ainult täielikult digitaalsele sisule üleminekul**
3. Tõstatati küsimus turvariskist, leiti, et inimestest lähtuvad ohud tuleb ikka samamoodi kõrvaldada, vajadusel **täpsustades sisekorraeeskirju ja digitaalse sisuga käitumise** juhiseid (küsimus tõusetus ennekõike teema arutamisest, et digitoimik võimaldab uurijal, kohtunikul, advokaadil või prokuröriil teha toimikuga tööd ka väljaspool tööruume, milline võimalus iseenesest on hea, kuid nõuab hoolsust, et näiteks kõrvalised isikud ei pääseks andmetele ligi)
4. Nõustuti analüüsis pakutuga, et **peavad olema sätted mis võimaldavad kriminaalmeneltust läbi viia paber kandjal erandolukordades, kus kogu tehniline infra on mingil ettenägematul põhjusel maas**: “Mis saab tehnilise seisaku ajal? Alati jääb olukordi, kus digitaalselt ei ole võimalik toiminguid teha, siis peab olema ka eraldi õiguslik alus asjade paberi peal menetlemiseks. Samuti tuleb luua süsteem vajadusel küberrünnaku puhul hakata tegema turvaväljatrukki otse varukoopia serverist. Lõppkokkuvõttes on see on küsimus ISKE turvastandarditest ja turvariskide kaardistamisest juhul kui minnakse üle digitaalse sisu õiguslikule tähendusele. Samuti on lahendust vaja olukordadele, kus digitaalselt menetlustoimingu tegemine võimalik ei ole, mis jäävad alati alles. Seega peavad sellised erandid ka seadusesse jääma.”
5. Tõstatati küsimus, et kas esialgu pilootprogrammina oleks sobivam digimenetlusele üle minna üldmenetluste kohtumenetlustes või just lihtmenetlustes.
6. Võeti teadmiseks analüüsis tehtud ettepanek: “M. Hirvoja hinnangul **võiks seaduses sätestada lihtsalt mingi lõpptähtaja, millal digimenetlusele üle minnakse, aga see, mis vahepeal toimub, see jääks praktikute otsustada ja saaks rakendusaktidega otsustada**. Seadus tuleb täielikult läbi töötada ja teha digimenetluse jaoks sobivaks, ei ole mõtet teha eraldi digimenetluse regulatsiooni üksikute menetlusliikide jaoks. Kõige olulisem on see, et teabevahetus kriminaalmenetluses peaks toimuma üksnes läbi e-toimiku, menetlejatele kohustuslikult, tavalistele inimestele valikuliselt.”
7. Kokkuvõtlikult leidis komisjon et praegu on esimeses etapis oluline kõrvaldada üksiktakistused, mis kehtivas õiguses takistavad menetluse digitaalset korraldamist.

Analüüsi esialgse versiooni puhul sai Justiitsministeeriumi esindajatega konsultatsioonide käigus üle täpsustatud ka see, et analüüsi lõplikus versioonis ja VTK-s ei ole hetkel võimalik kohe anda detailseid valmis kalkulatsioone mis maksab täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele ülemineku (ennekõike erinevate kriminaaljustiitsüsteemi infosüsteemide arendused, aga ka muud kulud), küll aga tuleb esitada erinevate võimalike kululiikide kaardistus nii detailselt kui võimalik, paludes suvel esitatava väljatöötamiskavatuse (VTK) avaliku arutamise käigus erinevatel asjaolulistel ja ametkondadel esitada iga asutuse osas **detailsemad kulukalkulatsioonid, mida saab seejärel täismahus kajastada võimaliku tulevase seaduseelnõu seletuskirjas** Analüüsi esialgne versioon koos palvega alustada ettevalmistusi kulude kalkuleerimiseks on siiski juba mitteametlikult saadetud märtsis 2016 Justiitsministeeriumi Justiitshalduspoliitika osakonnale, Siseministeeriumile, Prokuratuurile ja Advokatuurile

11. Täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele ülemineku tulud, kulud ja muud mõjud

Analüüsis pakutu elluviimine säästab oluliselt kriminaalmenetluse otseseid kulusid, kuid mis veelgi olulisem muudab kogu protsessi efektiivsemaks ja kiiremaks, samuti säästab märkimisväärselt menetlejate ning kaitsjate tööjõudu ning on menetluses osalevatele isikutele mugavam. Samas tuleb täisdigitaalse kriminaalmenetluse juurutamiseks teha ka kulutusi. Järgnevalt on **kaardistab analüüs uuenduse peamised sihtrühmad ja protsessid, tulud, kulude struktuuri ja vajadusel muud mõjud**. Hetkel veel ei ole võimalik tuua esile täpselt kõiki kulusid, sest käesolev analüüs ja selle alusel tehtav väljatöötamiskavatsus (VTK) on alles lähtekohaks, mille alusel mitmed asjassepuutuvad ministeeriumid ja nende valitsemisala riigorganid saavad teha täpsema kuluarvestuse. Käesolev peatükk võtab kokku olulisema, pidades silmas et analüüsiks etteantud töömaht on juba praeguseks tunduvalt ületatud, kuid samas on mõjude analüüs täisdigitaalse kriminaalmenetluse juurutamiseks teema, mida on võimalik teha ka väga detailselt, millisel juhul see tuleks vähemalt sama mahukas kui käesoleva analüüsi põhiosa. Vajadusel võib teha täiendava mõjuanalüüsi kui pidada vajalikuks selleks täiendava ressursi kulutamist, ent samas on ka siintoodu piisav et asjaomased asutused saaksid vajalikud kogukulude koondkalkulatsioonid VTK arutamise käigus ära teha ning täisdigitaalse kriminaalmenetluse etapiviisilisel juurutamisel (näiteks menetlus-, kuriteoliikide või menetlejate kaupa) saaks ülidetailsed arvutused teha iga vastava etapi ettevalmistamisel.

11.1. Puudutatud sihtrühmad ja protsessid

Järgnevalt on välja toodud sihtrühmad ja protsessid, keda või mida üleminek täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele puudutab. Siin toodud arvutused on võetud eelduseks edasistest mõjude analüüsis.

Täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele üleminek mõjutab pea kõiki kriminaalmenetlusega tegelevaid ning sellega kokkupuutuvaid isikuid. Peamised sihtrühmad keda täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele üleminek mõjutab on:

1. **Menetlejad** (uurimisasutused, prokuratuur, kohus). Seejuures uurimisasutusi on kokku 7 tükki Politsei- ja Piirivalveamet, Kaitsepolitseiamet, Maksu- ja Tolliamet, Konkurentsiamet, Sõjaväepolitsei, Keskkonnainspeksioon ning Justiitsministeeriumi vanglate osakond ja vangla. Menetlejate hulgas on omakorda vahetult kriminaalmenetlusega tegelevate inimeste arv järgmine: 1) **Prokuratuur** kõik 199 prokuröri, 2) **Politsei- ja Piirivalveamet** üle 5000 töötaja, kellest ca 1 000 kuni 1 500 võivad olla kuritegude uurijad (täpsustada VTK käigus, politsei- ja piirivalveseaduse § 4 lg 5 alusel kriminaalpolitsei täpselt koosseisu pole eraldi välja toodud), 3) **Maksu ja Tolliameti** uurimisosakond²³ 140 töötajat, 4) **Keskkonnainspeksiooni** uurimisosakond²⁴ 13 töötajat, 5) **Sõjaväepolitsei** – pole avaldatud, eelduslikult uuritavate kuritegude mahust tuletades mitte üle 10 inimese, 6) **Kaitsepolitseiamet** – salastatud, kõikidest töötajatest on ainult osa uurijad ning nende koguarv tulenevalt asutuse ülesannetest ei ole suur ega muuda kõikide eri asutuste uurijate koguarvu suurusjärku, kui võib näiteks menetletavate kuritegude arvust tuletada ja arvata et vahetult uurimisega tegeleb mitte üle 50-100 töötaja 7) **Vanglad** – Tallinna, Tartu ja

²³ Maksu ja Tolliameti struktuur ja koosseis http://www.emta.ee/sites/default/files/kontaktid-ja-ametist/ameti-struktuur-ulesanded-strateegia/personal/lisa_1_01.05.2016.pdf

²⁴ Keskkonnainspeksiooni struktuur ja koosseis <https://www.riigiteataja.ee/akt/106022013002>

Viru vangla põhimäärustest tulenevalt töötab nende teabe ja uurimisüksustes kokku 32 töötajat. 8) **Konkurentsiamet**: koosseisus kokku 76 töötajat, täpsem struktuur kehtestatakse peadirektori käskkirjaga, võtta eelduseks et kuni 10 uurijat (vajadusel hiljem täpsustada), 9) **Kohtud** – 150 Maakohtu kohtunikku + 45 ringkonnakohtunikku + 19 riigikohtunikku = 214 kohtunikku (halduskohtunikud sellest arvust väljas)²⁵ Kui eeldada, et pooled nendest kohtunikest tegelevad igapäevaselt kriminaalmenetlustega (ülejäanud tsiviil), siis on otseselt puudutatud kohtunike arv kokku keskmiselt 107 (kohtunike vaheline tööjaotus kehtestatakse täpsemalt iga kohtu siseselt, suurusjärgust 107 on piisav täpsusaste käesoleval hetkel analüüsi tarbeks). **Kokku seega 9 menetleja kategooria peale on Eestis ca 2 000 töötajat, kes igapäevaselt oma põhitööna tegelevad kriminaalmenetlusega ning kellest ühtlasi saaksid tulevase kriminaalmenetluse digitoimiku rakenduse kasutajad.** Seda on vaja arvestada digitoimiku kasutajaliidese jaoks piisava võimsusvaru loomisel. Menetlejad omakorda asuvad erinevate ministriumide valitsemisalas, kes korraldavad nendele riigieelarvest ressursside eraldamist ning seavad neile strateegilisi arengueesmärke:

- a. Justiitsministeerium (Prokuratuur, Konkurentsiamet, Vanglate osakond ja vanglad). Kohus ei ole küll Justiitsministeeriumi valitsemisalas, kuid esimese ja teise astme kohtuasutusi hallatakse kohtute haldamise nõukoja ja Justiitsministeeriumi koostöös
 - b. Siseministeerium (Politsei- ja Piirivalveamet, Kaitsepolitseiamet)
 - c. Rahandusministeerium (Maksu- ja Tolliamet)
 - d. Keskkonnaministeerium (Keskkonnainspeksioon)
 - e. Kaitseministeerium (Sõjaväepolitsei)
2. **Kaitsjad.** Reeglina on kaitsjaks advokaat. Seisuga 10.03.2016. a on Eesti Advokatuuri liikmeid kokku 978. Kui eeldada, et kuni kolmandik nendest tegutseb regulaarselt kaitsjana kriminaalmenetluses, siis on **otseselt puudutatud advokaatide hulgaks kuni 326 advokaati** (täpse statistika olemasolu selle kohta kuipalju advokaate tegeleb kriminaalmenetlusega ei ole teada, kui pidada seda oluliseks vajab eraldi uurimist)
3. **Riigiasutused kes on kriminaalmenetluse korraldamisega otseses puutumuses** (Vanglad, Kriminaalhooldus, Eesti Kohtuekspertiisi Instituut)
4. **Kriminaalmenetluses osalevad eraisikud:** kahtlustatav, süüdistatav, kannatanu, tsiviilkostja, kolmas isik, tunnistaja, ekspert ja asjatundja.
5. **Eesti elanikkond ja siin tegutsevad ettevõtted** (ca 1,3 miljonit elanikku ning 117 398 ettevõtet²⁶)

Protsess mida digimenetlus puudutab:

Justiitsministeeriumi andmetel²⁷ registreeriti 2015 Eestis 32 575 kuritegu, millest lahendati 20 472 kuritegu ehk 63%, prokuratuur saatis kohtusse 6806 kriminaalasja 7919 isikuga kokku 16 223 kuriteos. Järgnevalt on nendest faktidest võimalik järeldada või vähemalt tuletada suurusjärgulise täpsusega järgmised digitoimiku rakendamise seisukohast olulised eeldused:

1. Kui eeldada, et keskmiselt on iga kriminaaltoimik (nii alustatud, lõpetatud kui kohtusse saadetud keskmiselt) ca 50 lehekülge paks, siis kulus kriminaaltoimikute peale (50x32 575) 1 628 750 A4 lehte paberit. Et kaitsjale antakse kätte toimiku

²⁵ Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kohtunike arv ja jagunemine kohtumajade vahel
<https://www.riigiteataja.ee/akt/120052016010>

²⁶ Statistikaamet: Majanduslikult aktiivsed ettevõtted töötajate arvu järgi, aasta 22. aprill 2016
<https://www.stat.ee/68771>

²⁷ Kuritegevus eestis 2015, Justiitsministeerium
http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_2015.pdf

koopia ning eeldades et keskmiselt on igas menetluses ca 1 kaitsja, samas mõeldes et kohtusse minev toimik on reeglina paksem kui 50 lk, kuid seda tasakaalustab asjaolu et vaid osa toimikuid jõuab kohtusse saatmise läveni, lugeda lisanduvaks mahuks samuti 1,6 miljonit paberilehte. Et kohtus moodustatakse kohtutoimik lisada kohtute arvelt samadel eeldustel samuti 1,6 miljonit paberilehte. Lihtsuse huvides on välja jäetud võimalik täiendav paberikulu mis tekib otsuste edasikaebamisel ringkonna ja Riigikohtusse. Teadaolevalt ei koguta statistikat kui paks on keskmiselt üks kriminaaltoimik ning sellise statistika kogumise sisseseadmine ei tundu olevat vajalik kulutus, soovi korral on võimalik seda siiski täpsemalt kaudsemate meetoditega tuvastada. **Kokku seega kulub aastas kriminaalmenetlusele ca 5 miljonit A4 formaadis paberit, kui eeldada et ühe paberilehe maksumus on 0,008€ siis rahaline kogukulu paberi ostmisele on aastas kokku ca 40 000 €.**

2. Kui eeldada, et 32 575 kuriteo puhul 75% juhtudest on olemas kannatanu, siis puudutab kriminaalmenetluse läbiviimine aastas **kokku ca 24 000 kannatanut**
3. Kui eeldada, et igas kriminaalmenetluses on keskmiselt 2 tunnistajat, siis puudutab kriminaalmenetluse läbiviimine aastas **kokku ca 60 000 tunnistajat.**
4. Kui kohtusse saadeti 7919 isikut (süüdistatavat) siis kui eeldada et see moodustab 60% isikutest kes kokku on mingil hetkel kriminaalmenetluses kahtlustatava või süüdistatava staatuses (ennekõike lisanduvad need kelle suhtes menetlus eri alustel lõpetatakse), on aastas keskmiselt kriminaalmenetluse toimingutesse kaasatud **kokku ca 13 000 kahtlustatavat või süüdistatavat.**

Nimetatud andmed on võetud eelduseks järgnevate tulude-kulude-mõjude rehkendamisel. Need andmed on osaliselt tuletatud, kui tahta täpsemaid andmeid, on selleks vajalik käivitada mahukad uuringud mis siiski ei pruugi samuti anda ülitäpset tulemust, juhul kui vastavat statistikat infosüsteemidest välja võtta ei saa – eeldusel et kõiki paberilehtede ja toimingute ükshaaval käsitsi kokkulugemine ei ole realistlik alternatiiv. Tegemist on seega osaliselt nn kokkuleppeliste eeldustega, mitte faktidega, mis peaks võimalikult adekvaatselt kajastama puudutatud isikute suurusjärku, selle täpsem tuvastamine tähendab kõigi eelduste kohaselt väga mahukat lisatööd mis annab olulist lisandväärtust üksnes juhul, kui on kahtlus et käesolevas analüüsis pakutud eelduste suurusjärgud on valed. Loomulikult on võimalik edaspidi vajadusel minna märksa detailsemaks – näiteks kurite- või menetluse liigiti, konkreetse menetleja või teatud geograafiliste piirkondade kaupa. Seda oleks kõige mõistlikum teha iga digimenetluse etapi juurutamise eel, käesolev analüüs piirduks nn makropildiga.

Kokkuvõtteks: Kriminaalmenetlus puudutab Eestis kokku **9 menetlejate kategooriat** (Kohus, Prokuratuur, Politsei ja Piirivalveamet, Maksu- ja Tolliamet, Keskkonnainspeksioon, Sõjaväepolitsei, Kaitsepolitseamet, Vanglad) kus kokku igapäevaselt töötab vahetult kriminaalmenetlusega ca 2 000 töötajat. Lisanduvad kuni 300 kaitsjat-advokaati, kelle igapäevatöö on kriminaalmenetlus. **Kokku seega professionaalidest tegeleb Eestis igapäevatöö raames kriminaalmenetlusega ca 2 300 inimest,** kellest saaksid digitoimiku rakenduse igapäevased kasutajad. Kriminaalmenetluse toimingutesse on aastas eelduslikult kaasatud keskmiselt 24 000 kannatanut, 60 000 tunnistajat ning 13 000 kahtlustatavat või süüdistatavat. Kokku seega **puutub kriminaalmenetluse käigus läbiviidavate toimingutega** aastas kokku vähemalt 97 000 inimest (välja on jäetud siinkohal eksperdid, tsiviilkostjad, kolmandad isikud, asjatundjad jne) ehk ümardatult **ca 100 000 tuhat inimest.** Aastas kulub **paberkandjal kriminaaltoimikutele keskmiselt ca 5 miljonit A4 formaadis paberilehte.** Läbi õiguskorra ja turvalisuse tagamise puudutab kriminaalmenetlus laiemalt kõiki Eesti ca 1,3 miljonit elanikku ning siin tegutsevat rohkem kui 100 tuhandet ettevõtet.

11.2. Täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele üleminekuga kaasnev kulusääst ja suurenev menetluskiirus- ja efektiivsus

Paberil kriminaal- ja kohtutoimiku koos osalise digitaalse toimiku pidamise ehk nn hübriidsüsteemi asendamisel täisdigitaalse kriminaalmenetlusega, mis hõlmab digitaalset kriminaal- ja kohtutoimiku pidamist ja digitoimiku baasil digitaalset teabevahetust kriminaalmenetluses on võimalik saavutada järgmisi efektiivsusi ja kulusääte võrreldes tänasega:

1. Kõige olulisem on tundides või eurodes raskemini ettearvutatav kasu täisdigitaalsest kriminaalmenetlusest tõuseb tänu **kiiremale ja efektiivsemale menetlusele, mis saab võimalikuks tänu sellele et jääb ära hulk rutiinset ja aeganõudvat masinatega asendatavat tööd**. Ennekõike annab see kasu kogu elanikkonnale ja ettevõtetele, kelle vastu toime pandud **kuritegusid saaks lahendada sama ressursi juures kiiremini ja/või suuremas mahus kui see täna võimalik on**, samuti on kriminaalmenetluses osalemine näiteks tunnistajana või kannatanuna senisest märksa mugavam. Kui tahta tingimata seda efekti kuidagi kvanfitseerida, siis kuni 5% suurema jõudluse võiks digimenetlus tervikuna kriminaalmenetlusele anda, mille võrra kuritegude lahendamine võiks kiireneada ja/või lahendatavate kuritegude arv võiks suureneada. Digitoimiku kasutusele võtmisel oluliselt kiireneb menetlus ja muutub efektiivsemaks, sest:
 - a. Dokumentide kätteandmist on võimalik korraldada praktiliselt silmapilkselt ning vabaneb menetlejate ajakulu.
 - b. Toimik on pidevalt kasutatav
 - c. Mitu töötajat eri asutustest saavad samaaegselt toimikuga tööd teha
 - d. Toimikuga on võimalik töötada asukohast sõltumata, kui seal on olemas internetiühendus
 - e. Toimiku sisu saab paremini ja kiiremini töödelda. Analüüsis viidatud Saksa eksperdid on viidanud, et mahukates kohtuasjades võib saksa näitel ajasääst ühes asjas prokurörile või advokaadile ulatuda nädalateni.
 - f. Samas on neid efekte aga raske arvuliselt kvantifitseerida, kuigi prognoose teha võib.
2. Kui eeldada, et ca 100 000 isikule kes on täna kriminaalmenetluse kaasatud tuleb menetluse kestel saata vähemalt üks kutse menetlustoimingule paber kandjal siis ning arvestades ühe tähtkirja saatmise kuluks 2,95€²⁸ siis otsene posti- või saatmiskulu moodustab täna kokku 295 000 € aastas. Olukorras kus menetleja ise ilma postiteenuse osutajata kirja kohale toimetab, on selle kulu vähemalt sama suur, kuid eelduslikult märksa suurem. Kui eeldada, et täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele üleminekul vähemalt 70% puudutatud isikutest nõustub digitaalse teabevahetusega või isiku suhtes kohaldatakse vastavat tõkendit, siis on võimalik **kutsetele kuluvate otseste postikulude arvelt säästa aastas keskmiselt 206 500 €**
3. Punktis 1 nimetatud tähendab ka tööjõukulu säästu menetlejale – kui eeldada, et ühe paberkutse väljatrükkimisele ning kantseelisse väljasaatmiseks kulub keskmiselt 10 minutit rohkem võrreldes sama toiminguga digitoimiku vahendusel, siis 70 000 kutse asendamisel digitoimiku kaudu saadetava kutsega tekib **sääst 11 666 menetleja töötundi aastas** (700 000 minutit) ehk kokku 1458 tööpäeva aastas ehk võimalik on säästa kokku 6 töötaja täistööaeg aastas.
4. Kui eeldada, et posti teel saadetud tähtkirjale tuleb kutsutul 50% juhtudest minna ise järgi postkontorisse, sest teda ei olnud postiljoni saabumise hetkel kodus, siis kui

²⁸ Omniva hinnakiri – lihtkiri 0,65€, tähtkiri 2,95€ <https://www.omniva.ee/public/files/failid/hinnakiri-kiri-upt-est-ee-2016.pdf>

selleks kulub inimesel keskmiselt poolt tundi kohaleminekuks ning samapalju tagasituleksuks tähendab see **elanikele 2 100 000 minutit ajasäästu aastas** ehk kokku **35 000 tundi** ehk 4374 8 tunnist tööpäeva aastas ehk 18 inimese aastapikkune täistööajaga töö. Lisandub sääst ka postkontorisse sõitmiseks vajaliku transpordikulu arvelt.

5. Kui eeldada, et muud dokumendid mida menetleja peab isikule kätte andma (näiteks kohtueelse uurimise kokkuvõte, süüdistusakt, muud määrused) moodustavad aastas 20 000 saadetist, siis on nende **postikulude arvelt võimalik säästa kuni 59 000€** (2,95€ tähtkiri)
6. Kui 60 000 tunnistaja puhul on 30% juhtudest võimalik tema vahetu ülekuulamine uurimisasutuses asendada tema digitaalselt allkirjastatud ülekuulamisega, võiks see **säästa elanikele ainuüksi sinna ja tagasisõidu ajakulult 18 000 tundi aastas**, eeldusel et ajakulu on kokku pool tundi kummaski suunas (nimetatud lahenduse rakendamine sõltub sellest, kas ja mil moel viiakse ellu sellekohane lahendus mis tuleneb revisjoni digitõendite analüüsist).
7. Kui täna väljaprintitavate 5 miljoni paberilehe mahtu on võimalik vähendada 70% võrra, siis väheneb ka menetleja töötajate sellekohane ajakulu, samuti toimiku köitmisele kuluv ajakulu. Eeldada ei saa, et kogu täna arvestuslikult kuluv 5 miljonit paberilehte jäetakse edaspidi välja trükkimata – esiteks säilib mingi osa menetlusse kaasatud isikuid, kes ei ole võimelised digiteabevahetuseks, teiseks tuleb eeldada, et ka mingi osa menetlejaid jätkuvalt eelistab digitoimiku endale lugemiseks paberikandjal välja trükkida. Kui eeldada et ühe 50 leheküljelise toimiku väljatrükkimine, paberite süstematiseerimine ja kokkuköitmine võtab aega pool tundi, siis 3 500 000 paberilehe väljatükkimata ja köitmata jätmisel ehk 70 000 arvestusliku 50 leheküljelise toimiku puhul tuleb **menetleja tööjõukulu ajasääst 35 000 tundi aastas**
8. Lisaks tekib 5 miljoni lehe asemel 1,5 miljoni lehe väljaprintimisel digitoimiku tingimustes ka otsene rahaline sääst paberi otsukulu arvel 28 000 €. Lisaks säästetakse ka printeritahma 35 000 € väärtuses (kui lugeda ühe lk tahma hinnaks 0,01€). **Kokku seega 63 000 € aastas otseselt printimiskuludelt** (seadmete kulumit arvestamata).
9. Kuivõrd digitoimik muutub ametlikuks toimikuks mida paberikandjal ei dubleerida, siis aja möödudes **vabaneb kogu arhiiviruum, mida täna menetlejad kasutavad kriminaal- ja kohtutoimikute arhiveerimiseks**. Analüüsi koostajale ei ole teada iga menetleja tänane arhiiviruumi kasutus ruutmeetrites, selle asjaolu saaksid menetlejad VTK läbitöötamise käigus täpsustada.

Kokkuvõtteks: Kõige olulisem efekt täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele üleminekul on **kriminaalmenetluse kiiremaks ja efektiivsemaks muutumisel tänu sellele et kaob ära hulk aeganõudvat ja rutiinset tööd, mida inimeste asemel on võimeline tegema ära arvuti**. Sellevõrra kiiremini ja rohkem on võimalik kuritegusid sama menetlusressursiga lahendada. See efekt ei ole täpselt kvantifitseeritav, hinnanguliselt kuni 5% suurema jõudluse võiks hästi rakendatud digimenetlus anda. Põhiline efektiivsuse tõus tuleneb näiteks sellest, et kõikvõimalike dokumentide ja toimiku kätteandmist on võimalik korraldada digitoimiku vahendusel praktiliselt silmapilkselt, toimik on pidevalt kasutatav ning mitu töötajat ja seejuures eri asutustest saavad samaaegselt sellega tööd teha, samuti on võimalik teha tööd toimikuga asukohast sõltumata, toimiku sisu saab kiiremini ja paremini näiteks kohtuprotsessi käigus kasutada. Siiski kaasnevad digimenetlusele üleminekul **lisaks ka otseselt rahaliselt või töötundides hinnatavad säästud:** Posti- ja dokumentide saatmiskulude arvelt on võimalik säästa kokku **265 500 € aastas, menetlejate tööaega kutsete saatmise ja dokumentite väljatrükkimise ja köitmise arvelt kokku 46 666 tundi aastas ning tunnistajate, kannatanute jt osaliste aega kokku 53 000 tundi aastas**. Samuti on **võimalik**

jätta välja printimata vähemalt ca 3,5 miljonit paberilehte aastas, mis otseste trükkimiskuludena annaks säästu 63 000 € aastas. Seega kõik kokku on võimalik otsest rahalist kulu posti ja printimiskulude arvelt säästa aastas 328 500 € ning inimeste aega kokku hoida ligi 100 000 tundi aastas. Kui arvestada inimeste aeg kokku ümber statistilise keskmisesse palka (ca 1000€ kuus) oleks **ajasääst tinglikult eurodes kokku 625 000€ igal aastal.** Sel juhul oleks **otsene rahasse ümber arvestatav sääst eurodes aastas kõik kokku ligi 1 miljon eurot (953 000€) aastas.** Tegelik sääst võib olla sellest veel mõnevõrra suurem, kui nõustuda et analüüsis arvutuste aluseks võetud eeldused on tehtud konservatiivselt ning see ei pruugi hõlmata absoluutselt kõiki kuluartikleid, mida digitoimik võiks veel vähendada.

11.3. Täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele üleminekuga kaasnev kulu

Ühekordsed- ja arenduskulud:

1. **Digitoimiku infotehnoloogiline platvorm/kasutajaliides:** Täisdigitaalsele kriminaalmenetlusele üleminekul Justiitsministeeriumi justiitshalduspoliitika osakonna hinnangul ei ole vaja luua uut infosüsteemi. **Digitoimik** kriminaalmenetluses on uus loodav kasutajaliides, mis integreeritakse olemasoleva e-toimiku kaudu kriminaaljustiitsüsteemi digiinfrastruktuuri (digitoimik kui e-toimiku klientsüsteem) ning mis hakkab suhtlema menetlejate olemasolevate infosüsteemidega, nagu näiteks POLIS, KrMR või MIS, KIS, AET, KrHIS, VangIS jne. **Justiitsministeerium on juba välja arendanud digitoimiku platvormi kasutamiseks tsiviil- ja halduskohtumenetluses ning käesoleva analüüsi autor on sellega tutvunud ja leiab, et teatavate täienduste ja kohandustega sobib sama platvorm hästi ka digitoimiku kasutajaliideseks kriminaalmenetluses.** Siiski on vaja olemasolev digitoimiku platvormi tõenäoliselt mõnevõrra kohandada ja täiendada tulenevalt kriminaalmenetluse vajadustest ning seda saaks teha võttes aluseks käesoleva analüüsi. Justiitsministeeriumi Justiitshalduspoliitika osakonnal ning Registrate ja Infosüsteemide Keskusel (RIK) on võimalik VTK käigus anda käesoleva analüüsi alusel hinnang töötundides ja eurodes, kui palju maksaks digitoimiku platvormi kohandamine kriminaalmenetluse vajadusteks
2. **Digitoimiku platvormi liidestamine menetlejate olemasolevate infosüsteemidega:** Iga menetleja täna kasutuses olev infosüsteem võib vajada täiendusi selle liidestamiseks loodava digitoimiku platvormiga, et tagada menetleja jaoks ergonomiline ja mugav töökeskkond. Hinnanguliselt on juba täna ca 90% kriminaalmenetluses loodavatest ning kriminaaltoimikutesse pandav teave juba olemasolevates infosüsteemides olemas. Menetlejad kellel ei ole oma infosüsteemi, saaksid kasutada Digitoimikut otse või läbi AET(avalik e-toimik), siinkohal on vaja JM JPO RIK hinnangut kas ja milliseid arendusi see nõuaks. Konkreetsemalt on vaja iga asjasse puutuva menetleja IT arenduse eest hoolitsevate asutuste hinnang kui palju tööd tundides ja raha eurodes nõuab olemasolevate infosüsteemide liidestamine digitoimikuga, mis võiks toimuda VTK läbitöötamise käigus ning JM JPO RIK koordineerimisel:
 - a. Kohtu infosüsteemid (KIS) – JM JPO RIK
 - b. Prokuratuuri infosüsteem (KrMR, MIS) – JM JPO RIK
 - c. Politsei- ja Piirivalveameti infosüsteemid (POLIS jt) – SiM
 - d. Kaitsepolitseiamet – SiM
 - e. Maksu- ja Tolliamet – RaM
 - f. Sõjaväepolitsei – KaM
 - g. Keskkonnainspeksioon – KeM
 - h. Vanglad – JM JPO RIK

3. Eelduslikult on igal **menetlejal olemas täna ID kaart** ning võimekus anda sellega digiallkirja ning ennast Digitoimikus autentida, arvestades seda et ID kaart on kohustuslik. Kui see siiski nii veel ei ole, tuleks seda julgustada ning digitoimiku etapiviisilisel juurutamisel alustada menetlejatest, kus ID kaart on 100%-l menetlejatest juba olemas.
4. Kindlasti on vajalik, et **iga menetleja kontoris oleks kõrgkvaliteediline skanner**, mis võimaldaks värviliselt paber kandjal esitatud algdokumente, mis lisatakse digitoimikusse, sisse skaneerida selleks et neid saaks digitoimikusse lisada. Iga menetleja saab anda hinnangu, mil määral on sellised skannerid juba olemas ning kas ja kumitu neid tuleb kokku juurde osta, samuti mis see kokku maksaks.
5. **Kohtutes on oluline tagada arvutid/ekraanid tunnistajatele, kahtlustatavatele, süüdistatavatele, kannatanutele ja teistele menetluses osalevatele isikutele**, millelt on võimalik kuvada digitoimiku sisu ning mille abil nad saaksid ka iseseisvalt toimikuga tutvuda. Eeldus on, et kohtunikel, prokuröridel ja kaitsjatel on kaasaskantavad sülearvutid või statsionaarsed seadmed selleks juba olemas. Siiski oleks soovitatav, et kohtutes oleksid ka menetlejatele ja kaitsjatele statsionaarsed ekraanid ning ka arvutid olemas juhaks, kui kohtumenetluse pooltel vastavat varustust ei ole kaasav või kui tahta riistvara dubleerida ennetamaks tehnilisi tõrkeid.
6. Menetlejal, s.h. kohtus peab olema **kvaliteetne ja kiire internetiühendus** et osalised saaksid digitoimikule ligi kogu menetluse vältel (traadita või traadiga ühendus kohapeal)
7. **Kaaluda võib kohtusaalis ka suure ekraani paigaldamist**, kus lisaks osalised saaksid ühiselt digitoimikust avaldatavat dokumenti või audiovisuaalset materjali jälgida. Vaja on samuti tuvastada, kas kõigis kohtusaalides on täna juba olemas helisüsteem või on vaja siin teha täiendavaid investeeringuid.
8. **Kohtutes ja prokuratuuris tuleks kaaluda avalike arvutite sisseseadmist**, mille vahendusel isikud saaksid toimikuga tutvuda. See võimaldaks vähendada toimikute tutvumiseks väljatrükkimise mahtu isikutele, kellel kodus, tööl või avaliku internetipunkti kaudu pole võimalik digitoimikuga tutvuda. Juhul kui avalike arvutite sisseseadmine ostutub ülemäära tülikaks või kulukaks, võib tulla välja, et nende eelduslikult üha väheneva arvu isikute puhul kes arvutile mujal juurdepääsu ei oma tuleb odavam ja lihtsam anda neile kätte digitoimiku väljatrükk või eeldada, et teatud isikute puhul (kahtlustatavad, süüdistatavad) selle teeb temale vajadusel väljatrüki tema kaitsja iseseisvalt digitoimiku abil.
9. Juhul kui uurimisasutus asub juurutama isiku ülekuulamise protokolliga digitaalset allkirjastamist ilma et seda vahepeal välja trükitaks, on **toreduslik ja soovituslik täiendus see, kui ülekuulatavalt on oma ekraan ja klaviatuur**, mille kaudu ta saab ülekuulamisprotokolliga teksti lugeda ja allkirjastada, ilma et ta peaks seda tegema uuriija arvuti tagant.
10. Välja tuleb arvutada digitoimiku rakendamisel **lisanduv andmesalvestuse maht** võrreldes tänasega ning selleks vajalike lisainvesteeringute maht (serverite ost)
11. Soodustamiseks seda, et menetlejad töötaksid digitoimikuga ilma selle sisu välja trükkimata, on **soovituslik, et menetlejal oleks kasutada korraga 2 ekraani** – üks millelt ta loeb digitoimiku sisu ning teine millel ta kirjutab mentlusdokumenti, kasutades selleks digitoimikus sisalduvaid andmeid.
12. Kriminaalmenetluses osalevad eraisikud võivad vabatahtlikkuse alusel osaleda kriminaalmenetluse digitaalses teabevahetuses. Selleks on neil vaja kas kasutada avalikku internetipunkti või isiklikku arvutit koos internetiühendusega. Minimaalne kulutus on sel juhul ca 200-300€ arvutile ning ca 10€ kuus internetiühenduse teenusele. Nimetatud kulu riik ei kompenseeri. Statistikaameti teatel oli **2014. aasta I kvartalis oli kodune internetiühendus 83%-l leibkondadest** Koduse interneti

kasutamise võimalus oli peaaegu kõigis lastega leibkondades (98%) ja kolmveerandil (78%) lasteta leibkondadel. Kõige vähem oli internetile kodust ligipääsu omajaid üksi elavate täiskasvanute seas (71%), kuid just nende hulgas on kodust internetiühendust omavate inimeste arv viimase viie aasta jooksul enim – poole võrra – suurenenud²⁹. Seega kokku ca 17% Eesti leibkondades puudus 2014 aastal internetiühendusega arvuti kodus. Nemad saavad digimenetluses osaleda üksnes juhul, kui nad vastava kulutuse teevad või saavad kasutada internetiühendusega arvutit väljaspool kodu.

Nimetatud andmete alusel on võimalik välja arvutada **digitoimikule ülemineku ühekordsed kulud kogumis**. Sellepärast on kogukulude väljarehkendamiseks mõeldavamat, et iga menetleja, menetjelale IKT tuge pakkuv asutus või ministeerium kes menetleja tegevust koordineerib annaks VTK läbitöötamisel hinnangu enda vastavate kulutuste suuruse osas iga ülalnimetatud punkti kohta, vajadusel täiendades nimekirja võimalike kululiikide osas mida siin ei ole välja toodud. Oluline on eraldi välja tuua kulu iga artikli lõikes, seejuures eristades vajalikke ning toreduslikke kulutusi. Etapiviisilisel digitoimiku juurutamisel on võimalik teha täpsemad arvutused iga etapi kohta (näiteks menetlusliigiti, või menetleja kaupa või kuriteoliigiti või kohtumaja kaupa). Reaalne kulu tekib alles hetkel, millal planeeritud aastatepikkuse üleminekuperioodi jooksul digimenetlusele üle minnakse ning üksnes selles mahus, milles üle minnakse. Sellepärast ei ole vaja digimenetlusele ülemineku ühekordseid kulusid (välja arvatud võimalikud digitoimiku platvormi enda kohendused) teha ühekorraga, vaid vastavalt võimalustele mitme aasta vältel.

Igaastased jooksevkulud:

1. Justiitsministeerium (JM JPO RIK) kui Digitoimiku platvormi administreerija saab anda hinnangu, kas **kriminaalmenetluses digitoimiku platvormi jooksvaks administreerimiseks on vaja juurde luua püsiv töökoht** (või mitu) või piisab kui seda administreerib sama inimene kes haldab Digitoimikut ka tsiviil- ja halduskohtumenetluse tarbeks. Sellisel juhul on vaja määratleda lisanduva töökoha kogukulu eurodes aastas.
2. Lähtudes lisanduvast andmete säilitamise mahust, mis selgub eelmises jaotises punktis 9 kirjeldatule saab anda hinnangu **kui palju maksab lisanduvate andmete hoidmine serverites ühes aastas** (lisaks ühekordsele kulule võimalike serverite juurdeostmiseks).

²⁹ Digilõhe noorte ja eakamate vahel väheneb 19. september 2014 Statistikaameti pressiteade nr 107 <https://www.stat.ee/72306>